

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

VELIKO VIJEĆE

PREDMET STRAND LOBBEN I DRUGI protiv NORVEŠKE

(Zahtjev br. 37283/13)

PRESUDA

STRASBOURG

10. rujna 2019.

Ova je presuda konačna, no može biti podvrgnuta uredničkim izmjenama.

U predmetu Strand Lobben i drugi protiv Norveške

Europski sud za ljudska prava, zasjedajući u Velikom vijeću u sastavu:

Linos-Alexandre Sicilianos, *predsjednik*,

Guido Raimondi,

Robert Spano,

Vincent A. De Gaetano,

Jon Fridrik Kjølbro,

Ganna Yudkivska,

Egidijus Kūris,

Carlo Ranzoni,

Armen Harutyunyan,

Georges Ravarani,

Pere Pastor Vilanova,

Alena Poláčková,

Pauliine Koskelo,

Péter Paczolay,

Lado Chanturia,

Gilberto Felici, *suci*,

Dag Bugge Nordén, *ad hoc sudac*,

i Søren Prebensen, *zamjenik tajnika Velikog vijeća*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost 17. listopada 2018. i 27. svibnja 2019. godine donosi sljedeću presudu koja je usvojena na posljednje navedeni datum:

POSTUPAK

1. Postupak u ovome predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 37283/13) protiv Kraljevine Norveške koji je pet norveških državljana, gđa Trude Strand Lobben, njezina djeca, X i Y, i njezini roditelji, gđa Sissel i g. Leif Lobben, podnijelo Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Konvencija”) dana 12. travnja 2013. godine.

2. Prvu podnositeljicu zahtjeva, gđu Trude Strand Lobben, i drugog podnositelja zahtjeva, dječaka X („podnositelji zahtjeva”), kojima je odobrena besplatna pravna pomoć, u konačnici je zastupao g. G. Thuan Dit Dieudonné, odvjetnik u Strasbourg. Norvešku vladu („Vlada”) zastupali su njezini zastupnici, g. M. Emberland i gđa H.L. Bush, iz Ureda državnog odvjetnika (građanski odjel).

3. Podnositelji zahtjeva konkretno su tvrdili da su odluke domaće vlasti kojima se nije ukinula odluka o skrbi za dječaka X već se umjesto toga podnositeljicu zahtjeva lišilo prava na roditeljsku skrb za njega te

udomiteljima odobrilo da ga posvoje dovele do povrede njihovih prava na poštovanje obiteljskog života iz članka 8. Konvencije.

4. Zahtjev je dodijeljen Petom odjelu Suda (pravilo 52. stavak 1. Poslovnika Suda). Dana 1. prosinca 2015. godine predsjednik Petog odjela odlučio je obavijestiti Vladu o prigovoru podnositeljâ zahtjeva. Dana 30. studenoga 2017. godine Vijeće tog Odjela, u sastavu: Angelika Nußberger, Erik Møse, André Potocki, Yonko Grozev, Síofra O’Leary, Gabriele Kucsko-Stadlmayer, Lətif Hüseynov, suci, i Milan Blaško, zamjenik tajnika Odjela, donijelo je presudu. Vijeće je jednoglasno proglasilo zahtjev prve podnositeljice zahtjeva i drugog podnositelja zahtjeva dopuštenim, a ostatak zahtjeva nedopuštenim. Većina je smatrala da nije došlo do povrede članka 8. Konvencije. Zajedničko suprotstavljeno mišljenje sudaca Grozeva, O’Leary i Hüseynova priloženo je toj presudi.

5. Dana 30. prosinca 2018. godine podnositelji zahtjeva zatražili su, u skladu s člankom 43. Konvencije, upućivanje predmeta na Veliko Vijeće. Dana 9. travnja 2018. godine odbor Velikog vijeća odobrio je taj zahtjev.

6. Sastav Velikog vijeća bio je određen u skladu s odredbama članka 26. stavaka 4. i 5. Konvencije i pravila 24. Poslovnika Suda. Na konačnom odlučivanju Jon Fridrik Kjølbro, sudac zamjenik, zamijenio je Aleša Pejchala, koji nije mogao sudjelovati u daljnjem razmatranju predmeta (pravilo 24. stavak 3.).

7. Podnositelji zahtjeva i Vlada podnijeli su očitovanja (pravilo 59. stavak 1.) o osnovanosti predmeta.

8. Predsjednik Velikog vijeća odobrio je belgijskoj, bugarskoj, češkoj, danskoj, talijanskoj i slovačkoj Vladi te Vladi Ujedinjenog Kraljevstva, kao i organizacijama Alliance Defending Freedom (ADF) International, Associazione Italiana dei Magistrati per i Minorenni e per la Famiglia (AIMMF) i Aire Centre te posvojiteljima dječaka X, pravo miješanja u pisanom postupku u skladu s člankom 36. stavkom 2. Konvencije i pravilom 44. stavkom 3. Poslovnika.

9. Rasprava je održana u zgradi Suda u Strasbourgu 17. listopada 2018. godine.

Pred Sudom su se pojavili:

(a) *za tuženu Vladu*

- g. F. SEJERSTED, državni odvjetnik, Ured državnog odvjetnika,
- g. M. EMBERLAND, zastupnik, Ured državnog odvjetnika,
- gđa H. LUND BUSCH, zastupnica, Ured državnog odvjetnika, *zastupnici*,
- gđa A. SYDNES EGELAND, odvjetnica, Ured državnog odvjetnika,
- g. H. VAALER, odvjetnik, Ured državnog odvjetnika,
- g. D.T. GISHOLT, glavni tajnik, Ministarstvo za djecu i jednakost,
- gđa C. FIVE BERG, viša savjetnica, Ministarstvo za djecu i jednakost,
- gđa H. BAUTZ-HOLTER GEVING, Ministarstvo za djecu

i jednakost,
gđa L. WIDTH, općinska odvjetnica, *savjetnici;*

(b) *za podnositelje zahtjeva*
g. G. THUAN DIT DIEUDONNÉ, odvjetnik, *punomoćnik,*
gđa T. STRAND LOBBEN, *prva podnositeljica zahtjeva.*

Sud je saslušao izlaganja g. Thuana Dita Dieudonnéa i g. Sejersteda te njihove odgovore na pitanja sudaca.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

A. Pozadina

10. U svibnju 2008. godine podnositeljica zahtjeva obratila se službi za zaštitu djece jer je bila trudna i u teškoj situaciji: nije imala stalan dom i privremeno je boravila sa svojim roditeljima.

11. Dana 10. lipnja 2008. godine prva podnositeljica zahtjeva i navodni budući otac, Z, posjetili su ginekološku polikliniku u regionalnoj bolnici. Prema medicinskim nalazima od toga dana liječnik je saznao da je prva podnositeljica zahtjeva imala pobačaj u kasnoj fazi trudnoće u listopadu 2007. godine i da je i ovaj put htjela pobačaj. Obavljen je test na klamidiju i ultrasonografija, a prva podnositeljica zahtjeva i Z obaviješteni su da pobačaj neće biti moguć.

12. Dana 23. lipnja 2008. godine bolnica je potvrdila da je test na klamidiju obavljen 10. lipnja 2008. godine pozitivan. Liječnik je napomenuo da će jedna od mjera koje će rodilište poduzeti u svrhu nadzora prve podnositeljice zahtjeva i njezine situacije biti stupanje socijalne radnice u kontakt sa službom za zaštitu djece u dogovoru s prvom podnositeljicom zahtjeva. Socijalna radnica J.T. istaknula je da joj je prva podnositeljica zahtjeva sljedeći je dan, izrazila veliku želju za boravkom u obiteljskom centru zbog svojih ograničenih sposobnosti uzrokovanih ozljedom mozga (*begrensninger på grunn av hjerneskode*) koju je zadobila uslijed epileptičkog napadaja, kao i zbog toga što nema doma i ima zamršene odnose s navodnim ocem djeteta i drugim članovima obitelji te zbog toga što želi pomoć kako bi postala što je moguće bolja majka. Bolnica je napomenula da je boravak u obiteljskom centru dobrovoljan i da ga prva podnositeljica zahtjeva i njezino dijete mogu napustiti kad god to požele.

13. Dana 1. srpnja 2008. godine bolnica je obavijestila službu za zaštitu djece da je prvoj podnositeljici zahtjeva potrebna pomoć tijekom trudnoće i

nadzor u smislu majčinstva. Bolnica je također istaknula da treba boraviti u obiteljskom centru. Služba za zaštitu djece preuzela je predmet uz pristanak prve podnositeljice zahtjeva. Pristala je da će u obiteljskom centru ostati tri mjeseca nakon rođenja djeteta kako bi se moglo ocijeniti je li sposobna djetetu pružiti odgovarajuću skrb.

14. Dana 16. srpnja 2008. godine održan je sastanak sa službom za zaštitu djece. Sastanku je prisustvovala psihologinja, I.K.A., iz Ureda za djecu, mlade i obitelj. Prema zapisniku s tog sastanaka usuglašeno je da bi prva podnositeljica zahtjeva ljeti trebala jednom tjedno pohađati psihološko savjetovanje u odsutnosti socijalne radnice i da će psihologinja s time povezana izvješća dostaviti službi za zaštitu djece.

15. Dana 16. rujna 2008. godine donesena je službena odluka o tome da se prvoj podnositeljici zahtjeva i njezinom djetetu ponudi mjesto u obiteljskom centru na tri mjeseca. U odluci je navedeno da je služba za zaštitu djece zabrinuta za mentalno zdravlje prve podnositeljice zahtjeva i njezinu sposobnost da razumije koliko je ozbiljno preuzimanje odgovornosti za dijete i koje su posljedice toga.

16. Nekoliko dana prije toga, 9. rujna 2008. godine, služba za zaštitu djece i prva podnositeljica zahtjeva usuglasile su plan njezinog boravka. U planu je navedeno da je glavna svrha boravka pregled, promatranje i usmjeravanje prve podnositeljice zahtjeva kako bi ona stekla potrebne vještine za skrb za dijete. Naveden je i niz konkretnijih ciljeva, uključujući promatranje majke i djeteta te pregled majke radi utvrđivanja njezina mentalnog stanja (*psyke*) i zrelosti, sposobnosti da primi, razumije i primijeni savjete povezane s njezinom ulogom majke te njezinih mogućnosti razvoja. Jedan od ciljeva navedenih u planu bio je i rad s društvenim okruženjem prve podnositeljice zahtjeva.

17. Dana 25. rujna 2008. godine prva podnositeljica zahtjeva rodila je sina, dječaka X, drugog podnositelja zahtjeva. Prva podnositeljica zahtjeva tom je prilikom odbila dati ime oca dječaka X. Nakon četiri dana, 29. rujna 2008. godine, prva podnositeljica zahtjeva i dječak X premješteni su u obiteljski centar. Prvih pet dana s njima je boravila i baka dječaka X po majčinoj strani.

18. Dana 10. listopada 2008. godine obiteljski centar obavijestio je pozivom službu za zaštitu djece o stvarima koje su zabrinule njegovo osoblje. Prema evidenciji službe za zaštitu djece osoblje centra istaknulo je da dječak X ne dobiva dovoljno na težini i da ima manjak energije. Kad je riječ o promjeni pelena, osoblje je uvijek iznova (*gang på gang*) moralo upozoravati prvu podnositeljicu zahtjeva da nije očistila sav izmet, dok se ona i dalje usredotočivala samo na sebe.

19. Dana 14. listopada 2008. godine osoblje obiteljskog centra istaknulo je da je jako zabrinuto za dječaka X i vještine skrbi prve podnositeljice zahtjeva. Utvrđeno je da je prva podnositeljica zahtjeva rekla da je dijete teže nego što je bilo i da je stoga dječak X izgubio još više na težini nego

što se prethodno pretpostavljalo. Nadalje, pokazivala je da nimalo ne razumije dječakove osjećaje (*viser ingen forståelse av gutten sine følelser*) i nije bila u stanju pokazati empatiju prema djetetu (*sette seg inn i hvordan babyen har det*). Osoblje je odlučilo preseliti prvu podnositeljicu zahtjeva u sobu u prizemlju kako bi dobilo bolji pregled situacije i moglo je pažljivije promatrati. Sljedeći sastanak prve podnositeljice zahtjeva, osoblja obiteljskog centra i službe za zaštitu djece bio je zakazan za 24. listopada 2008. godine, no osoblje centra htjelo je pomaknuti sastanak na neki raniji termin jer je smatralo da se u ovom slučaju nije moglo čekati toliko dugo.

B. Postupak za žurno udomljavanje dječaka X

20. Dana 17. listopada 2008. godine održan je sastanak obiteljskog centra, prve podnositeljice zahtjeva i službe za zaštitu djece. Na sastanku je prva podnositeljica zahtjeva navela da želi napustiti centar zajedno sa svojim djetetom jer više nije željela primati pomoć. Osoblje centra navelo je da je vrlo zabrinuto u pogledu vještine skrbi prve podnositeljice zahtjeva. Noću se nije budila, a dječak je puno izgubio na težini, imao manjak energije i izgledao dehidrirano. Za razliku od prve podnositeljice zahtjeva patronažna sestra također je bila vrlo zabrinuta. Ustanova je odredila 24-satno pažljivo promatranje. Osoblje je ostalo budno tijekom noći kako bi probudilo prvu podnositeljicu zahtjeva da nahrani dijete. Promatralo je prvu podnositeljicu zahtjeva svakih tri sata tijekom cijelog dana i noći kako bi osiguralo da je nahranila dječaka. Izrazilo je bojazan da dijete ne bi preživjelo da nije uvedeno to pažljivo promatranje. Služba za zaštitu djece smatrala je da bi bilo opasno kada bi prva podnositeljica zahtjeva odnijela dijete iz centra. Dječak X težio je manje od kritične normalne težine (*kritisk normalvekt*) te je trebalo ispuniti njegove prehrambene potrebe i promatrati ga.

21. U odluci donesenoj na isti datum navedeno je i da je prva podnositeljica zahtjeva rekla službi za zaštitu djece tko je otac djeteta, no odbila mu je dati dopuštenje da se napravi test očinstva i da se u bolnici upiše kao otac. Istaknuto je da otac želi preuzeti odgovornost za dijete, no da još nije imao nikakva prava kao stranka u predmetu.

22. Donesena je odluka da se dječaka X žurno smjesti u udomiteljsku obitelj i da ga prva podnositeljica zahtjeva i njezina majka mogu posjećivati jednom tjedno na jedan i pol sat. Kad je riječ o dječakovim potrebama, navedeno je da je puno izgubio na težini i stoga ga treba pažljivo i ispravno promatrati. Naglašeno je da je vrlo važno uspostaviti dobru rutinu hranjenja. Nadalje, planom je predviđeno da smještaj kontinuirano ocjenjuju prva podnositeljica zahtjeva, udomitelji koji su pružili žurni smještaj, stručni tim (*fagteam*) i služba za zaštitu djece. Općina treba ostati u kontaktu s udomiteljima koji su pružili žurni smještaj i biti odgovorna za održavanje

kontakta s prvom podnositeljicom zahtjeva i redovite kontrole njezine situacije. Odluku je preliminarno odobrio predsjednik Županijskog odbora za socijalnu skrb (*fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker*) 21. listopada 2008. godine.

23. Dana 22. listopada 2008. godine prva podnositeljica zahtjeva podnijela je Županijskom odboru za socijalnu skrb žalbu protiv odluke o žurnom smještaju. Tvrdila je da bi ona i dječak X mogli živjeti u kući njezinih roditelja, da je njezina majka kućanica i spremna pomoći skrbiti za dječaka X te da su ona i njezina majka spremne prihvatiti pomoć službe za zaštitu djece.

24. Dana 23. listopada 2008. godine obiteljska savjetnica i psihologinja iz obiteljskog centra sastavile su izvješće o boravku prve podnositeljice zahtjeva i njezine majke u centru. U izvješću upućuju na proveden test inteligencije u kojem je prva podnositeljica zahtjeva u području perceptivne organizacije (odnosno organizacije vizualnih materijala) ostvarila viši rezultat od 67 % osoba njezine dobi, dok je u području verbalnog razumijevanja ostvarila niži rezultat od 93 % osoba njezine dobi. U zadacima u kojima treba upotrijebiti radno pamćenje – sposobnost uzimanja u obzir i obrade složenih informacija – prva podnositeljica zahtjeva ostvarila je niži rezultat od 99 % osoba njezine dobi. Prema izvješću testovi su potvrdili klinički dojam stečen o prvoj podnositeljici zahtjeva. Nadalje, u izvješću je navedeno da se centar usmjerio na podučavanje prve podnositeljice zahtjeva o tome kako ispuniti osnovne djetetove potrebe u pogledu hrane, higijene (*stell*) i sigurnosti. Prva podnositeljica zahtjeva dobila je usmene i praktične smjernice te joj je stalno (*gjennomgående*) trebalo ponavljati upute i pokazivati kako što učiniti. Prema osoblju prva podnositeljica zahtjeva često nije razumjela stvari koje su joj rečene ili objašnjene i brzo ih je zaboravljala. U zaključku izvješća navedeno je *inter alia* :

„Majka se ne skrbi za dijete na zadovoljavajući način. Tijekom boravka majke i djeteta [u obiteljskom centru] ..., osoblje centra ... bilo je vrlo zabrinuto jer se nisu ispunjavale djetetove potrebe. Kako bi osiguralo da se ispune primarne djetetove potrebe za skrbi i hranom, osoblje je interveniralo i pažljivo pratilo dijete dan i noć.

Majka nije bila sposobna ispuniti djetetove praktične potrebe za skrbi. Nije preuzela odgovornost za skrb za dječaka na zadovoljavajući način. Majka je trebala smjernice za vrlo osnovne stvari, a savjete joj je trebalo ponavljati nekoliko puta.

Tijekom svog boravka majka je izrekla određene stvari koje smatramo vrlo zabrinjavajućima. Pokazala je znatan nedostatak empatije prema svom sinu i nekoliko je puta rekla da joj se dijete gadi. Majka je pokazala da vrlo slabo razumije što dječak može razumjeti i koja ponašanja može kontrolirati.

Majčino mentalno funkcioniranje nije dosljedno i ona ima znatnih poteškoća u nekoliko područja koja su ključna za sposobnost pružanja skrbi. Njezina sposobnost pružanja praktične skrbi mora se sagledati s obzirom na prethodno navedeno. Majčino mentalno zdravlje obilježeno je zamršenim i bolnim osjećajima o tome tko je ona i

kako doživljava druge ljude. Čini se da i samoj majci uvelike nije ispunjena potreba za skrbi.

Naša je ocjena da majka nije sposobna djetetu pružiti skrb. Također smatramo da je majci potrebna podrška i redovite kontrole. Kao što smo već usmeno priopćili službi za zaštitu djece, smatramo da je važno posebno pažljivo promatrati majku u razdoblju nakon žurnog smještaja.

Majka je ranjiva. Treba joj ponuditi psihološku procjenu i liječenje, a vjerojatno joj je potrebna i pomoć u pronalasku motivacije za prethodno navedeno. Za majku treba sastaviti poseban plan kako bi se osigurale redovite kontrole u nekoliko područja. Majka ima resurse (vidjeti testove sposobnosti) za čije joj je iskorištavanje potrebna pomoć.”

25. Dana 27. listopada 2008. godine Odbor je održao raspravu povodom žalbe protiv odluke o žurnom smještaju (vidi prethodne stavke 22. i 23.). Prva podnositeljica zahtjeva prisustvovala je zajedno sa svojim punomoćnikom iz reda odvjetnika koji pružaju besplatnu pravnu pomoć te je dala iskaz. Saslušana su tri svjedoka.

26. U odluci od istog dana, koju je potpisao predsjednik Odbora, Odbor je zaključio da se mora osloniti na mišljenja psihologinje obiteljskog centra, koja je sastavila izvješće centra, i predstavnice općinske službe za zaštitu djece. Prema tim mišljenjima prva podnositeljica zahtjeva nije bila sposobna na odgovarajući način (*betryggende*) skrbiti za dječaka X u pogledu potpuno osnovnih i ključnih aspekata skrbi (*helt vesentlige og sentrale områder*). Nadalje, rekla je da želi napustiti centar. Bilo je očito da joj se nije mogla prepustiti skrb za dječaka X, a da se pritom njega ne dovode u opasnost od nanošenja značajne štete. Nakon toga roditelji prve podnositeljice zahtjeva naveli su da bi oni mogli osigurati odgovarajuću skrb za dječaka X. Međutim, Odbor je zaključio da to ne bi pružilo dostatnu sigurnost dječaku X. Majka prve podnositeljice zahtjeva dala je iskaz pred Odborom u kojem je navela da tijekom svog boravka u obiteljskom centru nije doživjela ništa zbog čega bi se zabrinula oko sposobnosti prve podnositeljice zahtjeva da skrbi o dječaku X. To je potpuno proturječno izvješću psihologinje. Odbor je usto zaključio da bi prva podnositeljica zahtjeva svakodnevno skrbila za dječaka X, a ne njezina majka.

27. Istog dana, 27. listopada 2008. godine, dječak X poslan je u kliniku za dječju psihijatriju radi procjene.

28. Dana 30. listopada 2008. godine prva podnositeljica zahtjeva podnijela je Okružnom sudu (*tingrett*) žalbu protiv odluke Odbora od 27. listopada 2008. (vidi prethodne stavke 25. – 26.).

29. Dana 13. studenoga 2008. godine prva podnositeljica zahtjeva posjetila je dječaka X u udomiteljskoj obitelji, a prema zapisniku osobe zadužene za nadzor Z je dan prije toga dobio rezultate testa očinstva kojim je utvrđeno da on nije otac. Prva podnositeljica zahtjeva navela je da ne zna tko bi mogao biti otac. Nije se mogla sjetiti da je imala odnose s nekim drugim. Prva podnositeljica zahtjeva i savjetnik iz službe za zaštitu djece

složili su se da će prva podnositeljica zahtjeva kontaktirati svog liječnika i zatražiti ga da je uputi psihologu.

30. Dana 21. studenoga 2008. godine savjetnica za žurni smještaj (*beredskapshjemskonsulent*) pri Uredu za djecu, mlade i obitelj sastavila je izvješće o provedbi žurne mjere. U zaključku je navela:

„Dječak je 17. listopada žurno smješten u udomiteljsku obitelj, micao je vrlo malo rukama i nogama te se vrlo malo glasao. Nije mogao otvoriti oči jer su bile crvene, otečene i s puno iscjetka. Bio je pothranjen, blijed i slab [(*slapp*)]. Nakon nekoliko dana počeo se kretati i glasati i vratila mu se boja. Dobro je jeo za svaki obrok i uživao u tjelesnom kontaktu. Nakon uzimanja ispravnih lijekova otvorio je oči i polako počeo kontaktirati sa svojim okruženjem. Uspostavljene su dobre rutine te se pažljivo redovito kontrolirala njegova ishrana i razvoj.

Dječak se vrlo dobro razvio u svim područjima tijekom pet tjedana žurnog smještaja u udomiteljskoj obitelji. Liječnik i patronažne sestre bili su zadovoljni dječakovim razvojem i pažljivo su ga promatrali. BUP [(*Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk* – Psihijatrijska ambulantna poliklinika za djecu i mlade)] također je redovito kontrolirao dječaka i izvijestio o mogućim simptomima stresa u dječaka koji su se razvili tijekom trudnoće ili prvih tjedana njegova života. Udomitelji koji su pružili žurni smještaj osigurali su povoljne uvjete za rad na dječakovom razvoju i to se pokazalo uspješnim. Dječaku su potrebne stabilne odrasle osobe koje mu mogu pružiti odgovarajuću skrb primjerenu njegovoj dobi [(*aldersadekvat omsorg*)] te u budućnosti ispunjavati njegove potrebe.”

31. Dana 28. studenoga 2008. godine općina je od Županijskog odbora za socijalnu skrb podnijela zahtjev za donošenje odluke o skrbi uz obrazloženje da prvoj podnositeljici zahtjeva nedostaju vještine skrbi u pogledu različitih djetetovih potreba. Smatrala je da bi se, u slučaju povratka prvoj podnositeljici zahtjeva, dječak X ubrzo našao u situaciji u kojoj bi bio izložen teškom zanemarivanju. Kad je riječ o pravima na susrete i druženje, općina je ustvrdila da pretpostavlja da će doći do dugotrajnog smještaja i da je vjerojatno da će dječak X odrasti u udomiteljskoj obitelji. Navela je da je prva podnositeljica zahtjeva mlada, no i da se pretpostavlja da su njezine majčinske sposobnosti ograničene, barem u pogledu dječaka X [(*m*)or er ung, men det antas at hennes kapasitet som mor vil være begrenset, i hvert fall i forhold til dette barnet).

32. Dana 5. prosinca 2008. godine tim iz klinike za dječju psihijatriju, koji je proveo šest pojedinačnih promatranja od 3. do 24. studenoga 2008. godine u skladu s naputkom od 27. listopada 2008. (vidi prethodni stavak 27.), objedinio je svoje rezultate u izvješće u kojem je, među ostalim, navedeno:

„[Dječak X] bio je dijete sa znatnim zaostacima u razvoju kada nam je poslan na procjenu i promatranje. Danas funkcionira kao normalno dvomjesečno dijete i ima mogućnost za dobar normalan razvoj. Prema našim opažanjima on je bio u velikoj opasnosti. U ranjive djece izostanak reakcije i potvrde ili druge smetnje u interakciji mogu dovesti do težih ili lakših psiholoških i razvojnih poremećaja ako se tu djecu na vrijeme ne izloži drugim odnosima kojima se ispravljaju ti nedostaci. Kvaliteta interakcije djeteta i najbližeg skrbnika u njegovoj najranijoj dobi stoga je vrlo

značajna za psihološki i kognitivni razvoj. [Dječak X] sada pokazuje znakove dobrog psihosocijalnog i kognitivnog razvoja.”

33. Dana 12. siječnja 2009. godine Okružni sud, u sastavu jednog profesionalnog suca, jednog psihologa i jednog suca porotnika u skladu s člankom 36-4. Zakona o sporovima (vidi u nastavku stavak 133.), održao je raspravu povodom žalbe protiv odluke Odbora u predmetu žurnog smještaja (vidi prethodne stavke 25. – 26. i 28.). U presudi od 26. siječnja 2009. ukazao je prvo na to da se privremena odluka na temelju drugog stavka članka 4-6. Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122.) može donijeti samo ako je opasnost od nanošenja štete velika i ako bi djetetu bila nanesena značajna šteta da se odmah ne izdvoji iz obitelji. Zatim je naveo da je ovom predmetu dijete praktički bilo novorođenče kada je donesena privremena odluka o skrbi i da je nakon toga smještaj preispitan nekoliko puta povodom žalbi koje je podnijela majka.

34. Okružni sud u zaključku je naveo da nema sumnje da se dječak X nalazio u ozbiljnoj situaciji kada je donesena privremena odluka o skrbi. Pokazivao je jasne znakove zanemarivanja, kako psihološkog, tako i fizičkog. Okružni sud utvrdio je da je ispunjena pretpostavka nanošenja „značajne” štete (*vesentlighetskravet*) iz drugog stavka članka 4-6. Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122.). Dječak X bio je boljeg zdravlja i pokazivao znakove normalnog razvoja u vrijeme donošenja presude. To je bio rezultat nastojanja udomitelja koji su pružili žurni smještaj i redovitih kontrola. Okružni sud nije smatrao da je došlo do promjene u sposobnosti pružanja skrbi prve podnositeljice zahtjeva te je izrazio bojazan da će se dječaku X nanijeti značajna šteta ako se sada vrati njoj. To bi vrijedilo i u slučaju da prva podnositeljica zahtjeva živi sa svojim roditeljima i da je oni uzdržavaju. Predmet ocjene bila je njezina sposobnost pružanja skrbi.

35. Na temelju prethodno navedenoga Okružni sud utvrdio je da ne postoje osnove za ukidanje odluke o žurnom smještaju do donošenja odluke Županijskog odbora za socijalnu skrb o pitanju trajne skrbi.

36. Prva podnositeljica zahtjeva nije podnijela žalbu Žalbenom sudu (*lagmannsrett*).

C. Postupak za donošenje odluke o skrbi

1. Postupak pred Županijskim odborom za socijalnu skrb

37. Dana 17. i 18. veljače 2009. godine Odbor, koji se sastojao od jednog administratora kvalificiranog za ulogu profesionalnog suca, jednog psihologa i jednog suca porotnika u skladu s člankom 7-5. Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122.), održao je raspravu o zahtjevu službe za zaštitu djece za donošenje odluke o skrbi (vidi prethodni stavak 31.). Prva podnositeljica zahtjeva prisustvovala je raspravi te je dala iskaz. Saslušano je sedam svjedoka, među ostalim, vještaci i roditelji prve podnositeljice

zahtjeva, njihova susjeda i jedan obiteljski prijatelj. Služba za zaštitu djece na raspravi je zatražila da se dječak X stavi pod skrbništvo lokalne vlasti i smjesti u udomiteljsku obitelj te da prva podnositeljica zahtjeva dobije prava na susrete i druženje pod nadzorom na dva sata četiri puta godišnje. Prva podnositeljica zahtjeva zatražila je odbacivanje zahtjeva za donošenje odluke o skrbi i povratak dječaka X njoj. Ako se utvrdi suprotno, zatražila je prava na susrete i druženje najmanje jednom mjesečno ili prema slobodnoj procjeni Odbora.

38. U odluci od 2. ožujka 2009. Odbor je na samom početku naveo da je, neovisno o argumentima i tvrdnjama stranaka, njegova zadaća da odluči treba li dječaka X staviti pod skrbništvo službe za zaštitu djece. U slučaju donošenja odluke o skrbi Odbor bi trebao odabrati i odgovarajući smještaj te utvrditi model za susrete i druženje.

39. Odbor je zaključio da je ispunjen temeljni uvjet iz točke (a) prvog stavka članka 4-12. Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122.). Smatrao je da bi došlo do velikih poteškoća u psihološkoj i praktičnoj skrbi da se dječak X vrati prvoj podnositeljici zahtjeva.

40. Odbor je naglasio da je morao ocijeniti sposobnost prve podnositeljice zahtjeva da pruži skrb i promjene u njezinom pristupu, a ne njezino stanje ili osobine. No Odbor je napomenuo da je obiteljski centar smatrao da je nesposobnost prve podnositeljice zahtjeva da primijeni dobivene smjernice povezana s njezinim kognitivnim ograničenjima. Uputio je i na zaključke centra o tome da su rezultati mjerodavnih testova bili dosljedni svakodnevnim opažanjima osoblja (vidi prethodni stavak 24.). Testovi koje je proveo centar također su uvelike dosljedni prethodnim procjenama prve podnositeljice zahtjeva, kao i bojznima o kojima je u ljeto 2008. godine izvijestila, među ostalim, psihologinja iz Ureda za djecu, mlade i obitelj (vidi prethodni stavak 14.). Odbor je smatrao da prethodni čimbenici ukazuju na to da se poteškoće prve podnositeljice zahtjeva odnose na bitne životne funkcije i da je njezin potencijal za promjenu ograničen (*sier noe om at mors problematikk er av en grunnleggende karakter og at endringspotensialet er begrenset*).

41. Odbor je naveo da je morao zaključiti da je odluka o skrbi nužna i u najboljem interesu dječaka X. Kad je riječ o odgovarajućem smještaju, Odbor je naveo da je, s obzirom na njegovu dob i potrebe skrbi, u tom trenutku najbolje rješenje za dječaka X smještaj u udomiteljsku obitelj. Donio je odluku o skrbi u kojoj određuje prethodno navedeno. S obzirom na dob i ranjivost dječaka X Odbor je odlučio i da ga barem na godinu dana treba staviti pod prošireno udomiteljsko skrbništvo – model u kojem udomiteljska obitelj dobiva dodatnu pomoć i podršku.

42. Kad je riječ o pravima na susrete i druženje, Odbor je naveo da prema članku 4-19. Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122.) djeca i roditelji imaju pravo biti u međusobnom kontaktu, osim ako se ne odluči drugačije. Kada bi se donijela odluka o skrbi, Odbor bi odredio

količinu susreta i druženja, a odluke o susretima i druženju trebale bi biti u najboljem interesu djeteta kako je propisano člankom 4-1. Zakona o zaštiti djece (ibid.). Pri određivanju količine susreta i druženja trebalo bi uzeti u obzir i svrhu i trajanje smještaja.

43. Na temelju informacija dostupnih u vrijeme donošenja odluke Odbor je predvidio da će dječak X odrasti u udomiteljskoj obitelji. Razlog tome (*har sammenheng med*) bile su poteškoće prve podnositeljice zahtjeva koje se odnose na bitne životne funkcije te njezin ograničeni potencijal za promjenu (*mors grunnleggende problematikk og begrensede endringspotensial*) (vidi prethodni stavak 40.). To znači da bi udomitelji postali psihološki roditelji dječaka X i da bi trebalo odrediti količinu susreta i druženja koja ne bi ometala taj proces povezivanja koji je već uvelike bio u tijeku. Dječaku X bio je potreban mir i stabilnost u svakodnevnom životu i pretpostavljalo se (*det legges til grunn*) da u tom pogledu ima posebne potrebe. Odbor je smatrao da bi susreti i druženje trebali poslužiti tome da se osigura da on zna da ima majku.

44. Na temelju ocjene svih okolnosti, među ostalim prethodnih čimbenika, određeno je da će se održavati šest susreta i druženja godišnje od dva sata. Odbor je naveo da je zabrinut da je to možda prečesto, osobito s obzirom na reakcije dječaka X. No smatrao je da bi se susreti i druženje mogli poboljšati kada bi služba za zaštitu djece osigurala dodatnu pomoć i prilagodbu i kada bi se znatno smanjila učestalost susreta i druženja.

45. Odbor je smatrao da je nužno ovlastiti službu za zaštitu djece da nadzire susrete i druženje kako bi se osiguralo da se ispravno skrbi za dječaka X.

46. Odbor je naposljetku u odluci zaključio da bi služba za zaštitu djece trebala odlučiti o vremenu i mjestu susreta i druženja.

2. Postupak pred Okružnim sudom

47. Dana 15. travnja 2009. godine prva podnositeljica zahtjeva podnijela je Okružnom sudu žalbu protiv odluke Odbora o stavljanju dječaka X pod javno skrbništvo (vidi prethodne stavke 38. – 46.). Ustvrdila je konkretno da se odgovarajući uvjeti u domu mogu postići provedbom mjera pomoći i da se odluka o skrbi donijela, a da se prije toga nisu prvo provele dostatne mjere pomoći.

48. Dana 6. svibnja 2009. godine služba za zaštitu djece poslala je prvoj podnositeljici zahtjeva dopis u kojem ju je pozvala na sastanak radi rasprave o vrsti pomoći koju joj može ponuditi. U dopisu je navedeno kako slijedi:

„Služba za zaštitu djece želi osigurati da vam se pomogne da se nosite s onime što ste prošli u vezi s udomljavanjem itd. Služba za zaštitu djece i dalje vam nudi da pokrije troškove psihologa ako to želite.”

49. Dana 14. svibnja 2009. godine prva podnositeljica zahtjeva došla je na susret i druženje s dvoje poznanika. Prema izvješću došlo je do situacije

u kojoj je osoba zadužena za nadzor iz službe za zaštitu djece prvoj podnositeljici zahtjeva rekla da bi vrijeme provedeno s dječakom X bilo smirenije da je ona sama s njime. Prva podnositeljica zahtjeva izjavila je da osoba zadužena za nadzor mora shvatiti da je željela povesti sa sobom nekoga jer se loše postupalo prema njoj. Naposljetku je usuglašeno da će prva podnositeljica zahtjeva biti u pratnji samo jednog od tih poznanika. Tijekom susreta i druženja prva podnositeljica zahtjeva izjavila je da je primila neugodan (*ukoselig*) dopis od službe za zaštitu djece u kojem je se poziva na sastanak radi razgovora o pomoći koja bi joj mogla biti potrebna (vidi prethodni stavak 48.). Prva podnositeljica zahtjeva navela je da ne želi nikakvu pomoć i da joj zasigurno nije potrebno psihološko savjetovanje.

50. Dana 19. kolovoza 2009. godine Okružni sud donio je presudu o pitanju odluke o skrbi (vidi prethodni stavak 47.). Sud je na samom početku naveo da se predmet odnosi na sudsko preispitivanje odluke o skrbi koja je donesena u skladu s člankom 4-12. Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122.) i koju treba preispitati u skladu s pravilima iz glave 36. Zakona o sporovima. Prilikom sudskog preispitivanja odluke Županijskog obora za socijalnu skrb sud je ovlašten preispitati sve aspekte odluke, kako pravne tako i činjenične, kao i diskrecijsko pravo. Dobro je utvrđeno zakonom da se preispitivanje odluke Odbora ne smije temeljiti na okolnostima u vrijeme donošenja odluke Odbora, nego na okolnostima u vrijeme donošenja presude. Sud stoga u pravilu ne bi detaljnije preispitivao Odborovu ocjenu osnova za donošenje odluke o skrbi. No Okružni sud naveo je da unatoč tome smatra da postoje posebni razlozi zbog kojih je to nužno učiniti u ovom predmetu.

51. Na temelju izvedenih dokaza Okružni sud u konačnici je zaključio da ni u vrijeme donošenja presude ni prije toga nije u dostatnoj mjeri potkrijepljeno da su nedostaci u sposobnosti prve podnositeljice zahtjeva bili takvi da su se ispunili uvjeti u slučaju čijeg ispunjenja služba za zaštitu djece ima pravo zadržati skrb i nadzor nad dječakom X. Utvrdio je, među ostalim, da su problemi dječaka X povezani s dobivanjem na težini mogli biti uzrokovani upalom oka. Stoga treba ukinuti odluku Odbora.

52. Stoga je dječaka X trebalo vratiti prvoj podnositeljici zahtjeva i Okružni sud utvrdio je da stranke razumiju da se to mora provesti na način kojim će se spriječiti bilo kakva dodatna trauma za dječaka X. Dječak X živio je sa svojim udomiteljima deset mjeseci i povezao se s njima. S obzirom na ono što je otkriveno tijekom postupka Okružni sud pretpostavio je da će služba za zaštitu djece pružiti potrebnu pomoć prvoj podnositeljici zahtjeva i udomiteljima. Prva podnositeljica zahtjeva iskazala je svoju spremnost na suradnju, a Okružni sud smatrao je s obzirom na tu spremnost da će se moći stvoriti suradničko okruženje koje je nužno da bi joj služba za zaštitu djece mogla pružiti potrebnu pomoć.

53. U danima nakon presude Okružnog suda niz poruka e-pošte razmijenjen je između punomoćnika prve podnositeljice zahtjeva i službe za

zaštitu djece, a 26. kolovoza 2009. godine održan je sastanak. Sljedećeg je dana prva podnositeljica zahtjeva putem svog punomoćnika zatražila termin kako bi odmah (*omgående*) mogla doći po dječaka X u udomiteljsku obitelj i odvesti ga sa sobom kući. Također je zatražila da to bude u subotu, 29. kolovoza 2009. godine. Navela je da bi udomiteljica mogla donijeti dječaka X i ostati koliko god želi. Također je navela da udomiteljica može posjetiti dječaka X kada god želi u dogovoru s prvom podnositeljicom zahtjeva. Predstavnici službe za zaštitu djece nisu dobrodošli.

54. Služba za zaštitu djece nije ispunila zahtjev prve podnositeljice zahtjeva da joj se dječak X odmah vrati, no povećala je količinu susreta i druženja. Dana 1., 3., 4. i 7. rujna 2009. godine održani su susreti i druženje u kući roditelja prve podnositeljice zahtjeva. Osoba zadužena za nadzor vodila je detaljni zapisnik za svaki susret i druženje i o svim razgovorima s udomiteljicom te sastavila sažeto izvješće o svim susretima i druženju. Napomenula je, među ostalim, da je udomiteljica izjavila da su susret i druženje od 1. rujna 2009. godine „dobro prošli [(*gikk greit*)] u mnogim aspektima”, no da je dječak X bio iznimno umoran nakon njega. Bio je nemiran i bilo je teško uspavati ga. Na kraju susreta i druženja od 3. rujna osoba zadužena za nadzor napomenula je da se dječak X činio potpuno iscrpljenim i blijedim. Na susretima i druženju od 4. i 7. rujna također je primijećeno da je dječak X očigledno umoran. Nadalje, u zapisniku osobe zadužene za nadzor navedeno je da joj je bilo čudno (*underlig*) što dječaku X nije ponuđena nikakva hrana iako je obitelj obaviještena da je vrijeme za hranjenje. Osoba zadužena za nadzor primijetila je da je prva podnositeljica zahtjeva primila na znanje tu informaciju prvi dan, no do idućeg ju je dana već zaboravila. U izvješću je navedeno da osoba zadužena za nadzor nije bila sigurna je li to povezano s nesigurnosti prve podnositeljice zahtjeva i njezinim strahom od postavljanja pitanja. U izvješću su navedene i pojedinosti o tome kako je dječak X reagirao na susrete i druženje u pogledu plakanja, spavanja, probave i drugog ponašanja.

3. Postupak pred Žalbenim sudom

55. Dana 4. rujna 2009. godine općina je tražila dopuštenje da podnese žalbu protiv presude Okružnog suda (vidi prethodne stavke 50. – 52.) i potvrđivanje odluke Odbora od 2. ožujka 2009. (vidi prethodne stavke 38. – 46.) te je istodobno podnijela zahtjev za obustavu izvršenja presude Okružnog suda. Općina je tvrdila prvo da presuda Okružnog suda ima ozbiljne nedostatke. Tvrdila je da je malo vjerojatno da je upala oka mogla uzrokovati sporo dobivanje na težini dječaka X. Nadalje, iako je prva podnositeljica zahtjeva dobila savjete o tome kako poboljšati posjete dječaku X, nekoliko posjeta koje je održano nije dobro prošlo. Dječak X imao je snažne reakcije nakon tih posjeta. Drugo, općina je ustvrdila da je predmet otvorio pitanje od općeg interesa, odnosno pitanje kognitivnog

funkcioniranja prve podnositeljice zahtjeva (*kognitive ferdigheter*). Navela je da ona ima opće poteškoće u učenju i da su testovi pokazali da ima konkretne poteškoće koje utječu na njezin svakodnevni život. Njezine sposobnosti verbalnog zaključivanja, razumijevanja složenih informacija te analize nastalih situacija i postupanja u njima važne su za pružanje odgovarajuće skrbi djetetu. U tom je kontekstu općina uputila na niz pitanja na koja se prema njoj mora odgovoriti, a koja se odnose, među ostalim, na utvrđivanje što je prva podnositeljica zahtjeva sposobna raditi – i može li se malo dijete ostaviti u njezinoj skrbi – te postoje li konkretne mjere pomoći kojima bi se mogli nadoknaditi njezini nedostaci.

56. Dana 8. rujna 2009. godine Okružni sud odlučio je obustaviti izvršenje svoje presude dok Žalbeni sud ne odluči o ovom predmetu.

57. U svom odgovoru od 11. rujna 2009. na žalbu općine prva podnositeljica zahtjeva putem svog punomoćnika navela je da je općina intervenirala jer je smatrala da je ona gotovo zaostala (*nærmest er tilbakestående*) i stoga nesposobna skrbiti se za dijete, što je ona smatrala uvredljivom tvrdnjom (*grov beskyldning*). Također, smatrala je da presuda Okružnog suda nema nikakvih nedostataka.

58. Dana 9. listopada 2009. godine služba za zaštitu djece odlučila je imenovati dvije vještakinje – psihologinju B.S. i obiteljsku terapeutkinju E.W.A. – da obave procjenu dječaka X s obzirom na njegove snažne reakcije nakon razdoblja u kojem su održavani česti susreti i druženje u domu roditelja prve podnositeljice zahtjeva (vidi prethodni stavak 54.). Osim utvrđivanja uzroka reakcija dječaka X od vještakinja je zatraženo da udomiteljici pruže savjete i smjernice o tome kako postupiti u slučaju tih reakcija, a prvoj podnositeljici zahtjeva o susretima i druženju ako ona pristane na to.

59. Dana 12. listopada 2009. godine Žalbeni sud dopustio je podnošenje žalbe zbog ozbiljnih nedostataka u rješenju ili postupku Okružnog suda (vidi prethodni stavak 55. i u nastavku stavak 133.). Potvrdio je i odluku Okružnog suda o obustavi izvršenja presude (vidi prethodni stavak 56.).

60. Dana 4. studenoga 2009. godine punomoćnik prve podnositeljice zahtjeva dostavio je službi za zaštitu djece upit o tome vrijedi li i dalje njihova ponuda savjetovanja (vidi prethodni stavak 48.). U odgovoru od 12. studenoga 2009. služba za zaštitu djece navela je da je zabrinuta za prvu podnositeljicu zahtjeva i da je važno da dobije pomoć. Potvrdila je da će pokriti troškove psihologa ili nekog drugog savjetnika po izboru prve podnositeljice zahtjeva te da od odabrane osobe neće tražiti nikakve informacije ni da se pojavi kao svjedok u predmetu zaštite djeteta.

61. Dana 15. studenoga 2009. godine Žalbeni sud imenovao je vještakinju psihologinju M.S. da ocijeni predmet.

62. Dana 20. veljače 2010. godine dvije vještakinje, koje je služba za zaštitu djece imenovala da preispitaju susrete i druženje i njihove učinke na dječaka X (vidi prethodni stavak 58.), dostavile su svoje izvješće koje je

imalo više od 18 stranica. U izvješću su navele da nisu promatrale nijedan susret i druženje „jer [je to učinila] vještakinja koju je imenovao Žalbeni sud”. Zatim su navele da je prva podnositeljica zahtjeva odbila pomoć u pogledu susreta i druženja. U poglavlju pod naslovom „Mogu li se donositi zaključci o sposobnosti roditelja tijekom susreta i druženja na temelju njihove sposobnosti pružanja skrbi?” navedeno je sljedeće:

„Pregledom različitih dokumenata utvrdile smo da [obiteljski centar] opisuje ozbiljni nedostatak sposobnosti nužnih za majčinsku ulogu, što je slično obrascu ponašanja koji je opažen tijekom susreta i druženja više od godinu dana kasnije. Na primjer, majka je tijekom susreta i druženja pokazala da je nesposobna za osnovnu roditeljsku skrb, kao što smo prethodno opisale. Nadalje, neosjetljiva je u postupanju s djetetom tijekom susreta i druženja. Čini se da ima velikih poteškoća u prepoznavanju osjećaja dječaka X kada treba podijeliti s njime veselje i pružiti mu osjećaj sigurnosti, voditi ga s pomoću potvrda i imenovati stvari. To je vrlo ozbiljno.

Utvrdile smo da majka ima velikih poteškoća tijekom svih susreta i druženja i da se teško može reći da se te poteškoće neće odraziti i na njezinu opću sposobnost pružanja skrbi. U izvješću od 19. veljače 2008., tj. od prije dvije godine, [H.B.], Dr. philos., specijalist kliničke neurologije, navodi sljedeće:

„Nema znatnih razlika u rezultatima testova inteligencije provedenih prije operacije i na kontrolnom pregledu dvije godine nakon operacije. Njezini rezultati testova inteligencije vrlo su slični od kad je imala 10,5 godina, tj. njezina je inteligencija bila stabilna svih tih godina.”

Naveo je da je njezino kognitivno funkcioniranje otprilike dvije standardne devijacije ispod osoba njezine dobi i da ima poteškoća s dugoročnim pamćenjem, kao i s primjenom informacija iz jedne situacije na drugu.

Smatramo da su zbog majčinih kognitivnih poteškoća njezini susreti i druženje pod nadzorom problematičniji nego što bi inače bili jer ona s vremena na vrijeme [(*fra gang til gang*)] ne zna što da učini s dječakom i iznimno je impulzivna. U izvješću [H.B.-a] navedeno je i da ima poteškoća u razumijevanju teksta kojeg čita, a mi smo utvrdile da ne može protumačiti i razumjeti situaciju kada je sa svojim djetetom. Smatramo da je to važno i temeljno pitanje u utvrđivanju majčine sposobnosti tijekom susreta i druženja i njezine sposobnosti pružanja skrbi. Kad je riječ o majčinoj sposobnosti pružanja skrbi u kontekstu njezinih kognitivnih vještina, pretpostavljamo da će to dodatno razjasniti [M.S.], vještakinja psihologinja koju je imenovao Žalbeni sud. Smatramo da to ima ulogu u majčinom ponašanju prema dječaku X tijekom susreta i druženja, kao i u njezinim poteškoćama s emocionalnom osjetljivošću na njegove potrebe tijekom njegova rasta.

Na petoj stranici izvješća [(presude)] iz 2009. godine Okružni sud sažima [situaciju] na sljedeći način:

„Opće je poznato da mnoge žene, osobito prvorotkinje, mogu imati psihološku reakciju nakon rođenja koja se u svom najtežem obliku može razviti u tešku postporođajnu depresiju. Osjećaj otuđenosti i nesigurnosti u odnosu na novorođenče uobičajene su reakcije.”

Smatramo da se majčine poteškoće tijekom susreta i druženja ne mogu smatrati teškom postporođajnom depresijom s obzirom na to da obrazac sličan majčinih poteškoćama tijekom susreta i druženja postoji više od 1,5 godina. To je znak neprikladnih osnovnih roditeljskih vještina i nije povezano samo s postporođajnom depresijom. Smatramo da je od presudne važnosti [(*avgjørende viktig*)] da se majčine

poteškoće tijekom susreta i druženja i općenito njezina sposobnost pružanja skrbi sagledaju u kontekstu složenijih psiholoških eksplanatornih modela koji se istodobno odnose na kognitivne poteškoće i teška traumatična iskustva u vrlo ranoj dobi i u odrasloj dobi za koje iz istraživanja znamo da utječu na roditeljske sposobnosti osobe ako se ne ulože znatni pojedinačni naponi i podvrgne liječenju. Pretpostavljamo da će vještakinja psihologinja to detaljnije opisati.”

63. Dana 3. ožujka 2010. godine vještakinja psihologinja M.S. koju je imenovao Žalbeni sud (vidi prethodni stavak 61.) dostavila je svoje izvješće. Promatrala je dva susreta i druženja, pri čemu je jednom prisustvovala prva podnositeljica zahtjeva, a drugom prva podnositeljica zahtjeva i njezina majka i sestra. U poglavlju pod naslovom „Socijalno i akademsko funkcioniranje” navedeno je, među ostalim, sljedeće:

„Tijekom godina SSE [(Nacionalni centar za epilepsiju) (*Statens senter for epilepsi*)] redovito je provodio procjene [prve podnositeljice zahtjeva] s pomoću testova koji mjere tijek njezine bolesti i testova koji su usmjereniji na opisivanje njezina funkcioniranja. U ovom je predmetu poseban naglasak stavljen na test WISC-R koji je proveden prije operacije i nakon operacije. Rezultati tog testa iskazuju se u obliku kvocijenta inteligencije o kojem se raspravljalo u ovom predmetu zaštite djeteta, čiji je dio i ovo izvješće. Stoga je važno osvrnuti se i na rezultate tih testova.

WISC-R je vrlo poznat test koji se često upotrebljava za mjerenje intelektualnih sposobnosti djece. Te sposobnosti povezane su sa školskim uspjehom. Rezultati testa služe kao korisne informacije o sposobnosti djeteta da uči i iskoristi naučeno. Profil funkcioniranja dobiven na temelju testa WISC-R temelj je za ciljane posebne obrazovne mjere u školi i može pomoći u pripremi obrazovnih modela posebno prilagođenih svakom djetetu s posebnim potrebama.

Krajnji rezultat testa inteligencije jest kvocijent inteligencije, odnosno operativna definicija inteligencije kojom se u brojčanom obliku iskazuje razdioba sposobnosti definiranih kao inteligencija među pojedincima u određenoj populaciji. Test je standardiziran, tj. utvrđena je statistička normalna razdioba uz srednje odstupanje s obje strane. Prosječna vrijednost testa WISC-R iznosi 100 uz standardnu devijaciju od ± 15 . Rezultat u rasponu razdiobe 85 – 115 potpada u normalni raspon, pri čemu se 68 % referentne populacije nalazi u tom rasponu, dok se 98 % nalazi unutar dvije standardne devijacije, tj. ostvaruju rezultat 70 – 130. Prilikom dijagnostičke procjene kvocijenta inteligencije osobe s kvocijentom inteligencije između 50 i 69 svrstavaju se u kategoriju blage duševne zaostalosti. Rezultati na testu inteligencije mogu se poboljšati tijekom razvoja predmetne osobe ako ona ima temeljne kognitivne resurse. U ovom predmetu dobivene su informacije o tome da je kvocijent inteligencije [prve podnositeljice zahtjeva] bio stabilan tijekom njezina djetinjstva i adolescencije, što znači da se intelektualno nije oporavila nakon operacije mozga.

1.3. Sažetak

Anamnezni podaci dobiveni od škole, specijalističke zdravstvene službe i obitelji ukazuju na povijest slabe sposobnosti učenja i socijalnog funkcioniranja od ranog djetinjstva do odrasle dobi. [Prva podnositeljica zahtjeva] ostvarila je loš školski uspjeh unatoč dobrim okvirnim uvjetima, znatnim dodatnim resursima i znatnim naporima koje je uložila i njezinoj motivaciji. Stoga je teško pronaći drugo objašnjenje za njezine rezultate osim općih poteškoća u učenju uzrokovanih bitnim kognitivnim oštećenjem. To dodatno potkrepljuje njezin dosljedno niski kvocijent inteligencije prije i nakon operacije zbog epilepsije.

Imala je i problema sa socijalno-emocionalnim funkcioniranjem, koje se redovito spominjalo u svim dokumentima koji se odnose na djetinjstvo i adolescenciju [prve podnositeljice zahtjeva]. Opažen je nedostatak socijalnih vještina i socijalne prilagodbe, prvenstveno povezan sa socijalnim ponašanjem koje nije bilo primjereno njezinoj dobi [(*ikke-aldersadekvat sosial fremtreden*)] („djetinjasto”) i lošom kontrolom impulzivnosti. Navedeno je i da je [prva podnositeljica zahtjeva] bila vrlo suzdržana i imala nisko samopouzdanje, što se mora sagledati u kontekstu njezinih poteškoća.”

U poglavlju izvješća pod naslovom „Ocjena roditeljskih sposobnosti, sposobnosti tijekom susreta i druženja i učinka mjera pomoći” navedeno je sljedeće:

„5.1. Sposobnost pružanja skrbi

Kao što je jasno iz prethodno navedenog, poseban naglasak stavila sam na posljedice stanja [prve podnositeljice zahtjeva] na njezino opće funkcioniranje i na pitanje je li sposobna skrbiti se za dijete. Važno je napomenuti da ni [prva podnositeljica zahtjeva] ni njezini roditelji ne smatraju da postoji veza između njezine povijesti bolesti, njezina funkcioniranja u odrasloj dobi i njezine sposobnosti pružanja skrbi.

Epilepsija kao takva ne lišava osobu sposobnosti pružanja skrbi, baš kao što ni niski kvocijent inteligencije ne znači da se dijete mora udomiti. No rezultati testa mogu pomoći u razjašnjavanju je li sposobnost funkcioniranja određene osobe oštećena, osobito ako se to sagleda zajedno s drugim opažanjima i nalazima.

[Prva podnositeljica zahtjeva] boluje od teške refraktorne epilepsije od djetinjstva. Riječ je nestabilnom obliku epilepsije koji uzrokuje promjene na mozgu i utječe na opći razvoj osobnosti. Osim toga, ne smiju se zaboraviti ni nuspojave jakih lijekova koje je uzimala u djetinjstvu. Liječnik [R.B.L.] iz SSE-a, koji je dobro upoznat s povijesti [prve podnositeljice zahtjeva], govori o ‚teretu epilepsije’, tj. socijalno-emocionalnim poteškoćama koje mogu nastati uslijed smanjene sposobnosti učenja i socijalne neprilagođenosti. Stoga je potpuno razumno pretpostaviti da joj je već sam teret bolesti u određenoj mjeri odmogao. To potkrepljuju objektivna mjerenja njezina funkcioniranja provedena u različitim razdobljima njezina odrastanja. Ako ih se sagleda zajedno s kliničkim opažanjima, stvara se dojam da je [prva podnositeljica zahtjeva] mlada žena sa znatnim kognitivnim oštećenjem. Smatram da je to utvrdila javna zdravstvena služba kada joj se [prva podnositeljica zahtjeva] obratila zbog trudnoće i da je to bio razlog za zabrinutost. Pojmovi kao što je ‚nezrela’ i ‚djetinjasta’ često se pojavljuju u opisima njezina ponašanja tijekom njezina odrastanja te se upotrebljavaju i sada kada ima 24 godine. Izgled i ponašanje [prve podnositeljice zahtjeva] uvelike pridonose upotrebi tih pridjeva: mala je i sitna te izgleda znatno mlađe od svoje kronološke dobi. Živi kod kuće sa svojim roditeljima, a soba joj je ukrašena tapetama s likovima iz serijala *Moomins* i popunjena predmetima koje bi se očekivalo naći u sobi tinejdžera.

Zabrinuta sam za sposobnost [prve podnositeljice zahtjeva] da se brine sama za sebe. Doima se mladom, nesigurnom i djelomično bespomoćnom. Ima zamršen odnos s muškarcima. Bila je u romantičnoj vezi s muškarcem s kojim je kratko živjela, no veza je bila turbulentna s epizodama seksualnog nasilja. Zatrudnjela je dok je još bila sa svojim dečkom, no [prva podnositeljica zahtjeva] nije mogla objasniti kako to da njezin dečko nije otac dječaka X. Bila je zbunjena po tom pitanju i pričala je različite priče. Oboljela je i od spolno prenosive bolesti (klamidija), no nije znala izvor upale. [Prva podnositeljica zahtjeva] htjela je dijete, no to je prepustila slučaju, a da pritom

nije razmišljala o posljedicama i obvezama koje donosi činjenica da bi sama morala preuzeti odgovornost za dijete. Dana 7. studenoga 2007. godine rekla je doktoru u SSE-u da ne upotrebljava kontracepciju i da misli da je trudna. Isti je dan izjavila da želi zatrudnjeti. U studenome 2007. godine u [bolnici R.] obavljen je pobačaj fetusa u 18. tjednu trudnoće zbog socijalnih pokazatelja. [Prva podnositeljica zahtjeva] uslikala je fetus, što bi se moglo činiti neuobičajenim. Dobila je i otisak ruke i stopala fetusa. [Osoblje bolnice R.] opisalo je [prvu podnositeljicu zahtjeva] kao nezrelu s ograničenom mrežom.

Okolnosti u kojima su se dogodile obje trudnoće dodatno ukazuju na to koliko je [prva podnositeljica zahtjeva] svjesna svojih izbora i njihovih posljedica. To je važno u ocjeni njezine sposobnosti pružanja skrbi za dijete.

Nadalje, [prva podnositeljica zahtjeva] nije završila svoje obrazovanje i nije imala stalan posao. Većinu svog života proživjela je u kući u svojoj staroj sobi i ima vrlo malo iskustva sa samostalnim životom odrasle osobe koja je odgovorna za stvaranje određene strukture u svom životu, osiguranje prihoda i odlučivanje o financijskim prioritetima. Njezin odnos s njezinim roditeljima trenutačno je dobar, no u prošlosti je bilo sukoba. Smatram da je taj odnos ranjiv. [Prva podnositeljica zahtjeva] pokazala je podvojene osjećaje prema majci jer s jedne strane smatra da se njezina majka previše upleće u njezin život, dok je s druge strane vrlo ovisna o njoj, njezina mišljenja iznosi kao svoja mišljenja i vjeruje joj da je usmjerava u životu. Istodobno joj smeta što njezina majka odlučuje o mnogo stvari umjesto nje i želi da si njezina majka 'utuvi u tu svoju glupu glavu' da joj je potrebno više privatnosti nego što je ima sada. Prema njezinoj majci [prva podnositeljica zahtjeva] samo je sjedila u svojoj sobi nakon što joj je sin udomljen. Njezina je majka vrlo zabrinuta i izjavila je da 'jedva podnosi' što mora gledati da joj je kćer takva.

Smatra da [prva podnositeljica zahtjeva] ima poteškoća s kontroliranjem svojih osjećaja, što drugim ljudima otežava interakciju s njom. Od udomljavanja djeteta [prva podnositeljica zahtjeva] bila je uvrijeđena, povrijeđena i ljuta. Ti su osjećaji sasvim razumljivi kada se osjećate kao da je netko nepošteno postupio prema vama, no u ovom su slučaju oni izraženi bez ikakve cenzure do te mjere da se čine napadni. Opisivanje Županijskog odbora za socijalnu skrb kao 'skupine pokvarenih žena koje je potkupila služba za zaštitu djece' i osoblja u [obiteljskom centru] kao 'onih psihotičnih osoba' ne pomaže u stvaranju dojma da je riječ o odrasloj osobi koja je sposobna za interakciju s drugim osobama na društveno prihvatljiv način. Iznenađno grčevito plakanje [prve podnositeljice zahtjeva], kako kod kuće s njezinim roditeljima tijekom razgovora o predmetu tako i tijekom susreta i druženja, također je neuobičajeno ponašanje za odraslu osobu. Nadalje, jecanje u očevom ili majčinom krilu (kao što se opisano da se dogodilo tijekom susreta i druženja) nije znak da osoba može kontrolirati svoje emocije na način koji je primjeren njezinoj dobi. Osim toga, [prva podnositeljica zahtjeva] nije zrelo prihvatila ponašanje svoga sina, nego ga je shvatila osobno kao odbijanje i postupila u skladu s time.

Teško je držati se jedne teme u razgovoru s [prvom podnositeljicom zahtjeva]. Njezino kognitivno funkcioniranje obilježeno je nesposobnošću da vidi veze i generalizira. Pokazuje egocentrično razmišljanje stalnim spominjanjem zle službe za zaštitu djece i upućivanjem na to da ni njezinim roditeljima ni nikome drugome nije jasno zašto je dijete udomljeno. Upućujem na izjavu psihologa [obiteljskog centra] o tome da je 'teško pronaći smisao u majčinih izjavama'. Dojam koji sam stekla o [prvoj podnositeljici zahtjeva] tijekom naših razgovora jest da ona fragmentirano poima cijelu situaciju, odnosno da različite epizode sagledava kao zasebne epizode koje nisu međusobno povezane. U skladu s time smjernice shvaća kao kritike, a dobre savjete kao ukore itd. Ta nesposobnost generaliziranja obilježje je razmišljanja [prve

podnositeljice zahtjeva]. Također nema sposobnost apstraktnog razmišljanja i formalnog mišljenja. Teško joj je razmišljati o budućnosti i prošlosti. Stoga je teško od nje dobiti odgovor o tome što misli o mogućem povratku djeteta. Daje opće izjave, na primjer da mora saznati što voli jesti i gleda li dječje televizijske programe, no istodobno ne razmišlja o tome koje bi se posebne mjere za djetetov emocionalni stres trebale poduzeti da se dijete preseli. Kada sam je pitala što bi udomiteljica trebala napraviti da pomogne u procesu povratka djeteta, [prva podnositeljica zahtjeva] nije imala nikakvih konstruktivnih prijedloga. Ono što želi jest da se ,ona (udomiteljica) osjeća onako usrano kao što sam se ja osjećala proteklih godinu dana'. Takva izjava u kombinaciji s naglašenim neprijateljstvom (*uttalt fiendlighet*) tijekom susreta i druženja nije dobar znak za suradnju ni s udomiteljskom obitelji ni sa službom za zaštitu djece u slučaju povratka dječaka.

[Prva podnositeljica zahtjeva] troši veliku količinu energije na agresiju i stvaranje neprijateljskih mišljenja. To je pridonijelo formiranju čvrstog stereotipnog uvjerenja da su služba za zaštitu djece i sve druge osobe koje žele pomoći njezini protivnici. Jedno od obilježja razmišljanja [prve podnositeljice zahtjeva] jest stav , "ako nisi sa mnom, onda si protiv mene" te nesposobnost uočavanja suptilnih razlika. Takvo crno-bijelo razmišljanje obilježje je osoba s ograničenom kognitivnom sposobnosti. Nadalje, smatram da [prva podnositeljica zahtjeva] pati od depresije. Smatram da je njezina jaka agresija način na koji se ona pokušava održati psihološki stabilnom.

Nema nikakvog razloga za sumnju da [prva podnositeljica zahtjeva] iznimno želi postati dobra majka. U tu se svrhu sama obratila službama za podršku. No nije jasno kakve je ideje i očekivanja imala u tom pogledu. Njezina je majka ukazala na to da su oni mislili da je [obiteljski centar] neka vrsta hotela u kojem možete dobiti praktičnu pomoć sa skrbi za dijete. Unatoč svom pripremnom radu i unaprijed pruženim detaljnim informacijama oni nisu shvatili da boravak radi procjene podrazumijeva da roditelj treba pokazati svoje kvalitete, da će ga se promatrati i staviti u situaciju učenja. Zbog toga se [prva podnositeljica zahtjeva] osjeća izdanom i obmanutom, što iskazuje pogrđnim riječima i prijetnjama.

Boravak u [obiteljskom centru] ukazuje na to da [prva podnositeljica zahtjeva] ima poteškoća u primanju informacija i njihovu zadržavanju kako bi ih kasnije iskoristila za usmjeravanje svog ponašanja. Nije riječ o nedostatku spremnosti, nego o neodgovarajućoj sposobnosti planiranja, organiziranja i strukturiranja. Takve manifestacije kognitivnog oštećenja proširit će se i na skrb za dijete i mogli bi dovesti do zanemarivanja.

5.2. Učinak mjera pomoći

Važnom se smatra činjenica da [prva podnositeljica zahtjeva] sada živi s roditeljima i može živjeti s njima koliko god je potrebno. To je neka vrsta mjere pomoći. No to bi moglo postati problematičnije nego što se čini: [prva podnositeljica zahtjeva] ima 24 godine i želi se osamostaliti, a to je želja koja bi mogla biti u suprotnosti sa željom njezine majke da joj pomogne. Ni njezini roditelji ni nitko drugi neće moći određivati kako bi [prva podnositeljica zahtjeva] trebala organizirati svoj život i život svog djeteta. Da se [prva podnositeljica zahtjeva] želi iseliti, mogla bi to učiniti kad god to zaželi. Njezine roditelje to ne brine. Stoga se u svakoj odluci mora uzeti u obzir činjenica da – kada bi se dijete vratilo – ne može se s dovoljno sigurnosti znati gdje će se u budućnosti skrbiti za dijete. Stoga odluku prvenstveno treba temeljiti na sposobnosti pružanja skrbi [prve podnositeljice zahtjeva], a ne sposobnosti pružanja skrbi njezine mreže.

Boravak u obiteljskom centru bio je snažna mjera pomoći koja nije imala nikakav učinak. Redovite kontrole službe za zaštitu djece tijekom susreta i druženja negativno

je utjecala na suradnju obitelji [podnositeljice zahtjeva] i službe za zaštitu djece. I obitelj i [prva podnositeljica zahtjeva] rekli su da ne žele ni redovite kontrole ni pomoć s povratkom djeteta.

5.3. Zaključci

Moja je ocjena da postoje osnove za tvrdnje da su postojali ozbiljni nedostaci u majčinoj skrbi za dijete te ozbiljni nedostaci u pogledu osobnog kontakta i sigurnosti koja mu je potrebna s obzirom na njegovu dob i razvoj. Kognitivno oštećenje, osobnost, način funkcioniranja i nesposobnost mentalizacije [prve podnositeljice zahtjeva] onemogućuju vođenje normalnog razgovora s njom o fizičkim i psihološkim potrebama male djece. Njezina ocjena posljedica povratka djeteta u njezinu skrb i roditeljskih obveza koje će ona posljedično imati vrlo je ograničena i djetinjasta te ona i dalje u prvi plan stavlja svoje neposredne potrebe. Stoga utvrđujem da postoji opasnost da bi ti nedostaci (kako su prethodno navedeni) i dalje bili prisutni kada bi dijete živjelo sa svojom majkom.

Također utvrđujem da se zadovoljavajući uvjeti za život djeteta s majkom ne mogu stvoriti s pomoću mjera pomoći iz članka 4-4. Zakona o zaštiti djece (npr. mjere pomoći u kući ili druge mjere podrške za roditelje) zbog nepovjerenja i nesprenosti da se prihvati miješanje tijela vlasti – uzimajući u obzir dosadašnji tijek predmeta.”

64. Okružni sud održao je raspravu od 23. do 25. ožujka 2010. godine. Prva podnositeljica zahtjeva prisustvovala je zajedno sa svojim punomoćnikom iz reda odvjetnika koji pružaju besplatnu pravnu pomoć. Saslušano je jedanaest svjedoka, a iskaz je dala vještakinja koju je imenovao sud, psihologinja M.S. (vidi prethodni stavak 61.). Općinska služba za zaštitu djece prvo je ustvrdila da ne bi trebalo održavati nikakve susrete i druženje podnositeljâ zahtjeva. Ako se odluči drugačije, susreti i druženje trebali bi se održavati samo dva puta godišnje. Služba za zaštitu djece tvrdila je da je riječ o „dugoročnom smještaju” (*langvarig plassering av barnet*).

65. U presudi od 22. travnja 2010. Žalbeni sud potvrdio je odluku Odbora da bi dječaka X trebalo prisilno udomiti (vidi prethodne stavke 38. – 46.). Osim toga, smanjio je prava na susrete i druženje prve podnositeljice zahtjeva na četiri posjeta godišnje od dva sata.

66. Žalbeni sud uzeo je u obzir informacije iz izvješća obiteljskog centra od 23. listopada 2008. (vidi prethodni stavak 24.). Uzeo je u obzir i iskaz obiteljske savjetnice pred sudom u kojem je ona izjavila da je majka prve podnositeljice zahtjeva živjela s njom u centru prvih četiri noći (vidi prethodni stavak 17.). Dodao je:

„Upravo su se nakon tog razdoblja povećale bojazni povezane s praktičnom skrbi za dijete. Bilo je dogovoreno da [prva podnositeljica zahtjeva] obavijesti osoblje o svakoj promjeni pelena itd. i obrocima, no ona to nije činila. Dijete je spavalo više nego što je uobičajeno. [Obiteljska savjetnica] pozvana je zbog načina na koji je dijete disalo i spavanja tijekom obroka. Zbog gubitka na težini trebalo ga je hraniti svakih tri sata tijekom cijelog dana i noći. Osoblje je ponekad trebalo siliti majku da nahrani svog sina.”

67. Žalbeni sud utvrdio je da je obiteljski centar donio ispravnu procjenu i – za razliku od Okružnog suda (vidi prethodni stavak 51.) – smatrao je da

je malo vjerojatno da bi procjena bila drugačija da dječak X nije imao upalu oka.

68. Nadalje, Žalbeni sud uputio je na izvješće klinike za dječju psihijatriju od 5. prosinca 2008. (vidi prethodni stavak 32.). Uzeo je u obzir i izvješće vještakinje M.S. koju je imenovao sud (vidi prethodni stavak 63.).

69. Budući da je boravak u obiteljskom centru bio kratak, Žalbeni sud smatrao je prikladnim uzeti u obzir ponašanje (*fungering*) prve podnositeljice zahtjeva tijekom susreta i druženja koji su organizirani nakon udomljavanja dječaka X. Dvije osobe bile su zadužene za nadzor tih susreta i druženja i obje su podnijele pisana izvješća od kojih nijedno nije bilo pozitivno. Žalbeni sud naveo je da je jedna od osoba odgovornih za nadzor iznijela „opći negativni opis susreta i druženja”.

70. Žalbeni sud uputio je i na izvješće psihologinje i obiteljske savjetnice za koje ih je zadužila služba za zaštitu djece, a koje su ocijenile reakcije dječaka X nakon posjetâ prve podnositeljice zahtjeva (vidi prethodne stavke 58. i 62.).

71. Nadalje, Žalbeni sud napomenuo je da je psihologinja M.S. koju je imenovao sud (vidi prethodne stavke 61. i 63.) navela pred sudom da su joj se susreti i druženje činili toliko negativni da je zaključila da majka ne bi trebala imati pravo na susrete i druženje sa sinom. Smatrala je da susreti i druženje „nisu konstruktivni za dijete”. U svom izvješću (vidi prethodni stavak 63.) u zaključku o pitanju sposobnosti pružanja skrbi prve podnositeljice zahtjeva navela je da boravak u obiteljskom centru ukazuje na to da prva podnositeljica zahtjeva „ima poteškoća u primanju informacija i njihovu zadržavanju kako bi ih kasnije iskoristila za usmjeravanje svog ponašanja”. Dodala je:

„Nije riječ o nedostatku spremnosti, nego o neodgovarajućoj sposobnosti planiranja, organiziranja i strukturiranja. Takve manifestacije kognitivnog oštećenja proširit će se i na skrb za dijete i mogli bi dovesti do zanemarivanja.” (ibid.)

72. Žalbeni sud složio se sa zaključkom vještakinje M.S. prije nego što je prešao na pitanje bi li se mjerama pomoći mogli dovoljno ispraviti nedostaci u roditeljskim vještinama prve podnositeljice zahtjeva. U tom je pogledu primijetio da su razlozi za nedostatke u sposobnosti pružanja skrbi ključni. Žalbeni sud u tom je trenutku uputio na analizu anamneze prve podnositeljice zahtjeva koju je provela vještakinja, odnosno na činjenicu da je prva podnositeljica zahtjeva bolovala od teške epilepsije od djetinjstva do operacije mozga 2005. godine kada je imala 19 godina.

73. Žalbeni sud primijetio je da je M.S. istaknula da je anamneza prve podnositeljice zahtjeva nužno morala utjecati na njezino djetinjstvo na nekoliko načina. Svoju je ocjenu temeljio na opisu zdravstvenih problema prve podnositeljice zahtjeva i učinka koje su oni imali na njezine socijalne vještine i razvoj, koji je iznijela M.S. Zatim je napomenuo da se pokušala provesti mjera pomoći smještaja u obiteljski centar (vidi prethodni stavak 17.). Boravak je trebao trajati tri mjeseca, no prekinut je nakon nešto

manje od tri tjedna. Prva podnositeljica zahtjeva uvjetovala je svoj daljnji boravak tamo jamstvom da će joj biti dopušteno da svog sina povede sa sobom kući nakon isteka boravka. Služba za zaštitu djece nije joj to mogla jamčiti pa se prva podnositeljica zahtjeva stoga vratila kući 17. listopada 2008. godine.

74. Žalbeni sud primijetio je da su se relevantne mjere pomoći sastojale od osobe zadužene za nadzor i dodatne pomoći i obuke o tome kako skrbiti za djecu. No Žalbeni sud utvrdio je da bi za dostatnu obuku prve podnositeljice zahtjeva bilo potrebno toliko vremena da to nije bila stvarna alternativa kontinuiranom smještaju u udomiteljsku obitelj. Nadalje, nije bilo sigurno kakvi će biti rezultati te obuke. U tom je pogledu Žalbeni sud smatrao važnom činjenicu da su i prva podnositeljica zahtjeva i njezina uža obitelj navele da ne žele redovite kontrole ni pomoć ako im se dječak X vrati. Složio se sa zaključcima vještakinje M.S. koju je imenovao sud (vidi prethodni stavak 63.).

75. U presudi od 22. travnja 2010. Žalbeni sud zaključio je da je odluka o skrbi bila nužna i da mjere pomoći za majku ne bi bile dovoljne da omogućе da njezin sin ostane s njom. Stoga su ispunjeni uvjeti za donošenje odluke o skrbi iz drugog stavka članka 4-12. Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122). U tom je pogledu Žalbeni sud smatrao da je značajna povezanost koju je dječak X razvio prema svojim udomiteljima, osobito udomiteljicom. Kad je riječ o pravima na susrete i druženje, Žalbeni sud naveo je da se roditelju može oduzeti pravo na susrete i druženje nakon udomljavanja djeteta samo iz izvanrednih i uvjerljivih razloga s obzirom na to da se smatra da je održavanje susreta i druženja u najboljem interesu djeteta, osobito u kontekstu dugoročne procjene. U ovom je predmetu, unatoč negativnim informacijama o susretima i druženju i preporuci vještakinje psihologinje M.S. da prva podnositeljica zahtjeva ne bi trebala imati prava na susrete i druženje, Žalbeni sud utvrdio da ne postoje izvanredni i uvjerljivi razlozi za uskraćivanje susreta i druženja, no i da se susreti i druženje ne bi trebali održavati u prekratkim intervalima. Dodao je:

„Kad je riječ o učestalosti susreta i druženja, Žalbeni sud podijeljen je na većinu i manjinu.

Većina ... je utvrdila da bi primjerena količina susreta i druženja bila četiri posjeta godišnje od dva sata.

Većina smatra da je važno naglasiti da samo majka ima pravo na susrete i druženje. Činjenica da je rijetko sama posjećivala [dječaka X] imala je određene nepoželjne posljedice. Povećana je napetost među prisutnim odraslim osobama. Mora se pretpostaviti i da je dijete pod većim stresom u prisustvu više osoba. Manji broj sudionika doveo bi do mirnije atmosfere. To je dosljedno opažanjima psihologinje [M.S.]. Napetost među odraslim osobama dodatno bi se mogla smanjiti nakon što se predmet pravno riješi i prođe određeno vrijeme. Stres za dijete dodatno će smanjiti činjenica da će susreti i druženje biti rjeđi nego u prethodnom modelu. Mora se pretpostaviti da će se tada umanjiti i naknadne djetetove reakcije na njih. Međutim, najvažniji će čimbenik biti pitanje hoće li majka i, ako je relevantno, bilo koji drugi

član obitelji bolje surađivati i po mogućnosti zauzeti pozitivan stav prema udomiteljici, osobito tijekom susreta i druženja.

Zaključak većine da susreti i druženje ne mogu biti češći od četiri puta godišnje potkrepljuju prethodno navedeni elementi. Osim toga, smještaj će vjerojatno biti dugoročno rješenje. Susreti i druženje stoga mogu poslužiti za održavanje kontakta između majke i sina tako da se on upozna sa svojim korijenima. Smatra se da je to važno za razvoj identiteta. Svrha susreta i druženja nije uspostavljanje odnosa radi budućeg povratka djeteta pod skrb biološke majke.

Služba za zaštitu djece mora biti ovlaštena za nadzor ostvarivanja prava na susrete i druženje. To je nužno iz nekoliko razloga, među ostalim, radi ograničavanja broja sudionika susreta i druženja.”

Manjina u Žalbenom sudu – jedan od profesionalnih sudaca – smatrala je da bi prava na susrete i druženje trebala biti ograničena na dva puta godišnje.

76. Prva podnositeljica zahtjeva nije podnijela žalbu protiv presuda, koja je stoga postala pravno obvezujuća.

D. Pritužba prve podnositeljice zahtjeva upućena županu

77. Prva podnositeljica zahtjeva poslala je županu (*fylkesmannen*) dopis bez datuma o službi za zaštitu djece. Prva podnositeljica zahtjeva tvrdila je da je služba za zaštitu djece lagala i prozvala je zaostalom, da psihologinja koju je imenovao Žalbeni sud (vidi prethodni stavak 61.) nije bila nepristrana i da joj nije trebalo dopustiti da posjeti njezin dom, da su je osoba zadužena za nadzor i udomiteljica zlostavljale i uznemiravale kada bi došla sama na susrete i druženje te da joj više nije bilo dopušteno da sa sobom povede svoje roditelje. Navela je da se samo može zapitati koliko su oni zaostali ili koliko je niski njihov kvocijent inteligencije. Tvrdila je da se cijeli predmet temelji na lažima. Usto je tvrdila da osoblje službe za zaštitu djece lišava zainteresirane stranke njihovih sposobnosti (*umyndiggjør*) i svjesno ih proglašava zaostalima (*gjør gjerne folk evneveike*) kako bi djecu pribavilo za sebe ili svoje prijatelje.

78. U odgovoru od 22. srpnja 2010. voditelj (*barnevernleder*) općinske službe za zaštitu djece naveo je da prvu podnositeljicu zahtjeva i njezinu obitelj više zanima sukob sa službom za zaštitu djece nego uspostavljanje dobrog i pozitivnog kontakta s dječakom X. Prva podnositeljica zahtjeva rano se požalila na osoblje službe za zaštitu djece, koja je na to ispunila njezinu želju i dodijelila novu osobu za nadzor, no stav prve podnositeljice zahtjeva nije se promijenio. Količina susreta i druženja povećala se na tri posjeta tjedno u skladu s presudom Okružnog suda (vidi prethodni stavak 54.) i dječak X imao je snažne reakcije na to. Voditelj službe za zaštitu djece zatim je naveo da razumije koliko je ova situacija teška za prvu podnositeljicu zahtjeva i ponudio joj je pomoć (vidi, među ostalim, prethodni stavak 48.). Kad je riječ o susretima i druženju, pokušalo se

nekoliko alternativnih modela. Prvo su susreti i druženje održavani u sobi za sastanke u prostorijama službe, u kojoj su osoba zadužena za nadzor i udomiteljica mogle sjediti za stolom udaljenim od prve podnositeljice zahtjeva i dječaka X, no ne toliko da ne bi mogle intervenirati ako bi bio nužan nadzor. Prva podnositeljica zahtjeva prigovorila je na to rješenje. Nekoliko susreta i druženja održano je u kući udomiteljske obitelji, no udomiteljici je to bilo teško jer je atmosfera bila vrlo loša, a htjela je da udomiteljska obitelj bude sigurno okružena za dječaka X. Nakon toga se za susrete i druženje počeo upotrebljavati stan namijenjen za takve svrhe. Ni to nije odgovaralo prvoj podnositeljici zahtjeva, koja je i na to prigovorila. Posjeti su se potom opet počeli održavati u prostorijama službe za zaštitu djece, u kojima je nova soba oslobođena u tu svrhu.

79. Voditelj službe za zaštitu djece također je naveo da je udomiteljica i dalje prisustvovala susretima i druženju. To se smatralo neophodnim jer se smatralo da je ona osoba koja je jedini skrbnik dječaka X. Usto se smatralo nužnim da prisutna bude i osoba zadužena za nadzor kako bi usmjeravala prvu podnositeljicu zahtjeva. Osim toga, osoba zadužena za nadzor bila je ovlaštena prekinuti susret i druženje ako prva podnositeljica zahtjeva odbije poslušati savjete. Do tada se susreti i druženje nikada nisu prekidali, no osoba zadužena za nadzor pokušala je reći prvoj podnositeljici zahtjeva da je važno usredotočiti se na dječaka X i uživati u vremenu provedenom s njime umjesto na vikanje na osoblje službe za zaštitu djece i udomiteljicu.

80. Nakon odgovora službe za zaštitu djece župan je u dopisu od 26. srpnja 2010. prvu podnositeljicu zahtjeva obavijestio da županija nema nikakvih prigovora na rad službe za zaštitu djece u njezinom predmetu.

E. Postupak za ukidanje odluke o skrbi ili lišenje prve podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb za dječaka X i odobrenje posvojenja

1. Postupak pred Županijskim odborom za socijalnu skrb

(a) Uvod

81. Dana 29. travnja 2011. godine prva podnositeljica zahtjeva podnijela je službi za zaštitu djece zahtjev za ukidanje odluke o skrbi ili, u suprotnom, proširenje prava na susrete i druženje s dječakom X.

82. Dana 13. srpnja 2011. godine općinska služba za zaštitu djece zahtjev je prosljedila Županijskom odboru za socijalnu skrb. Općina je predložila da se zahtjev odbaci, prvu podnositeljicu zahtjeva liši prava na roditeljsku skrb za dječaka X (prebacivanje na vlasti) i udomiteljima dječaka X, s kojima je on boravio od udomljavanja (vidi prethodni stavak 22.), odobri njegovo posvojenje. Vlasti i dalje nisu znale tko je biološki otac dječaka X. Općina je predložila da se, ako se odluči suprotno, prvoj podnositeljici zahtjeva oduzmu prava na susrete i druženje.

83. Tijekom susreta i druženja održanog 6. rujna 2011. godine osoba zadužena za nadzor primijetila je da je prva podnositeljica zahtjeva trudna i pitala ju je kada treba roditi na što joj je, prema zapisniku nadzora, prva podnositeljica zahtjeva odgovorila da misli da bi trebalo biti oko Nove godine. Prema zapisniku susret i druženje dobro su prošli.

84. Dana 13. rujna 2011. godine punomoćnik prve podnositeljice zahtjeva angažirao je specijalista kliničke neurologije da ispita njezine sposobnosti i mapira njezine kognitivne sposobnosti.

85. U dopisima od 14. rujna i 28. listopada 2011. godine, tijekom postupka pred Odborom, općina je zatražila dodatne informacije o suprugu prve podnositeljice zahtjeva kako bi mogla stupiti u kontakt i razgovarati s njim o njegovom budućoj ulozi u životu prve podnositeljice zahtjeva.

86. U međuvremenu je 18. listopada 2011. godine prva podnositeljica zahtjeva rodila djevojčicu Y. Udala se za oca djevojčice Y na ljeto iste godine. Nova se obitelj preselila u drugu općinu. Kada je saznala da je prva podnositeljica zahtjeva rodila još jedno dijete, služba za zaštitu djece u njezinoj bivšoj općini boravišta poslala je novoj općini dopis o svojim bojaznima, povodom čega je nova općina započela istragu njezinih roditeljskih sposobnosti.

87. Osim toga, 18. listopada 2011. godine specijalist kliničke neurologije kojeg je angažirao punomoćnik prve podnositeljice zahtjeva (vidi prethodni stavak 84.) dostavio je svoje izvješće. U zaključku navodi:

„Na Wechslerovoj ljestvici inteligencije za odrasle III (WAIS-III) zabilježen je kvocijent inteligencije 86. Standardne pogreške u mjerenjima ukazuju s 95%-nom vjerojatnošću na to da je njezin kvocijent inteligencije između 82 i 90. Normalan raspon kreće se između 85 i 115. Kad je riječ o njezinim sposobnostima, [podnositeljica zahtjeva] nalazi se na donjem dijelu normalnog raspona. Osim toga, ima znatne poteškoće u učenju koje su ... [veće] od onih koje bi se očekivale s obzirom na njezin kvocijent inteligencije [(*betydelige lærevansker som er svakere enn hva hennes IQ skulle tilsi*)]. Smatra se da su te poteškoće povezane s kognitivnim oštećenjem.”

U odgovoru na zahtjev za dodatno objašnjenje od 27. listopada 2011. godine napisao je punomoćniku prve podnositeljice zahtjeva sljedeće:

„Opći kvocijent inteligencije između 82 i 90 sam po sebi ne ukazuje na to da osoba nije sposobna skrbiti se za djecu. Sposobnosti skrbi trebale bi se dodatno ispitati promatranjem skrbnika i djeteta te pregledom anamneznihih podataka o drugim okolnostima. Budući da nisam stručnjak u tom području, mislim da bi se ocjenom ključnih čimbenika obuhvatila, među ostalim, sposobnost skrbnika za empatiju i posjećivanje djeteta, razumijevanje djetetovih potreba, sposobnost tumačenja djetetovih znakova te sposobnost stavljanja po strani [(*utsette*)] vlastitih želja u korist djetetovih potreba.

Tu bi ocjenu trebao provesti kvalificirani psiholog s iskustvom u tom području.”

88. Dana 8. studenoga 2011. godine punomoćnik prve podnositeljice zahtjeva poslao je Odboru primjerak medicinskog časopisa od 2. studenoga 2011. godine. Iz tog je primjerka bilo vidljivo da je liječnik

pristao dati iskaz telefonom u budućem predmetu i da ne vidi nikakve razloge povezane s epilepsijom ili stanjem prve podnositeljice zahtjeva koji bi ukazivali na to da ona nije sposobna brinuti se za svoje dijete.

89. Dana 28., 29. i 30. studenoga 2011. godine Županijski odbor za socijalnu skrb, u sastavu jednog pravnika, jednog psihologa i jednog prisjednika, održao je raspravu kojoj je prisustvovala prva podnositeljica zahtjeva zajedno sa svojim punomoćnikom. Saslušan je dvadeset i jedan svjedok.

(b) Odluka Odbora

90. Dana 8. prosinca 2011. godine Odbor je odlučio da prvu podnositeljicu zahtjeva treba lišiti prava na roditeljsku skrb i da udomiteljima dječaka X treba odobriti njegovo posvojenje. Odbor je utvrdio da ne postoji ništa što bi ukazivalo na to da su se roditeljske sposobnosti prve podnositeljice zahtjeva poboljšale od presude Žalbenog suda od 22. travnja 2010. (vidi prethodne stavke 65. – 75.). Stoga se i dalje smatralo da nije sposobna pružiti dječaku X odgovarajuću skrb. Nadalje, Odbor je naveo:

„U svom iskazu pred Županijskim odborom za socijalnu skrb majka je ustrajala na tome da je odluka o skrbi urota službe za zaštitu djece, [obiteljskog centra] i udomitelja kako bi se ‚pomoglo ženi koja ne može imati djecu‘. Prema njezinim riječima ovdje je bila riječ o ‚predbilježbi za dijete‘. Majka nije bila svjesna da je zanemarivala [dječaka X] i izjavila je da većinu svog vremena i energije troši na ‚predmet‘.

U izvješćima o susretima i druženju majke s [dječakom X] stalno [(*gjennomgående*)] se ukazuje na to da se ona i dalje ne može usredotočiti na [dječaka X] i ono što je najbolje za njega, nego da na nju izrazito utječe njezino vrlo negativno mišljenje o udomiteljici i službi za zaštitu djece.

[Prva podnositeljica zahtjeva] udala se i rodila još jedno dijete na jesen. Psiholog [K.M.] izjavio je pred Odborom da je opazio dobru interakciju majke i djeteta te da se majka dobro skrbi za dijete. Odbor uzima u obzir tu informaciju. Županijski odbor za socijalnu skrb smatra da se na temelju tog opažanja nikako ne može zaključiti da je majka sposobna skrbiti se za [dječaka X].

Županijski odbor za socijalnu skrb smatra da je razumno pretpostaviti da je [dječak X] osobito ranjivo dijete. Iskusio je ozbiljno i po život opasno i zanemarivanje u prvih tri tjedna svog života. Upućuje se i na činjenicu da su održani brojni susreti i druženje s majkom, od kojih su neki bili vrlo stresni za [dječaka X]. Sve u svemu, proživio je mnogo toga. Živi u udomiteljskoj obitelji tri godine i ne poznaje svoju biološku majku. Da se [dječak X] vrati pod skrb svoje majke, preduvjet za to bila bi, među ostalim, velika sposobnost empatije s [dječakom X] te razumijevanja [dječaka X] i problema s kojima bi se susreo, osobito činjenice da bi žalio za svojim udomiteljima i da bi mu nedostajali. Majka i obitelj ne pokazuju nimalo takve empatije i razumijevanja. I majka i baka izjavile su da to neće biti problem, da ‚mu se samo malo treba odvratiti pažnja‘, čime su ostavile dojam da ne suosjećaju s dječakom i stoga da nisu sposobne pružiti mu psihološku skrb koja će mu biti potrebna u slučaju povratka.”

91. Osim toga, Odbor je posebno uzeo u obzir zaključke vještakinje M.S. (vidi prethodni stavak 63.). Citirao ih je Žalbeni sud u svojoj presudi od 22. travnja 2010. (vidi prethodne stavke 65. – 75.). Odbor je utvrdio da je taj opis prve podnositeljice zahtjeva i dalje točan. U svakom je slučaju odlučujući čimbenik bila činjenica da se dječak X toliko povezao sa svojom udomiteljskom obitelji da bi mu izdvajanje iz te obitelji prouzrokovalo ozbiljne i trajne probleme.

92. Odbor je nadalje naveo:

„[Dječak X] živi tri godine kao punopravni član udomiteljske obitelji. Te tri godine zapravo su dječakov cijeli život. Smatramo da je potkrijepljeno da je njegova udomiteljska obitelj njegov primarni izvor sigurnosti i osjećaja pripadnosti. On udomitelje smatra svojim psihološkim roditeljima. Osim u udomiteljskoj obitelji, [dječaka X] redovito kontroliraju u vrtiću, kao i ostali članovi obitelji udomitelja. Nemamo nikakve sumnje da bi izdvajanje [dječaka X] iz tog okruženja i povratak biološkoj majci doveo do znatnih i ozbiljnih problema. Upućuje se na činjenicu da je već nakon jedne godine razvio znatne probleme kada se količina susreta i druženja znatno povećala. Ocjenjujemo da je ključno za razvoj i dobrobit dječaka da nastavi živjeti u udomiteljskoj obitelji.

Na temelju toga Županijski odbor za socijalnu skrb mora odlučiti o pitanju lišenja prava na roditeljsku skrb i, prema potrebi, odobrenju posvojenja.

U prvom i drugom stavku članka 4-20. Zakona o zaštiti djece utvrđeno je da se odluka o lišenju roditelja prava na roditeljsku skrb može donijeti te da je ona preduvjet za odobrenje posvojenja. Prije toga Županijski odbor za socijalnu skrb mora donijeti odluku o skrbi za dijete.

Odbor svoju odluku temelji na utvrđenoj sudskoj praksi kojom je predviđeno da se biološke roditelje mora lišiti prava na roditeljsku skrb da bi se omogućilo posvajanje. To je primarni cilj prijedloga službe za zaštitu djece o lišenju majke prava na roditeljsku skrb u ovom predmetu.

Člankom 4-20. Zakona o zaštiti djece predviđaju se znatno stroži uvjeti za odobrenje posvojenja nego za lišenje roditelja prava na roditeljsku skrb. No, kada je svrha odluke donesene na temelju prvog stavka omogućavanje posvojenja, osnove za posvojenje ujedno su i osnove za lišenje prava na roditeljsku skrb.

Stoga se u ovom predmetu treba utvrditi jesu li ispunjeni uvjeti za odobrenje posvojenja. Treći stavak članka 4-20. Zakona o zaštiti djece glasi kako slijedi:

„Odobrenje se može dati

(a) kada se smatra vjerojatnim da roditelji trajno neće biti sposobni djetetu pružiti odgovarajuću skrb ili da se dijete toliko povezalos osobama i okruženjem u kojem živi da bi, na temelju opće procjene, izdvajanje djeteta moglo dovesti do ozbiljnih problema za dijete i

(b) kada je posvojenje u najboljem interesu djeteta i

(c) kada su osobe koje su podnijele prijavu namjere posvojenja bile djetetovi udomitelji i pokazale da su podobne da dijete odgajaju kao vlastito dijete te

(d) kada su ispunjeni uvjeti za odobrenje posvojenja iz Zakona o posvojenju.”

Županijski odbor za socijalnu skrb prvo primjećuje da postoje valjane osnove za lišenje majke prava na roditeljsku skrb za [dječaka X] neovisno o pitanju posvojenja.

Upućuje se na činjenicu da [dječak X] živi u udomiteljskoj obitelji gotovo cijeli svoj život i da je stoga najnormalnije da udomitelji donose odluke u njegovo ime, što je dio roditeljskih obveza. Majčino neosjetljivo ponašanje, među ostalima i na internetu, također ukazuje na to da bi mu ona mogla prouzročiti mnoge probleme [(*ramme ham hardt*)] kada dođe u dob u kojoj će ih moći razumjeti.

Županijski sud za socijalni odbor smatra [(*legger til grunn*)] da majka trajno neće biti sposobna pružati [dječaku X] odgovarajuću skrb i da se [dječak X] toliko povezao sa svojim udomiteljima, udomiteljskim bratom i ostatkom obitelji da bi mu izdvajanje prouzročilo ozbiljne probleme. Upućuje se na prethodno navedeno razlaganje. Ispunjen je uvjet iz točke (a) [trećeg stavka] članka 4-20. Zakona o zaštiti djece.

Posvojenje je posebno invazivna mjera u odnosu na biološke roditelje i dijete. Stoga su potrebni posebno uvjerljivi razlozi za to. U skladu sa sudskom praksom Vrhovnog suda odluka se mora temeljiti na konkretnoj procjeni, no mora se osloniti i na opće iskustvo iz dječje psihologije ili dječje psihijatrije. Konkretno se upućuje na odluku Vrhovnog suda objavljenu u listu Rt. 2007, str. 561 ff., koja se odnosi na predmet u kojem je vještak kojeg je imenovao sud izjavio da opće iskustvo ukazuje na to da udomljavanje nije poželjno rješenje u slučaju dugotrajnog smještaja djece koja su u udomiteljsku obitelj došla prije nego što su se povezala sa svojim biološkim roditeljima. U takvim slučajevima posvojenje bi bilo najpodobnije za djetetov razvoj. U presudi je navedeno da se veliki značaj mora pridati takvom općem, no složenom iskustvu.

Županijski odbor za socijalnu skrb temelji svoju odluku [(*legger til grunn*)] na činjenici da majka ne pristaje na posvojenje [dječaka X]. Kao što je prethodno pokazano, njezina predanost tome da se on vrati u njezinu skrb snažna je iako neprimjerena [(*uhensiktsmessig*)].

Županijski odbor za socijalnu skrb ocijenio je da bi odobrenje posvojenja očito bilo u najboljem interesu [dječaka X]. Županijski odbor za socijalnu skrb ne smatra da je povratak [dječaka X] u majčinu skrb moguć. Smatra se da je njegov smještaj u udomiteljsku obitelj trajan. [Dječak X] smatra udomitelje svojim psihološkim roditeljima i oni su jedini roditelji koje poznaje. Posvojenje bi [dječaku X] bila dodatna potvrda da je sin svojih udomitelja.”

93. Odbor je uputio i na odluku Vrhovnog suda (*Høyesteretts*) objavljenu u listu *Norsk Retstidende (Rt.)* 2007, str. 561., (vidi također u nastavku stavak 125.) te utvrdio da se obrazloženje iz sljedećeg stavka te presude, koje je ponovljeno i u predmetu *Aune protiv Norveške* (br. 52502/07, stavak 37., 28. listopada 2010.), može primijeniti i u ovom predmetu:

„Odlukom o tome da mora ostati udomljeno dijete govori mu se da bi osobe s kojima je oduvijek živio i koje su njegovi roditelji i s kojima se povezao u najranijoj dobi i stekao osjećaj pripadnosti trebale ostati pod nadzorom službe za zaštitu djece – tijela javne vlasti – i da ih društvo ne smatra njegovim pravim roditeljima nego udomiteljima na temelju ugovora koji se može raskinuti. ...”

Odbor je smatrao da su ta opća razmatranja točan opis situacije dječaka X. Posvojenje bi bilo u najboljem interesu dječaka X. Smatralo se da je ispunjen uvjet iz točke (b) trećeg stavka članka 4-20. Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122.).

94. Nadalje, udomitelji su dječaku X pružili žurni smještaj, a potom su postali i njegovi redovni udomitelji nakon njegova žurnog smještaja kada je bio star tri tjedna. Odbor je naveo da je evidentirano da su izvršno skrbili o dječaku X i da su uspostavili dobru i usku povezanost s njime. Udomitelji su imali veliku želju posvojiti dječaka X. Odbor je smatrao da su udomitelji pokazali da ga mogu odgajati kao svoje dijete. Smatralo se da su ispunjeni uvjeti iz točke (c) trećeg stavka članka 4-20. Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122.).

95. Zaključno, posvojenje bi bilo u najboljem interesu dječaka X. Odbor je pri donošenju te odluke uzeo u obzir članak 8. Konvencije.

2. Postupak pred Okružnim sudom

(a) Uvod

96. Dana 19. prosinca 2011. godine prva podnositeljica zahtjeva podnijela je žalbu protiv odluke u kojoj je tvrdila da je Odbor neispravno ocijenio dokaze kada je odlučio da nije sposobna pružiti dječaku X odgovarajuću skrb. Smatrala je da bi povratak dječaka X njoj bio u najboljem interesu dječaka i tvrdila je da su se njezina situacija i vještine skrbi promijenile. Sada je udana i sa suprugom ima dijete. Ustvrdila je da im je služba za zaštitu djece u novoj općini pomogla u skrbi za dijete. Nadalje, smatrala je da bi izdvajanje iz udomiteljske obitelji prouzročilo dječaku X samo kratkoročne probleme i da se ne mogu očekivati dugoročni problemi. Dječak X boravio je u udomiteljskoj obitelji kratko razdoblje, a udomitelji nisu izrazili želju da posvoje dijete, nego je taj postupak pokrenula služba za zaštitu djece. Prva podnositeljica zahtjeva također je tvrdila da su posjeti između nje i dječaka X prošli zadovoljavajuće i da, ako je smatrala susrete i druženje neprimjerenima, tada je služba za zaštitu djece, kao jača stranka, ta koja je trebala poduzeti mjere kako bi osigurala da oni budu zadovoljavajući.

97. Općina se protivila žalbi i podnijela svoj odgovor u kojem je ustvrdila da se dječak X, koji je u tom trenutku imao tri godine i četiri mjeseca i živio u udomiteljskoj obitelji od trećeg tjedna svog života, povezo s udomiteljskom obitelji. Tvrdila je da bi mu povratak u tom trenutku prouzročio ozbiljne i dugoročne probleme. On se nije sjećao razdoblja kada je bio u skrbi svoje majke. Općina je smatrala da se sposobnost prve podnositeljice zahtjeva da se skrbi za dječak X nije promijenila od presude Žalbenog suda od 22. travnja 2010. Posjeti između dječaka X i prve podnositeljice zahtjeva nisu dobro prošli. Imala je ispade tijekom posjetâ i otišla prije isteka vremena za posjet. Dječak X na to je negativno reagirao. Prva podnositeljica zahtjeva i njezina majka imale su vrlo negativan stav prema službi za zaštitu djece. Prva podnositeljica zahtjeva tvrdila je da im je služba za zaštitu djece pomogla u skrbi za dijete, no istina je da su one službi za zaštitu djece zabranile pristup svom domu i

da stoga nisu provedene nikakve mjere pomoći. Iako je istina da služba za zaštitu djece pokrenula postupak za posvojenje, to je njezina dužnost u predmetima kao što je ovaj. Bolje je bilo ponuditi dječaku X čvrstu vezu s udomiteljskom obitelji koju bi mu posvojenje osiguralo. Općina je naglasila da te mjere nisu bile ponukane ni epilepsijom ni kvocijentom inteligencije prve podnositeljice zahtjeva, nego njezinom nezrelošću i stvarnim nedostatkom vještina skrbi. Psihologu K.M., kojeg je angažirala prva podnositeljica zahtjeva (vidi u nastavku stavak 98.), ne bi trebalo dopustiti davanje iskaza. Snimio je susret i druženje bez dopuštenja stranaka, odbio je videozapis dostaviti službi za zaštitu djece, nije dostavio nikakvo pisano izvješće kao ni nikakve materijale koji su prošli provjeru kvalitete, što je standardni postupak za izvješća vještaka, a općina ga je već prijavila tijelima nadležnima za nadzor nad obavljanjem zdravstvene djelatnosti i Etičkom vijeću Udruženja psihologa.

98. Dana 22. veljače 2012. godine Okružni sud, u sastavu jednog profesionalnog suca, jednog psihologa i jednog suca porotnika u skladu s člankom 36-4. Zakona o sporovima (vidi u nastavku stavak 133.), potvrdio je odluku nakon rasprave koja je trajala od 13. do 15. veljače 2012. godine i tijekom koje je saslušan dvadeset i jedan svjedok. Služba za zaštitu djece pozvala je kao svjedoke, među ostalim, osobe odgovorne za nadzor udomiteljske obitelji i susreta i druženja, S.H. iz Psihijatrijske ambulante poliklinike za djecu i mlade, vještakinje psihologinje B.S. i M.S. (vidi, među ostalim, prethodne stavke 58., 61., 62. i 63.) i obiteljsku savjetnicu iz obiteljskog centra (vidi, na primjer, prethodni stavak 24.). Prva podnositeljica zahtjeva pozvala je kao svjedoke, među ostalim, članove svoje obitelji, svog supruga i članove njegove obitelji, glavnog liječnika iz bolnice u kojoj je bila na operaciji 2005. godine (vidi prethodni stavak 72.) i specijalista psihologije K.M. (vidi prethodni stavak 97.). Prva podnositeljica zahtjeva i njezin punomoćnik iz redova odvjetnika koji pružaju besplatnu pravnu pomoć prisustvovali su raspravi.

(b) Obrazloženje Okružnog suda o tome treba li ukinuti javno skrbništvo nad dječakom X

99. Okružni sud uvodno je u svojoj presudi naveo da je dio rasprave bio posvećen razjašnjavanju okolnosti koje su postojale prije donošenja odluke o udomljavanju dječaka X. Okružni sud naveo je da će samo ispitati situaciju prije odluke o smještaju u mjeri u kojoj je to potrebno za odgovarajuću ocjenu situacije u vrijeme donošenja presude.

100. Okružni sud zatim je napomenuo da se situacija prve podnositeljice zahtjeva u određenim područjima poboljšala u proteklih godinu dana. Udala se u kolovozu 2011. godine, njezin suprug ima stalno posao i imaju kćer Y. Sud je također primijetio da je u tijeku istraga o majčinoj sposobnosti da skrbi za Y, koju provodi služba za zaštitu djece u općini u kojoj par trenutačno živi. Član osoblja službe za zaštitu djece u toj novoj općini dao je

usmeni iskaz na raspravi i izjavio da služba nije zaprimila nikakve prijave o bojazni osim one od službe za zaštitu djece iz općine u kojoj je prva podnositeljica zahtjeva prije živjela. Služba je u sklopu istrage prikupila opažanja iz doma prve podnositeljice zahtjeva. Opazila je mnoge dobre aspekte, no i da bi roditeljima trebala određena pomoć s rutinama i strukturom. Okružni sud utvrdio je da to ukazuje na to da služba za zaštitu djece u općini u koju se prva podnositeljica zahtjeva preselila smatra da roditelji mogu pružiti djevojčici Y odgovarajuću skrb uz pomoć službe za zaštitu djece. Djevojčica Y dijete je bez ikakvih potreba za posebnom skrbi.

101. No dokazi ukazuju na to da je situacija bila drugačija kad je riječ o dječaku X, kojeg je nekoliko vještaka opisalo kao ranjivo dijete. Okružni sud posebno je uputio na iskaz stručne osobe iz Psihijatrijske ambulante poliklinike za djecu i mlade koja je objasnila da je dječak u prosincu 2011. godine i dalje bio izložen stresu i da mu je trebalo puno mira, sigurnosti i podrške. Da bi njegov budući emocionalni razvoj bio odgovarajući, njegov skrbnik trebao bi toga biti svjestan i to uzimati u obzir. U svom iskazu pred sudom prva podnositeljica zahtjeva jasno je pokazala da ne shvaća s kojim bi se izazovima suočila da se dječaka X izdvoji iz udomiteljske obitelji. Nije mogla prepoznati njegovu ranjivost i njezina je glavna briga bila da on treba odrasti „tamo gdje pripada”. Prva podnositeljica zahtjeva smatrala je da njegov povratak ne bi bio problematičan te i dalje nije shvaćala zašto je služba za zaštitu djece trebala intervenirati kada je on žurno smješten u udomiteljsku obitelj. Nije htjela ništa reći o tome što misli kako se dječak X razvija u udomiteljskoj obitelji. Okružni sud smatrao je da prva podnositeljica zahtjeva ne bi bila dovoljno sposobna prepoznati ni razumjeti potrebe dječaka X za posebnom skrbi i da bi, ako te potrebe ne bi bile ispunjene, nastala znatna opasnost od abnormalnog razvoja.

102. Okružni sud također je uzeo u obzir način na koji su udomitelji i osoba zadužena za nadzor opisale emocionalne reakcije dječaka X nakon susreta i druženja s njegovom majkom, odnosno njegovo neutješno plakanje i potrebu za velikom količinom sna. Tijekom susreta i druženja dječak X opetovano je odbijao kontakt s prvom podnositeljicom zahtjeva i sa svakim je novim susretom i druženjem postajao, kako je opisano, sve pasivniji. Okružni sud smatrao je da bi mogući razlog takve reakcije mogla biti činjenica da je dječak bio osjetljiv na neprimjerenu interakciju i informacije koje nisu bile prilagođene njegovoj dobi i funkcioniranju. Smatrao se da su emocionalni ispadi prve podnositeljice zahtjeva tijekom susreta i druženja, na primjer kada je dječak X tražio svoju udomiteljicu i nazvao je „mama”, potencijalno zastrašujući (*skremmende*) i nepodobni za odgovarajući razvoj dječaka X.

103. Okružni sud smatrao je da je dokazni postupak „jasno pokazao” da i dalje postoje „osnovna ograničenja” (*grunnleggende begrensningene*) koja su postojala i u vrijeme donošenja presude Žalbenog suda. Dok je Okružni sud razmatrao predmet, ništa se nije otkrilo što bi ukazalo na to da je prva

podnositeljica zahtjeva razvila pozitivniji stav prema službi za zaštitu djece ili udomiteljici, osim njezina iskaza o tome da je spreman surađivati. Odbijala je pozdraviti udomiteljicu prilikom dolaska na susrete i druženje i nikada nije zatražila informacije o dječaku X. Prva podnositeljica zahtjeva ljutito je napustila posljednji posjet četrdeset minuta prije njegova predviđenog kraja. Svi koji su bili prisutni tijekom susreta i druženja opisali su da je atmosfera bila neugodna. Okružni sud smatrao je da je jedan od mogućih razloga zbog kojih se sposobnost prve podnositeljice zahtjeva tijekom susreta i druženja nije poboljšala bila činjenica da se ona toliko borila s vlastitim osjećajima i osjećajem da joj nedostaje dječak X da joj je to onemogućilo da sagleda situaciju iz perspektive dječaka i zaštititi ga od vlastitih emocionalnih ispada. Da bi došlo do poboljšanja, ona prvo treba razumjeti dječaka X i njegove potrebe i biti spremna raditi na sebi i vlastitim slabostima. Prva podnositeljica zahtjeva nije pokazala nikakve pozitivne pomake u svojoj sposobnosti tijekom susreta i druženja u tri godine tijekom kojih je imala pravo na susrete i druženje. Činjenica da su njezini roditelji imali izrazito negativan stav prema općinskoj službi za zaštitu djece nije joj nimalo olakšala situaciju.

104. Prva podnositeljica zahtjeva tvrdila je pred sudom da je bila žrtva nepravde i da će se boriti sve dok joj se dječak X ne vrati. Kako bi razjasnila svoju situaciju, odlučila je objaviti svoju priču na internetu u lipnju 2011. godine zajedno s fotografijom sebe i dječaka X. U tom članku i nekoliko komentara objavljenih na jesen 2011. godine iznijela je nekoliko ozbiljnih optužbi protiv službe za zaštitu djece i udomitelja – optužbi za koje je pred sudom priznala da su neistinite. Prva podnositeljica zahtjeva nije smatrala da bi javno izlaganje i opetovani pravni postupci mogli biti dugoročno štetni za dijete.

105. Okružni sud primijetio je da je psiholog K.M. (vidi prethodne stavke 97. – 98.), koji je pregledao i liječio prvu podnositeljicu zahtjeva, u svom iskazu rekao da u njenom slučaju nije bilo elemenata za bilo kakvu psihijatrijsku dijagnozu. Savjetovao ju je u vezi s traumom prouzročenom oduzimanjem djeteta. Cilj liječenja bio je da prva podnositeljica zahtjeva razvije osjećaj da je dobra majka. Smatrao je da su prethodne ocjene sposobnosti podnositeljice zahtjeva da pruži skrb bile netočne i tvrdio je pred Okružnim sudom da bi najboljih ishoda za dječaka X bio povratak njegovoj biološkoj majci. No Okružni sud naveo je da su se tvrdnje psihologa K.M. temeljile na istraživanju provedenom 1960-ih godina pa je utvrdio da one nisu u skladu s novijim istraživanjima o djeci. Primijetio je da su drugi vještaci koji su dali iskaz pred sudom, uključujući psihologinje B.S. i M.S., savjetovali da se dječak X ne vrati majci jer bi to bilo vrlo štetno za njega.

106. U zaključku dosadašnjih razmatranja Okružni sud složio se sa Županijskim odborom za socijalnu skrb da se prva podnositeljica zahtjeva nije promijenila na način koji bi ukazao na to da je vrlo vjerojatno da bi bila

sposobna pružiti dječaku X odgovarajuću skrb. Potvrdio je osnove koje je iznio Odbor smatrajući da se očita ograničenja prve podnositeljice zahtjeva u pružanju skrbi ne mogu nadoknaditi prilagođenim prijelaznim modelom, mjerama pomoći ni podrškom iz njezine mreže. Nije utvrdilo nikakav razlog da detaljnije razmotri ostale tvrdnje o njezinoj sposobnosti pružanja skrbi s obzirom na to da povratak dječaka X u njezinu skrb nije bio moguć ni u kojem slučaju zbog ozbiljnih problema koje bi mu prouzročilo izdvajanje iz udomiteljske obitelji. Potom se Okružni sud složio s Odborovim zaključkom da se dječak X toliko povezao sa svojim udomiteljima, udomiteljskim bratom i općim okruženjem udomiteljske obitelji da bi mu izdvajanje iz tog okruženja prouzročilo ozbiljne probleme. Dječaku X primarnu sigurnost i osjećaj pripadnosti daje udomiteljska obitelj i on udomitelje smatra svojim psihološkim roditeljima. S obzirom na te razloge odluka o skrbi nije se mogla ukinuti.

(c) Obrazloženje Okružnog suda o tome treba li lišiti prava na roditeljsku skrb za dječaka X i odobriti posvojenje

107. Kad je riječ o lišenju prava na roditeljsku skrb i odobrenje posvojenja, Okružni sud naveo je na samom početku da je za lišenje prava na roditeljsku skrb u načelu dovoljno da se utvrdi da je to u najboljem interesu djeteta ako je prethodno već donesena odluka o skrbi. Istodobno je naglašeno u nekoliko presuda Vrhovnog suda da je lišenje prava na roditeljsku skrb vrlo invazivna odluka i da su stoga potrebni uvjerljivi razlozi za donošenje takve odluke (vidi, među ostalim, u nastavku stavak 125.). Pretpostavke za posvojenje još su strože. No pitanje lišenja prava na roditeljsku skrb i odobrenja posvojenja mora se razmatrati zajedno s obzirom na to da bi primarni razlog za lišenje prava na roditeljsku skrb bilo omogućavanje posvojenja. Sud je također uzeo u obzir i činjenicu da bi, da zadrži svoja prava na roditeljsku skrb, prva podnositeljica zahtjeva u budućnosti mogla postupiti protivno pravima koja podrazumijeva ta odgovornost, na primjer izložiti dijete na internetu.

108. Potom je Okružni sud proglasio da se posvojenje može odobriti samo ako su ispunjena četiri uvjeta iz trećeg stavka članka 4-20 Zakona o zaštiti djece (vidi u nastavku stavak 122.) i potvrdio osnove na temelju kojih je Odbor zaključio da su ispunjeni kriteriji iz točke (a), odnosno da se mora smatrati vjerojatnim da će prva podnositeljica zahtjeva biti trajno nesposobna pružiti dječaku X odgovarajuću skrb ili da se dječak X toliko povezao sa svojom udomiteljskom obitelji i tim okruženjem da bi, na temelju opće procjene, njegovo izdvajanje moglo dovesti do ozbiljnih problema za njega, točke (c), odnosno da su osobe koje su podnijele prijavu namjere posvojenja bile udomitelji dječaka X i pokazale da su podobne da ga odgoje kao vlastito dijete, i točke (d), odnosno da su ispunjeni uvjeti za odobrenje posvojenja iz Zakona o posvojenju (vidi u nastavku stavak 132.). Dodatni dokumenti dostavljeni su sudu u vezi s točkom (d). U ovom je

predmetu odlučujući čimbenik stoga bilo pitanje je li posvojenje u najboljem interesu dječaka X u skladu s točkom (b) i treba li na temelju opće procjene odobriti posvojenje. Kad je riječ o procjeni, u nekoliko presuda Vrhovnog suda navedeno je da uvjerljivi razlozi moraju postojati da bi se posvojenje odobrilo protiv volje biološkog roditelja. Mora postojati vrlo visoki stupanj sigurnosti da bi posvojenje bilo u najboljem interesu djeteta. Također je bilo jasno da se odluka mora temeljiti ne samo na konkretnoj procjeni, nego i na općem iskustvu iz istraživanja u području dječje psihologije. Upućeno je na presudu Vrhovnog suda objavljenju u listu *Rt.* 2007, str. 561. (vidi u nastavku stavak 125.).

109. Primjenjujući opća načela na ovaj predmet, Okružni sud prvo je primijetio da je dječak X u predmetnom vremenu imao tri i pol godine i da je živio u udomiteljskoj obitelji od kad je imao tri tjedna. On je u socijalnom i psihološkom smislu osnovno povezan sa svojim udomiteljima te bi u svakom slučaju njegov smještaj bio dugotrajan. Nadalje, dječak X bio je ranjivo dijete i posvojenje bi mu pomoglo u jačanju njegova osjećaja pripadnosti udomiteljima, koje on smatra svojim roditeljima. Osobito je važno za razvoj djeteta da dijete razvije sigurnu i dobru povezanost sa svojim psihološkim roditeljima. Posvojenje bi dječaku X dalo osjećaj pripadnosti i sigurnosti u budućnosti duži niz godina nego što bi trajao udomiteljski odnos. Praktična razmatranja također su ukazala na to da bi osobe koje se skrbe za dijete i pod čijim je dijete nadzorom te koje su zapravo njegovi roditelji trebale izvršavati funkcije koje proizlaze iz roditeljskih obveza.

110. Okružni sud primijetio je da posvojenje znači da bi se prekinule sve pravne veze s biološkom majkom. Smatrao je da, iako je proveo prva tri tjedna svog života sa svojom majkom i prisustvovao mnogim susretima i druženju, dječak X nije se psihološki povezo sa svojom majkom. To se nije promijenilo ni kada mu je kasnije rečeno da ga je rodila prva podnositeljica zahtjeva.

111. Nadalje, sud je uzeo u obzir činjenicu da, čak i da se više ne održi nijedan susret i druženje, udomitelji su zauzeli pozitivan stav da će dopustiti dječaku X da stupi u kontakt sa svojim biološkim roditeljem ako to želi.

112. Na temelju opće procjene Okružni sud utvrdio je da bi u najboljem interesu dječaka X bilo da se prva podnositeljica zahtjeva liši prava na roditeljsku skrb i da se udomiteljima dopusti da ga posvoje. Sud je smatrao da u ovom predmetu postoje osobito uvjerljivi razlozi za odobrenje posvojenja.

113. Okružni sud naveo je naposljetku da, s obzirom na to da je odlučio da bi dječaka X trebalo posvojiti, ne može odlučivati o pravima na susrete i druženje prve podnositeljice zahtjeva jer je to pitanje u rukama udomitelja. Napomenuo je da je članak 4-20.a Zakona o zaštiti djece pravna osnova za utvrđivanje prava na susrete i druženje nakon posvojenja (vidi u nastavku stavak 122., u kojem se ponavlja ta odredba, i stavak 128., u kojem se

govori o sustavu „otvorenog posvojenja”). No Okružni sud nije nadležan ispitivati ni utvrđivati ta prava s obzirom na to da njegova nadležnost ovisi o tome je li stranka u predmetu podnijela zahtjev za tim postupkom. U ovom predmetu nijedna od stranaka to nije učinila.

3. Postupak pred Žalbenim sudom i Vrhovnim sudom

114. Dana 14. ožujka 2012. godine prva podnositeljica zahtjeva podnijela je putem punomoćnika žalbu protiv presude, tvrdeći da je Okružni sud pogrešno ocijenio dokaze kada je zaključio da je prva podnositeljica zahtjeva trajno nesposobna skrbiti za dječaka X. Punomoćnik je naveo da bi Žalbeni sud trebao imenovati vještaka da ocijeni pomoć koju suprug prve podnositeljice zahtjeva pruža majci i djetetu te vještine skrbi prve podnositeljice zahtjeva u tom razdoblju. U odgovoru na dopis Žalbenog suda od 16. ožujka 2012. punomoćnik je osim toga tvrdio da je Okružni sud trebao angažirati vještaka za ocjenu sposobnosti prve podnositeljice zahtjeva i njezina supruga da pruže odgovarajuću skrb.

115. U svom odgovoru od 26. travnja 2012. na tvrdnje prve podnositeljice zahtjeva da je procjena vještaka bila nužna s obzirom na njezinu novu situaciju općina je navela, među ostalim, da je više puta zatražila da joj se dopusti da upozna supruga prve podnositeljice zahtjeva (vidi, na primjer, prethodni stavak 85.) i da je prva podnositeljica zahtjeva uporno zanemarivala te njezine zahtjeve. Budući da nije imala nikakve uvide u obiteljsku situaciju u njihovoj novoj općini, služba za zaštitu djece odgovorna za dječaka X mogla se osloniti samo na informacije koje je dobila od službe za zaštitu djece iz te općine, iz kojih nije mogla zaključiti da se prva podnositeljica zahtjeva može skrbiti za dječaka X.

116. Dana 12. lipnja 2012. prva podnositeljica zahtjeva, koja je angažirala novog punomoćnika, dostavila je Žalbenom sudu izjavu službe za zaštitu djece iz njezine nove općine. Iz te izjave od 21. ožujka 2012. proizlazi da je ta služba za zaštitu djece posjetila obitelj pet puta, svaki put na jedan i pol sat. Smatrala je da je obitelji potrebna pomoć u obliku smjernica o interakciji s njihovim djetetom, koje je obitelj mogla dobiti od lokalnog „tima za rani odgoj” (*spedbarnsteamet*) i socijalnog radnika (*miljøterapeut*) u kući, koji bi joj mogao pomoći s rutinama, strukturama i čistoćom. Punomoćnik prve podnositeljice zahtjeva također je tvrdio da je prisutnost udomiteljice tijekom susreta i druženja ometala (*virket forstyrrende på*) njihovo održavanje.

117. Dana 23. kolovoza 2012. godine punomoćnik je u ime prve podnositeljice zahtjeva dostavio izvješće službe za zaštitu djece iz nove općine prve podnositeljice zahtjeva od 5. lipnja 2012. U izvješću je navedeno, među ostalim, da su roditelji vrlo rano istaknuli da će prihvatiti savjete i smjernice ako to preporučí služba za zaštitu djece. Majka je navela da je imala loše iskustvo s „timom za rani odgoj”, no da će prihvatiti njegovu pomoć ako se imenuje druga osoba iz tima za kontakt s njom. U

izvješću je potom navedeno da je služba za zaštitu djece smatrala da je promatrala dvoje roditelja koji su pokazali da žele najbolje za svoje dijete. Prva podnositeljica zahtjeva igrala se i razgovarala s djevojčicom te je aktivno sudjelovala u aktivnostima s njom. Na temelju svih informacija iz opažanja služba za zaštitu djece smatrala je da roditelji trebaju poraditi na rutinama, čistoći i interakciji s djetetom. Roditelji su pristali da im se dodijeli socijalni radnik koji će im pomoći u domu.

118. U međuvremenu je 22. kolovoza 2012. godine Žalbeni sud odlučio da neće dopustiti podnošenje žalbe jer se nisu ispunili uvjeti iz članka 36-10. Zakona o sporovima (vidi u nastavku stavak 133.). Žalbeni sud naveo je da u predmetu nije otvoreno nijedno novo pravno pitanje od značaja za jedinstvenu primjenu prava. Kad je riječ o tome jesu li otkrivene nove informacije, sud je primijetio da je procjenu od 21. ožujka 2012. provela, među ostalim, osoba koja je dala iskaz pred Okružnim sudom te da taj dokument ne bi promijenio ishod predmeta. Vještine skrbi prve podnositeljice zahtjeva detaljno su ispitane kada je Odbor rješavao predmet i nikakve nove informacije nisu otkrivene koje bi ukazivale na ikakve promjene u tom pogledu. Nadalje, razlozi Okružnog suda bili su uvjerljivi i Žalbeni sud primijetio je da prva podnositeljica zahtjeva nije zatražila saslušanje vještaka pred Okružnim sudom niti je iznijela razloge o tome zašto bi bilo nužno imenovati vještaka pred Žalbenim sudom. Kao što je upravo spomenuto, nisu otkrivene nikakve nove informacije koje bi ukazivale na promjene u njezinim vještinama skrbi. Stoga nije bilo nikakvih ozbiljnih nedostataka u presudi ni postupku Okružnog suda, kao ni razloga za dopuštanje podnošenja žalbe.

119. Dana 24. rujna 2012. godine prva podnositeljica zahtjeva podnijela je žalbu protiv odluke Vrhovnog suda. Dostavila je procjenu od 14. kolovoza 2012. koja se odnosi na iskustvo socijalne radnice tijekom rada s obitelji i njezine skrbi za djevojčicu Y (vidi prethodni stavak 117.). U tom je dokumentu zaključeno da je počeo pozitivan razvoj i da bi socijalna radnica trebala i dalje pružati pomoć obitelji. Prva podnositeljica zahtjeva tvrdila je da se Okružni sud pozvao na dokumente koji su stariji od okolnosti koje su postojale u vrijeme donošenja njegove presude i da je zanemario činjenicu da će posljedica njegove presude biti uskraćivanje susreta i druženja djevojčice Y i dječaka X. Zatim je ponovila svoju tvrdnju da prisutnost udomiteljice ometa susrete i druženje (vidi prethodni stavak 116.) i ostala pri tvrdnji da služba za zaštitu djece nije ispravno organizirala susrete i druženje.

120. U svom odgovoru od 4. listopada 2012. općina je navela, među ostalim, da je pozitivna činjenica da su prva podnositeljica zahtjeva i njezin suprug uspjeli primijeniti smjernice koje su dobili od socijalne radnice, no da je dječak X bio ranjivo dijete, dok djevojčica Y nema slične izazove. Kad je riječ o tvrdnji prve podnositeljice zahtjeva da Okružni sud nije temeljio svoju odluku na okolnostima koje su postojale u vrijeme donošenja presude,

općina je uputila na činjenicu da je pet od osam svjedoka općine, kao i svi svjedoci prve podnositeljice zahtjeva, dalo iskaz pred Okružnim sudom o okolnostima koje su postojale u to vrijeme. Zatim je navela da djevojčici Y neće biti uskraćeni susreti i druženje s dječakom X dok god prva podnositeljica zahtjeva prihvati udomiteljsku obitelj dječaka X i pridonese tome da se osigura pozitivno iskustvo za djecu. Kad je riječ o ocu djevojčice Y, tvrdila je da je njegov iskaz pred Odborom i Okružnim sudom pokazao da ne zna puno o udomljavanju dječaka X, kao ni o izazovima povezanima sa susretima i druženjem. Općina je također ustvrdila da bi pred Vrhovnim sudom tvrdila da je pravo dječaka X na poštovanje obiteljskog života zaštićeno i člankom 8. Konvencije i da bi posvojenje bilo najbolji način za osiguranje ispunjenja njegove potrebe za stabilnosti u udomiteljskoj obitelji i odgovarajućom skrbi.

121. Dana 15. listopada 2012. Odbor za žalbe Vrhovnog suda (*Høyesteretts ankeutvalg*) odbio je žalbu prve podnositeljice zahtjeva protiv odluke Žalbenog suda.

II. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO I PRAKSA

A. Zakon o zaštiti djece

122. Mjerodavni članci Zakona o zaštiti djece od 17. srpnja 1992. (*barnevernloven*) glase kako slijedi:

Članak 4-1. Vođenje računa o najboljim interesima djeteta

„Pri primjeni odredbi ove glave od ključnog je značaja utvrđivanje mjera koje su u najboljem interesu djeteta.

To uključuje i pridavanje značaja osiguranju stabilnog i odgovarajućeg kontakta između djeteta i odraslih osoba te stalnost u pružanju skrbi.”

Članak 4-6. Privremena rješenja u hitnim slučajevima

„Ako se za dijete ne skrbi jer su roditelji bolesni ili iz drugih razloga, služba za zaštitu djece pruža pomoć koja je neposredno nužna. Te mjere ne provode se protiv volje roditelja.

Ako postoji opasnost od nanošenja značajne štete djetetu ako ono stane u svom domu, voditelj tijela vlasti za zaštitu djece ili tijela kaznenog progona može odmah donijeti privremenu odluku o skrbi bez suglasnosti roditelja.

U tom slučaju voditelj tijela vlasti za zaštitu djece može donijeti i privremenu odluku na temelju članka 4-19.

Ako je odluka donesena na temelju drugog stavka, zahtjev za provedbu mjera iz članka 7-11. šalje se županijskom odboru za socijalnu skrb što prije, a najkasnije u roku od šest tjedana odnosno dva tjedna ako je riječ o mjerama iz članka 4-24.

Ako se zahtjev županijskom odboru za socijalnu skrb ne pošalje u rokovima iz četvrtog stavka, odluka postaje ništavna.”

Članak 4-12. Odluke o skrbi

„Odluka o skrbi može se donijeti

(a) ako postoje ozbiljni nedostaci u svakodnevnoj skrbi za dijete ili ozbiljni nedostaci u osiguranju osobnog kontakta i sigurnosti koja je djetetu potrebna s obzirom na njegovu dob i razvoj,

(b) ako roditelji ne mogu osigurati da dijete koje je bolesno, s invaliditetom ili mu je potrebna posebna pomoć primi potrebno liječenje i vježbanje,

(c) ako je dijete maltretirano ili izloženo drugom ozbiljnom zlostavljanju u svom domu, ili

(d) ako je vrlo vjerojatno da bi djetetovo zdravlje ili razvoj mogli biti ozbiljno narušeni jer roditelji nisu sposobni preuzeti odgovarajuću odgovornost za dijete.

Odluka se može donijeti na temelju prvog stavka kada je to nužno zbog trenutačne situacije u kojoj se dijete nalazi. Stoga se ta odluka ne može donijeti ako su stvoreni zadovoljavajući uvjeti za dijete provedbom mjera pomoći iz članka 4-4. ili mjera iz članka 4-10. ili članka 4-11.

Odluku na temelju prvog stavka donosi županijski odbor za socijalnu skrb u skladu s odredbama glave 7.”

Članak 4-19. Prava na susrete i druženje. Tajna adresa

„Osim ako nije drugačije utvrđeno, djeca i roditelji imaju pravo na međusobne susrete i druženje.

U slučaju donošenja odluke o skrbi županijski odbor za socijalnu skrb mora utvrditi opseg tih susreta i druženja, no može za dobrobit djeteta odlučiti da se susreti i druženje ne bi trebali održavati. Županijski odbor za socijalnu skrb može i odlučiti da roditelji nemaju pravo znati gdje se dijete nalazi.

...

Privatne stranke ne mogu zatražiti da županijski odbor za socijalnu skrb rješava predmet koji se odnosi na susrete i druženje ako je županijski odbor za socijalnu skrb ili sud već riješio predmet u proteklih dvanaest mjeseci.

...”

Članak 4-20. Lišenje prava na roditeljsku skrb. Posvojenje

„Ako je donio odluku o skrbi za dijete, županijski odbor za socijalnu skrb može i odlučiti da se roditelje mora lišiti svih prava na roditeljsku skrb. Ako zbog lišenja roditelja prava na roditeljsku skrb dijete ostane bez skrbnika, županijski odbor za socijalnu skrb što prije poduzima korake kako bi se imenovao novi skrbnik djeteta.

U slučaju donošenja rješenja o lišenju prava na roditeljsku skrb županijski odbor za socijalnu skrb može odobriti da dijete posvoje osobe koje nisu njegovi roditelji.

Odobrenje se može dati

(a) kada se smatra vjerojatnim da roditelji trajno neće biti sposobni pružiti djetetu odgovarajuću skrbili da se dijete toliko povezalos osobama i okruženjem u kojem živi da bi, na temelju opće procjene, izdvajanje djeteta moglo dovesti do ozbiljnih problema za dijete i

(b) kada je posvojenje u najboljem interesu djeteta i

(c) kada su osobe koje su podnijele prijavu namjere posvojenja bile djetetovi udomitelji i pokazale da su podobne da dijete odgajaju kao vlastito dijete te

(d) kada su ispunjeni uvjeti za odobrenje posvojenja iz Zakona o posvojenju.

Kada županijski odbor za socijalnu skrb odobri posvojenje, Ministarstvo [za djecu i jednakost] izdaje rješenje o posvojenju.”

Članak 4-20.a Susreti i druženje djeteta i njegovih bioloških roditelja nakon posvojenja [dodano 2010. godine]

„Kada donese rješenje o posvojenju iz članka 4-20., županijski odbor za socijalnu skrb mora istodobno razmotriti, ako je to zatražila neka od stranaka, hoće li se nakon provedbe posvojenja održavati susreti i druženje djeteta i njegovih bioloških roditelja. Ako su u tim slučajevima ograničeni susreti i druženje nakon posvojenja u najboljem interesu djeteta, a osobe koje su podnijele prijavu namjere posvojenja suglasne su s takvim susretima i druženjem, županijski odbor za socijalnu skrb donosi rješenje o održavanju susreta i druženja. U tom slučaju županijski odbor za socijalnu skrb mora istodobno odrediti količinu susreta i druženja.

...

Rješenje o održavanju susreta i druženja može se samo preispitati ako postoje posebni opravdani razlozi. Posebni razlozi mogu uključivati djetetovo protivljenje tim susretima i druženju ili propust bioloških roditelja u poštovanju rješenja o održavanju susreta i druženja.

...”

Članak 4-21. Ukidanje odluka o skrbi

„Županijski odbor za socijalnu skrb ukida odluku o skrbi kada je vrlo vjerojatno da će roditelji moći djetetu pružiti odgovarajuću skrb. Odluka se unatoč tome ne ukida ako se dijete toliko povezal o s osobama i okruženjem u kojem živi da bi, na temelju opće procjene, izdvajanje djeteta moglo dovesti do ozbiljnih problema za dijete. Prije ukidanja odluke o skrbi udomitelji djeteta imaju pravo iznijeti svoje mišljenje.

Stranke ne mogu zatražiti da županijski odbor za socijalnu skrb rješava predmet koji se odnosi na ukidanje odluke o skrbi ako je županijski odbor za socijalnu skrb ili sud već riješio predmet u proteklih dvanaest mjeseci. Ako zahtjev za ukidanje prethodne odluke ili presude nije prihvaćen na temelju druge rečenice prvog stavka članka 4-21., pokretanje novog postupka može se samo zatražiti ako se dostave pisani dokazi koji ukazuju na to da je došlo do značajnih promjena u situaciji djeteta.”

Članak 7-5. Sastav odbora u pojedinačnim predmetima

„U pojedinačnim predmetima županijski odbor za socijalnu skrb sastoji se od predsjednika, člana redovnog vijeća i člana stručnog vijeća. Kada je to potrebno zbog složenosti predmeta, predsjednik može odlučiti da će se odbor uz predsjednika sastojati od dva člana redovnog vijeća i dva člana stručnog vijeća.

Ako stranke pristanu na to, predsjednik može sam odlučivati o predmetima na način opisan u prvom stavku osim ako to nije moguće zbog potrebe za održavanjem zadovoljavajuće rasprave o predmetu.

Kada se predmet odnosi na zahtjev za izmjenu prethodne odluke/rješenja ili presude, predsjednik može sam odlučiti o predmetu osim ako to nije moguće zbog stvari na

koju se odnosi predmet, njegove složenosti, potrebe za stručnim znanjem i održavanjem odgovarajuće rasprave o predmetu.

Kada se predmet odnosi na produljenje rješenja o smještaju koje je donio županijski odbor za socijalnu skrb na temelju članka 4-29., predsjednik o predmetu odlučuje sam.”

B. Sudska praksa na temelju Zakona o zaštiti djece

123. Vrhovni sud donio je nekoliko presuda povezanih sa Zakonom o zaštiti djece. U ovom je kontekstu važna njegova presuda od 23. svibnja 1991. (*Rt.* 1991, str. 557.), u kojoj je Vrhovni sud naveo da, s obzirom na to da lišenje prava na roditeljsku skrb radi posvojenja podrazumijeva trajni prekid pravnih veza između djeteta i njegovih bioloških roditelja i ostale rodbine, moraju postojati uvjerljivi razlozi za donošenje takve odluke. Naglasio je nadalje da se odluka o lišenju prava na roditeljsku skrb ne smije donijeti, a da se prije toga detaljno ne preispitaju i razmotre dugotrajne posljedice alternativnih mjera na temelju konkretnih okolnosti svakog predmeta.

124. U kasnijoj presudi od 10. siječnja 2001. (*Rt.* 2001, str. 14.) Vrhovni sud smatrao je da bi se pravni kriterij „uvjerljivih razloga” u ovom kontekstu trebao tumačiti u skladu sa sudskom praksom Suda, konkretno predmetom *Johansen protiv Norveške*, br. 17383/90, stavak 78., 7. kolovoza 1996. To znači da se prema Vrhovnom sudu posvojenje kojem se protive biološki roditelji može odobriti samo u „izvanrednim okolnostima”.

125. Prethodno navedena sudska praksa dodatno je razrađena, među ostalim, u presudi Vrhovnog suda od 20. travnja 2007. (*Rt.* 2007, str. 561.) donesenoj nakon što je Sud proglasio drugi zahtjev podnositelja zahtjeva u prethodno navedenom predmetu *Johansen protiv Norveške* nedopuštenim (vidi *Johansen protiv Norveške* (odl.), 12750/02, 10. listopada 2002.). Vrhovni sud ponovio je da pretpostavka da posvojenje mora biti u najboljem interesu djeteta, kao što je utvrđeno u članku 4-20. Zakona o zaštiti djece (vidi prethodni stavak 122.) znači da „uvjerljivi razlozi” (*sterke grunner*) moraju postojati da bi se moglo odobriti posvojenje kojem se protive biološki roditelji. Osim toga, Vrhovni sud naglasio je da se takva odluka mora temeljiti na konkretnim okolnostima svakog predmeta, no i da se mora uzeti u obzir opće iskustvo, uključujući iskustvo iz istraživanja u području dječje psihologije ili dječje psihijatrije. Vrhovni sud razmotrio je opća načela iz sudske prakse Suda u Strasbourgu i zaključio da je domaće pravo u skladu s tim načelima: posvojenje se može odobriti samo kada postoje „posebno uvjerljivi razlozi”. Taj je predmet kasnije iznesen pred Sud, koji je utvrdio da nije došlo do povrede članka 8. Konvencije (vidi *Aune*, prethodno citirano, stavak 37., radi rekapitulacije analize općih načela

razvijenih u sudskoj praksi Vrhovnog suda i Suda koju je proveo Vrhovni sud).

126. Vrhovni sud ponovno je utvrdio opća načela primjenjiva u predmetima o posvojenju u presudi od 30. siječnja 2015. (*Rt.* 2015, str. 110). Ponovio je da prisilna posvojenja ozbiljno utječu na roditelje i općenito im nanose duboku emocionalnu bol. Obiteljske veze zaštićene su člankom 8. Konvencije i člankom 102. Ustava. Posvojenje je i intruzivna mjera za dijete i može se, u skladu s člankom 21. Konvencije o pravima djeteta (vidi u nastavku stavak 134.), dopustiti samo kada je to u najboljem interesu djeteta. Međutim, kada postoje odlučni čimbenici iz djetetove perspektive koji idu u korist posvojenja, interesi roditelja trebaju se staviti u drugi plan kao što je predviđeno člankom 104. Ustava i člankom 3. stavkom 1. Konvencije o pravima djeteta (*ibid.*). Upućeno je na predmet *Aune*, prethodno citirano, stavak 66., u kojem je Sud naveo da se posvojenje može odobriti samo kada je opravdano „prioritetnom pretpostavkom da je to u najboljem interesu djeteta”, što je istovjetno standardu „posebno uvjerljivih razloga” koji je utvrdio Vrhovni sud u presudi koju je Europski sud za ljudska prava pažljivo ispitao u predmetu *Aune* (vidi prethodni stavak 125.).

127. Parlament je razmotrio, a većina podržala, prijedlog Vlade (*Ot. prp.* br. 69 (2008. – 2009.)) u kojem se analiziralo pitanje znatnog smanjenja broja posvojenja u Norveškoj. U prijedlogu je navedeno da je, nakon što je Sud utvrdio povredu u predmetu *Johansen*, prethodno citirano, služba za zaštitu djece manje sklona predložiti posvojenje iako su istraživanja pokazala da je u najboljem interesu djeteta posvojenje, a ne stalan život u udomiteljskoj obitelji do punoljetnosti. Vrhovni sud protumačio je da se u prijedlogu naglašava da bi služba za zaštitu djece trebala osigurati da se posvojenje doista predloži kada je to prikladno, no da se u prijedlogu ne ukazuje na to da je došlo do bilo kakve promjene zakonskog praga iz članka 8. Konvencije. Vrhovni sud dodao je da su opće informacije iz istraživanja o posvojenju važne u konkretnoj procjeni treba li odobriti posvojenje u pojedinačnim predmetima.

128. Vrhovni sud preispitao je i posljedice izmjene pravila o susretima i druženju djeteta i bioloških roditelja, koje se u prethodno navedenom prijedlogu naziva „otvoreno posvojenje”. Pravila su dodana u članak 4-20.a Zakona o zaštiti djece, koji je na snazi od 2010. godine. Prema njima „otvoreno posvojenje” mora biti u najboljem interesu djeteta i posvojitelji moraju pristati na njega (vidi prethodni stavak 122.). Primijetio je da su razlozi koje je zakonodavna vlast iznijela za uvođenje sustava „otvorenih posvojenja” osiguranje stabilnog i predvidljivog okruženja za odrastanje djeteta uz istodobno osiguranje određene količine susreta i druženja s djetetovim biološkim roditeljima kada je to u najboljem interesu djeteta. Dijete bi stoga uživalo u svim koristima posvojenja, no i dalje bi ostvarivalo kontakt sa svojim biološkim roditeljima. Vrhovni sud utvrdio je da uvođenje

sustava „otvorenih posvojenja” ne znači da je snižen zakonski prag za odobrenje posvojenja. No u nekim bi predmetima daljnji susreti i druženje djeteta i bioloških roditelja mogli ublažiti određene argumente protiv posvojenja. Upućeno je na predmet *Aune*, prethodno citirano, stavak 78.

129. Vrhovni sud ponovno je razmatrao opća načela koja se odnose na posvojenje u presudi od 11. rujna 2018. Vrhovni sud primijetio je, među ostalim da je Europski sud za ljudska prava u predmetu *Mohamed Hasan protiv Norveške*, br. 27496/15, stavak 148., 26. travnja 2018., naglasio da domaća tijela vlasti koja donose odluke moraju ispuniti stroge postupovne pretpostavke u predmetima o posvojenju. Sažimajući predmet svog preispitivanja, Vrhovni sud naveo je da su najbolji interesi djeteta najvažniji i najuvjerljiviji čimbenik u odlučivanju o posvojenju. Budući da je toliko radikalna i nepovratna mjera, posvojenje se može opravdati – iz perspektive djeteta – samo posebno uvjerljivim razlozima. Ravnoteža između tih razloga i posljedica koje posvojenje ima na susrete i druženje djeteta i njegovih bioloških roditelja mora se postići u svakom pojedinačnom predmetu. Kada se održava malo ili nimalo susreta i druženja roditelja i djeteta, zaštita njihova obiteljskog života bit će od manjeg značaja nego u predmetima u kojima postoji normalniji obiteljski život.

130. Vještak kojeg je imenovao sud proučio je trenutačno stanje u pogledu znanja i istraživanja o posvojenoj djeci te ga opisao u prilogu svom iskazu za Vrhovni sud. Vještak je smatrao da je sažetak iz presude Vrhovnog suda od 20. travnja 2007. (*Rt.* 2007, str. 561.; vidi prethodni stavak 125.) i dalje točan. Na temelju ažuriranog pregleda mjerodavnih istraživanja i svog stručnog iskustva kao psihologa vještak je naveo sljedeće u ovom predmetu:

„U djece koja su dugotrajno udomljena i posvojena uočen je bolji psihosocijalni razvoj nego u djece u sličnoj situaciji koja nisu posvojena. Čini se da je trajnost djetetova osjećaja pripadnosti ključna.”

131. Vještak je u svojem iskazu pred Vrhovnim sudom naveo da je riječ o području koje je teško istraživati, među ostalim, jer se u Norveškoj na godišnjoj razini provodi mali broj prisilnih posvojenja. Osim toga, kao što je već naglasio Vrhovni sud u presudi od 20. travnja 2007. (*Rt.* 2007, str. 561; vidi prethodni stavak 125.), u svakom predmetu mora se provesti konkretna, individualna procjena. No, kao što je naglašeno u toj presudi, određeni značaj treba pridati tom dojmu, koji se temelji na istraživanju i iskustvu, o onome što je općenito najbolje za dijete. Nadalje, u prethodno navedenom (vidi stavak 127.) prijedlogu Vlade (*Ot. prp.* br. 69 (2008. – 2009.)) naglašeno je da su istraživanja pokazala da „... određenoj djeci posvojenje može osigurati sigurniji i predvidljiviji odgoj nego dugotrajno udomljavanje”.

C. Zakon o posvojenju

132. Zakon o posvojenju od 28. veljače 1986., koji je bio na snazi u predmetnom razdoblju, sadržavao je sljedeće mjerodavne odredbe:

Članak 2.

„Rješenje o posvojenju mora se donijeti samo kada se može pretpostaviti da će posvojenje biti u korist djeteta [*til gagn for barnet*]. Usto je potrebno da osoba koja je podnijela prijavu namjere posvojenja iskaže želju da udomi ili je već udomila dijete ili da postoji neki drugi poseban razlog za posvojenje.”

Članak 12.

„Posvojitelji moraju, čim je to preporučljivo, reći posvojenom djetetu da je posvojeno.

Kada navrší 18 godina, dijete ima pravo saznati identitet svojih bioloških roditelja od Ministarstva [za djecu i jednakost].”

Članak 13.

„Od trenutka posvojenja posvojeno dijete i njegovi nasljednici imaju pravni status istovjetan statusu biološke djece posvojitelja, osim ako nije drugačije utvrđeno u članku 14. ili drugom propisu. Istodobno prestaje pravni odnos djeteta s njegovom prvobitnom obitelji, osim ako nije drugačije utvrđeno posebnim propisom.

Kada jedan bračni drug posvoji dijete svog bračnog ili izvanbračnog druga, to dijete ima pravni status istovjetan statusu zajedničke djece tih bračnih drugova. To se primjenjuje i na djecu posvojenu u skladu s drugim, trećim i četvrtim stavkom članka 5.b.”

Članak 14.a Susreti i druženje nakon posvojenja

„Kada se posvojenje provodi na temelju odluka donesenih na temelju članka 4-20. Zakona o zaštiti djece, učinci posvojenja koji proizlaze iz članka 13. ovog Zakona primjenjuju se u skladu s ograničenjima koja se mogu odrediti u odluci donesenoj na temelju članka 4-20.a Zakona o zaštiti djece koji se odnosi na susrete i druženje djeteta i njegovih bioloških roditelja.”

D. Zakon o sporovima

133. Prvi stavak članka 36-4. i treći stavak članka 36-10. Zakona o sporovima od 17. lipnja 2005. (*visteloven*) glasi kako slijedi:

Članak 36-4. Sastav suda. Stručno vijeće

„(1) Okružni sud zasjeda u sastavu dva suca porotnika, pri čemu je jedan redovni sudac porotnik, a drugi stručni sudac porotnik. U posebnim slučajevima sud može zasjedati u sastavu dva profesionalna suca i tri suca porotnika, pri čemu su jedan ili dvoje stručni suci porotnici.”

Članak 36-10. Žalba

„(3) Žalbeni sud mora dopustiti podnošenje žalbe protiv presude okružnog suda u predmetima koji se odnose na odluke županijskog odbora donesene na temelju Zakona o zaštiti djece.

Podnošenje se može dopustiti samo ako

- a) žalba se odnosi na pitanja čiji je značaj širi od opsega dotičnog predmeta,
- b) postoje osnove za obnovu rasprave o predmetu zbog novootkrivenih informacija,
- c) postoje ozbiljni nedostaci u rješenju okružnog suda ili postupku pred okružnim sudom [(*vesentlige svakheter ved tingrettens avgjørelse eller saksbehandling*)], ili
- d) presudom su predviđene prisilne mjere koje nije odobrio županijski odbor.”

III. MJERODAVNO MEĐUNARODNO PRAVO

A. Ujedinjeni narodi

134. Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, sklopljena u New Yorku 20. studenoga 1989., sadržava, među ostalim, sljedeće odredbe:

Članak 3.

„1. U svim akcijama koje u svezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se prvenstveno voditi računa o [najboljim] interesima djeteta.”

Članak 9.

„1. Države stranke osigurat će da se dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti pod sudbenim nadzorom odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je odvajanje potrebno radi [najboljih interesa] djeteta. Takva odluka može biti naročito potrebna u posebnim slučajevima, kao što su zloraba roditeljskog položaja ili zanemarivanje djeteta, ili pak kad roditelji žive odvojeno, a mora se donijeti odluka o mjestu djetetova prebivališta.

2. U svakom postupku koji se vodi u skladu sa stavkom 1. ovog članka, svim zainteresiranim stranama mora se omogućiti sudjelovanje i izjašnjavaње.

3. Države stranke poštivat će pravo djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne i neposredne odnose s oba roditelja ako se time ne ugrožava njegove [najbolje interese].

4. Ako je odvajanje posljedica bilo kojega postupka što ga je pokrenula država stranka, primjerice pritvora, zatvora, progona, izručenja ili smrti jednog ili oba roditelja (uključujući i smrt koja je uslijedila iz bilo kojega razloga dok je osoba pod nadzorom države), država stranka će na podnesen zahtjev pružiti roditeljima, djetetu ili, ako je potrebno, drugom članu obitelji, potrebne obavijesti o boravištu odsutnog člana(ova) obitelji, osim kad bi pružanje takve obavijesti moglo štetiti dobrobiti djeteta. Države stranke osigurat će nadalje da podnošenje takvog zahtjeva samo po sebi nema štetne posljedice po zainteresiranu osobu ili osobe.”

Članak 18.

„1. Države stranke učinit će sve što je u njihovoj moći u primjeni načela zajedničke roditeljske odgovornosti za odgoj i razvoj djeteta. Roditelji ili zakonski skrbnici snose najveću odgovornost za odgoj i razvoj djeteta. [Najbolji interesi] djeteta moraju biti njihova temeljna briga.

2. U cilju jamčenja i promicanja prava utvrđenih u ovoj Konvenciji, države stranke pružit će odgovarajuću pomoć roditeljima i zakonskim skrbnicima kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu, te jačati ustanove i službe za dječju zaštitu i skrb.

3. Države stranke iskoristit će sve odgovarajuće mjere da djeca zaposlenih roditelja mogu uživati zaštitu i skrb ustanova i službi koje im u tom smislu stoje na raspolaganju.”

Članak 20.

„1. Dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina, ili koje zbog svojih [najboljih interesa] u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države.

2. Države stranke će u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu.

3. Takva zaštita može, inter alia, uključivati smještaj kod udomitelja, kafalu po islamskom zakonu, posvojenje ili, po potrebi, smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci. Pri donošenju rješenja, osobita pozornost mora se posvetiti osiguranju kontinuiteta u djetetovu odgoju, kao i njegovu etničkom, vjerskom, kulturnom ili jezičnom podrijetlu.”

Članak 21.

„Države stranke koje priznaju i/ili dopuštaju posvojenje, vodit će računa da se pri tome najveća moguća pozornost posveti [najboljim interesima] djeteta te će:

a) osigurati da posvojenje službeno odobrava samo stručna služba koja će temeljem odgovarajućih zakona i postupka, kao i svih bitnih i pouzdanih informacija, donijeti odluku o ispravnosti posvojenja s obzirom na situaciju u kojoj se dijete nalazi glede roditelja, rodbine i zakonskih skrbnika, i utvrditi jesu li zainteresirane strane svjesno pristale na posvojenje nakon što su bile ispravno savjetovane ako savjetovanje bude potrebno;

...”

135. U svojoj Općoj napomeni br. 7 (2005.) o ostvarivanju prava djece u ranom djetinjstvu Odbor Ujedinjenih naroda za prava djeteta nastoji potaknuti države stranke da prepoznaju da mala djeca imaju sva prava sadržana u Konvenciji o pravima djeteta i da je rano djetinjstvo ključno razdoblje za ostvarivanje tih prava. Točnije, Odbor upućuje na najbolje interese djeteta:

„13. U članku 3. utvrđeno je načelo da se u svim akcijama koje se odnose na djecu mora prvenstveno voditi računa o najboljim interesima djeteta. S obzirom na njihovu relativnu nezrelost mala djeca moraju se osloniti na to da će odgovorna tijela vlasti procijeniti i zastupati njihova prava i najbolje interese pri donošenju odluka i provedbi akcija koje utječu na njihovu dobrobit te istodobno uzeti u obzir njihova mišljenja i

spособnosti razvoja. Načelo najboljeg interesa opetovano se pojavljuje u Konvenciji (uključujući u člancima 9., 18., 20. i 21., koji su najvažniji za rano djetinjstvo). Načelo najboljeg interesa primjenjuje se na sve akcije koje se odnose na djecu i podrazumijeva poduzimanje aktivnih mjera za zaštitu njihovih prava i promicanje njihova preživljavanja, rasta i dobrobiti, kao i mjera za pružanje podrške i pomoći roditeljima i drugim osobama koje su svakodnevno odgovorne za ostvarivanje prava djece:

(a) Najbolji interesi pojedinačnog djeteta. Pri donošenju svih odluka o djetetovoj skrbi, zdravlju, obrazovanju itd., među ostalim odluka koje donose roditelji, stručnjaci i druge osobe odgovorne za djecu, mora se uzeti u obzir načelo najboljeg interesa. Potiče se države članice da donesu propise kojima se osigurava da malu djecu u svim pravnim postupcima zastupa neovisna osoba koja djeluje u interesu djeteta te da se u svim predmetima sasluša djecu kada su ona sposobna izraziti svoja mišljenja ili želje.”

136. U Općoj napomeni br. 14 (2013.) o pravu djeteta na vođenje računa prvenstveno o njegovim najboljim interesima (članak 3. stavak 1.), 29. svibnja 2013., Odbor Ujedinjenih naroda za prava djeteta navodi sljedeće kao elemente „koji se moraju uzeti u obzir u procjeni najboljih interesa djeteta”:

„(a) djetetovi stavovi

...

(b) djetetov identitet

...

(c) očuvanje obiteljskog okruženja i održavanje odnosa

...

(d) skrb za dijete, njegova zaštita i sigurnost

...

(e) situacija ranjivosti

...

(f) djetetovo pravo na zdravlje

...

(g) djetetovo pravo na obrazovanje

...”

U poglavlju naslovljenom „Uravnoteženje elemenata u procjeni najboljih interesa” i „Postupovna jamstva za osiguranje ostvarivanja najboljih interesa djeteta” navedeno je, među ostalim, sljedeće:

„84. U procjeni najboljih interesa treba uzeti u obzir da će se sposobnosti djeteta razviti. Donositelji odluka stoga bi trebali razmotriti mjere koje se mogu primjereno revidirati ili prilagoditi umjesto donositi konačne i nepovratne odluke. Da bi to učinili, trebali bi procijeniti fizičke, emocionalne, obrazovne i druge potrebe u trenutku donošenja odluke, ali i razmotriti moguće scenarije djetetova razvoja te analizirati njihov kratkoročni i dugoročni učinak. U tom bi kontekstu pri donošenju odluka

trebalo ocijeniti trajnost i stabilnost trenutačne i buduće situacije u kojoj se dijete nalazi odnosno će se nalaziti.

...

85. Kako bi se osiguralo ispravno ostvarivanje prava djeteta na vođenje računa prvenstveno o njegovim najboljim interesima, moraju se utvrditi i poštovati određena postupovna jamstva pogodna za djecu. Kao takav, koncept najboljeg interesa djeteta jest pravilo postupka

...

87. Države moraju uspostaviti formalne postupke sa strogim postupovnim jamstvima koji su osmišljeni za procjenu i utvrđivanje najboljih interesa djeteta u slučaju odluka koje utječu na dijete, uključujući mehanizme za ocjenjivanje rezultata. Države moraju razviti transparentne i objektivne postupke za sve odluke koje donose zakonodavci, suci ili upravna tijela, osobito u područjima koja izravno utječu na dijete ili djecu.”

B. Vijeće Europe

137. Revidirana konvencija Vijeća Europe o posvojenju djece od 27. studenoga 2008. sadržava, među ostalim, sljedeće odredbe:

Članak 3. – Valjanost posvojenja

„Posvojenje je valjano samo ako ga odobri sud ili upravno tijelo (u daljnjem tekstu: „nadležno tijelo vlasti”).”

Članak 4. – Odobrenje posvojenja

„1. Nadležno tijelo vlasti ne odobrava posvojenje osim ako nije uvjeren da će posvojenje biti u najboljem interesu djeteta.

2. Nadležno tijelo vlasti u svakom predmetu posebnu pozornost posvećuje važnom pitanju o tome osigurava li se posvojenjem stabilan i skladan dom za dijete.”

Članak 5. – Suglasnost za posvojenje

„1. Ako se to ne protivi stavcima od 2. do 5. ovog članka, posvojenje se ne odobrava osim ako su pribavljene i nisu povučene sljedeće suglasnosti za posvojenje:

a suglasnost majke i oca ili, ako ni otac ni majka nisu dostupni za davanje suglasnosti, suglasnost osobe ili tijela koji su ovlašteni dati suglasnost umjesto njih;

b suglasnost djeteta za koje se zakonski smatra da ima dostatnu moć rasuđivanja, pri čemu se smatra da dijete ima dostatnu moć rasuđivanja u trenutku kada navršši dob koja se zakonski propisuje i neće biti viša od 14 godina;

c suglasnost bračnog druga ili registriranog partnera posvojitelja.

2. Osobe čija je suglasnost potrebna za posvojenje mora se savjetovati, ako je savjetovanje potrebno, i propisno informirati o učincima njihove suglasnosti, osobito o tome hoće li posvojenje dovesti do prekida pravnog odnosa između djeteta i njegove biološke obitelji. Suglasnost se mora dati dobrovoljno na propisanom zakonskom obrascu i iskazati ili dokazati u pisanom obliku.

3. Nadležno tijelo vlasti nije ovlašteno ukinuti suglasnost ni poništiti odbijanje davanja suglasnosti bilo koje osobe ili tijela iz stavka 1., osim u slučaju izvanrednih osnova propisanih zakonom. No može ukinuti suglasnost djeteta s invaliditetom koji mu onemogućuje iskazivanje valjane suglasnosti.

4. Ako otac ili majka nemaju prava na roditeljsku skrb za dijete ili barem pravo na davanje suglasnosti za posvojenje, zakonom se može predvidjeti da nije nužno pribaviti njihovu suglasnost.

5. Suglasnost majke za posvojenje njezina djeteta valjana je samo ako je dana nakon isteka zakonski propisanog razdoblja poslije rođenja djeteta koje nije kraće od šest tjedana ili, ako to razdoblje nije propisano, nakon isteka razdoblja tijekom kojeg će se prema mišljenju nadležnog tijela vlasti ona uspjeti dovoljno oporaviti od posljedica rođenja djeteta.

6. Za potrebe ove Konvencije ‚otac‘ i ‚majka‘ znači osobe koje su prema zakonu roditelji djeteta.”

138. Parlamentarna skupština Vijeća Europe donijela je 22. travnja 2015. godine Rezoluciju 2049. Rezolucija sadržava, među ostalim, sljedeće:

„5. Financijsko i imovinsko siromaštvo nikada ne bi trebali biti jedino opravdanje za izdvajanje djeteta iz roditeljske skrbi, no trebali bi biti naznaka da obitelji treba pružiti odgovarajuću podršku. Nadalje, dokazivanje da bi se dijete moglo smjestiti u okruženje pogodnije za njegov odgoj nije dovoljno za odvajanje djeteta od njegovih roditelja, a još manje razlog za potpuni prekid obiteljskih veza.

...

8. Skupština stoga preporučuje da države članice:

...

8.2. donesu zakone, propise i postupke kojima će se osigurati da je najbolji interes djeteta doista najvažniji čimbenik u donošenju odluka o izdvajanju, smještaju i spajanju;

8.3. nastave i ojačaju svoj rad na osiguranju da se svi relevantni postupci provode na način pogodan za djecu te da se uzimaju u obzir mišljenja djece na koje se oni odnose u skladu s njihovom dobi i stupnjem zrelosti;

8.4. povećaju vidljivost utjecaja predrasuda i diskriminacije na odluke o izdvajanju te ga iskorijene, među ostalim, odgovarajućim osposobljavanjem svih uključenih stručnjaka;

8.5. obiteljima pružaju podršku odgovarajućim sredstvima (uključujući financijsku, imovinsku, socijalnu i psihološku podršku) kako bi se unaprijed izbjegle neopravdane odluke o izdvajanju i kako bi se povećao postotak uspješnih spajanja obitelji nakon stavljanja pod skrbništvo;

8.6. osiguraju da je (privremeno) stavljanje djeteta pod alternativno skrbništvo, kada je došlo do situacije u kojoj je ta posljednja moguća mjera nužna, popraćen mjerama usmjerenima na kasnije ponovno uključivanje djeteta u obitelj, uključujući omogućavanje odgovarajućih susreta i druženja djeteta i njegove obitelji, te da je podložan redovitim kontrolama;

8.7. izbjegavaju, osim u izvanrednim okolnostima predviđenima zakonom i podložnima djelotvornom (pravodobnom i sveobuhvatnom) sudskom preispitivanju,

potpuni prekid obiteljskih veza, izdvajanje djeteta iz roditeljske skrbi po rođenju, temeljenje odluka o smještaju na proteku vremena i pribjegavanje posvojenju bez roditeljske suglasnosti;

8.8. osiguraju da se osoblje uključeno u donošenje odluka o izdvajanju i smještaju vodi odgovarajućim kriterijima i standardima (po mogućnosti na multidisciplinarni način), da je kvalificirano i redovito pohađa osposobljavanje, da ima dovoljno resursa za pravodobno donošenje odluka i da nije preopterećeno prevelikom brojem predmeta;

...

8.10. osiguraju da se, osim u hitnim slučajevima, prvobitne odluke o izdvajanju temelje samo na sudskim rješenjima kako bi se izbjegle neopravdane odluke o izdvajanju i spriječile pristrane procjene.”

139. Parlamentarna skupština Vijeća Europe donijela je 28. lipnja 2018. godine Rezoluciju 2232 („Uravnoteženje najboljeg interesa djeteta i potrebe za održavanjem obitelji na okupu”). U Rezoluciji je navedeno, među ostalim:

„4. Skupština ponovno potvrđuje da bi se u svim akcijama koje se odnose na djecu moralo prvenstveno voditi računa o najboljem interesu djeteta u skladu s Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima djeteta. No primjena tog načela u praksi ovisi o kontekstu i konkretnim okolnostima. Ponekad je jednostavnije utvrditi što nije u najboljem interesu djece: nanošenje značajne štete od strane roditelja ili izdvajanje iz obitelji bez opravdanog razloga.

5. Imajući na umu to upozorenje, Skupština ostaje pri svojim preporukama iz Rezolucije 2049 (2015.) i preporučuje da se države članice Vijeća Europe usredotoče na taj postupak kako bi se postigli najbolji rezultati kako za djecu tako i za njihove obitelji. Države članice trebale bi:

...

5.2. pravodobno i pozitivno pružiti potrebnu podršku obiteljima kako bi se unaprijed izbjegla potreba za odlukama o izdvajanju i kako bi se omogućilo spajanje obitelji kada je to moguće i u najboljem interesu djeteta: to uključuje potrebu za izgradnjom bolje suradnje s roditeljima radi izbjegavanja mogućih pogrešaka uzrokovanih nesporazumima, stereotipiziranjem i diskriminacijom, što su pogreške čije ispravljanje u budućnosti može biti otežano nakon gubitka povjerenja;

...

5.5. nastojati smanjiti na što manju mjeru primjenu praksi izdvajanja djeteta iz roditeljske skrbi po rođenju, temeljenje odluka o smještaju na proteku vremena i pribjegavanje posvojenju bez roditeljske suglasnosti, i to samo u ekstremnim slučajevima. Kada je to u najboljem interesu djeteta, trebalo bi nastojati održati obiteljske veze;

5.6. kada je donesena odluka o izdvajanju djeteta iz njegove obitelji, osigurati:

5.6.1. da su te odluke razmjerni odgovor na vjerodostojnu i provjerenu procjenu nadležnih tijela vlasti, koja je podložna sudskom preispitivanju, da postoji stvarna opasnost od nanošenja stvarne i ozbiljne štete tom djetetu;

5.6.2. da se detaljno obrazložena odluka dostavi roditeljima i sačuva jedan primjerak odluke, da se odluka obrazloži na način koji je primjeren dobi djeteta ili da se djetetu omogući pristup odluci na neki drugi način te da su u obrazloženju

navedene okolnosti na temelju kojih je donesena odluka, kao i razlozi za izdvajanje;

5.6.3. da je izdvajanje djece posljednja moguća mjera i da bi je trebalo primjenjivati samo onoliko dugo koliko je nužno;

5.6.4. da su braća i sestre zajedno smješteni pod skrbništvo u svim predmetima u kojima to nije protivno najboljem interesu djeteta;

5.6.5. da, dok god je to u najboljem interesu djeteta, za djecu skrbi šira obitelj kako bi se smanjilo remećenje obiteljskih veza uključene djece;

5.6.6. da se redovito razmatra mogućnost spajanja obitelji i/ili susreta i druženja s obitelji ovisno o tome što je primjereno s obzirom na najbolje interese i mišljenja djeteta;

5.6.7. da modeli za posjećivanje i susrete i druženje omogućavaju održavanje obiteljske veze i pridonose spajanju, osim ako nisu očigledno neprimjereni;"

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 8. KONVENCIJE

140. Podnositelji zahtjeva prigovorili su da odbijanje ukidanja javnog skrbništva nad dječakom X i lišenje prve podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb za njega te odobrenje posvojenja njegovim udomiteljima predstavljaju povredu njihova prava na poštovanje obiteljskog života zajamčeno člankom 8. Konvencije koji glasi kako slijedi:

„1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna se vlast neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala kao i radi zaštite prava i sloboda drugih.”

141. Vlada je osporavala tu tvrdnju.

A. Prethodna pitanja pred Velikim vijećem

1. Opseg predmeta pred Velikim vijećem

(a) Vremenski opseg

(i) Tvrdnje stranaka

142. Vlada je tvrdila da Veliko vijeće nije nadležno ispitivati sukladnost domaćeg postupka koji se odnosi na udomljavanje dječaka X i prava na susrete i druženje prve podnositeljice zahtjeva – i koji je prethodio postupku koji se odnosi na odobrenje posvojenja – s člankom 8. Konvencije. U

suprotnosti s pretpostavkama iz članka 35. stavka 1. Konvencije podnositelji zahtjeva nisu iscrpili domaća pravna sredstva niti su podnijeli zahtjev unutar šestomjesečnog roka s obzirom na odluku o žurnoj skrbi od 17. listopada 2008., odluku o skrbi od 2. ožujka 2009. i odluke o pravima na susrete i druženje. Zahtjev Suda od 12. travnja 2013. u svakom se slučaju odnosi na mjere koje je Vrhovni sud potvrdio u odluci od 15. listopada 2012., odnosno na lišenje prava na roditeljsku skrb i odobrenje posvojenja. Manjina u Vijeću prekoračila je okvire nadležnosti Suda i zanemarila opseg zahtjeva podnositeljâ zahtjeva kako bi iskazala apstraktnu kritiku cjelokupnog sustava zaštite djece. Podnositelji zahtjeva nisu imali mogućnost proširenja opsega svog predmeta u okviru svog zahtjeva za upućivanje Velikom vijeću. Iako je moglo uzeti u obzir prethodni postupak, Veliko vijeće to je moglo učiniti samo u mjeri u kojoj se na njega upućivalo i pozivalo u odluci o lišenju prava na roditeljsku skrb i odobrenju posvojenja.

143. Podnositelji zahtjeva nisu se složili sa stajalištem Vlade i ustvrdili su da je Veliko vijeće nadležno ispitati ne samo lišenje prava na roditeljsku skrb i odobrenje posvojenja, nego i prvobitne odluke o žurnom smještaju, odluke koje se odnose na stavljanje dječaka X pod javno skrbništvo i one koje se odnose na prava na susrete i druženje prve podnositeljice zahtjeva. Njegova nadležnost obuhvaća cjelokupni domaći postupak – čak i ako bi u konačnici utvrdilo povredu samo u jednom njegovom dijelu. Suglasnost za posvojenje trebala se smatrati konačnom odlukom u slijedu događaja koji su započeli odlukom o žurnom smještaju. Donošenje odluke o lišenju prava na roditeljsku skrb i odobrenje posvojenja bila je posljedica nepostojanja povezanosti dječaka X i prve podnositeljice zahtjeva, što je bio izravni rezultat odluka od 2. ožujka 2009. i 22. travnja 2010. o dugotrajnom javnom skrbništvu, u kojima su znatno i neopravdano smanjena prava na susrete i druženje prve podnositeljice zahtjeva.

(ii) *Razmatranja Suda*

144. Sud ponavlja da je sadržaj i opseg „predmeta” upućenog Velikom vijeću ograničen odlukom Vijeća o dopuštenosti. To znači da Veliko vijeće ne može ispitivati one dijelove zahtjeva koje je Vijeće proglasilo nedopuštenima (vidi, na primjer, *Innsheer protiv Njemačke* [VV], br. 10211/12 i 27505/14, stavak 100., 4. prosinca 2018.). U ovom predmetu Veliko vijeće primjećuje da je Vijeće proglasilo dopuštenim dio zahtjeva podnositeljâ zahtjeva (vidi prethodni stavak 2.) koji se odnosi na lišenje prava na roditeljsku skrb i odobrenje posvojenja, o čemu je prvobitno donio odluku Županijski odbor za socijalnu skrb 8. prosinca 2011. godine i što je potom potvrđeno povodom žalbe (vidi, među ostalim, stavke 3., 76., 93., 94. i 111. presude Vijeća).

145. Veliko vijeće primjećuje da je dječak X žurno udomljen 2008. godine (vidi prethodne stavke 20. – 22.) i potom redovno udomljen

nakon odluke Županijskog odbora za socijalnu skrb od 2. ožujka 2009. (vidi prethodne stavke 38. – 46.). U posljednje navedenoj odluci prvoj podnositeljici zahtjeva dodijeljena su ograničena prava na susrete i druženje (vidi prethodne stavke 42. – 46.). Ona je podnijela žalbu protiv te odluke, koju je u konačnici potvrdio Žalbeni sud u svojoj presudi od 22. travnja 2010. (vidi prethodne stavke 65. – 75.) i kojom su se prvoj podnositeljici zahtjeva ponovno dodijelila ograničena prava na susrete i druženje (vidi prethodni stavak 75.). Budući da podnositeljica zahtjeva nije iskoristila mogućnost podnošenja žalbe, presuda Žalbenog suda postala je pravomoćna po isteku roka za podnošenje žalbe.

146. U svom zahtjevu za upućivanje Velikom vijeću podnositelji zahtjeva htjeli su proširiti opseg svojih prigovora na prethodno navedeni postupak koji je trajao od 2008. do 2010. godine. Međutim, ti prigovori nisu sadržani u njihovom zahtjevu koji je Vijeće proglasilo dopuštenim. U svakom su slučaju podneseni Velikom vijeću više od šest mjeseci nakon što je donesena posljednja domaća odluka u predmetnom postupku te, kao što je prethodno navedeno (vidi prethodni stavak 145.), nisu iscrpljena sva domaća pravna sredstva protiv posljednje donesene odluke.

147. Stoga Sud nije nadležan preispitati sukladnost postupka koji je prethodio presudi Žalbenog suda od 22. travnja 2010. ili je okončan njome (vidi prethodni stavak 76.), uključujući postupak koji se odnosi na ograničenja prava na susrete i druženje, s člankom 8. Konvencije.

148. Unatoč tome, pri ispitivanju postupka koji je povezan s odlukom Županijskog odbora za socijalnu skrb od 8. prosinca 2011. i odlukama donesenima povodom žalbe protiv te odluke, točnije presudom Okružnog suda od 22. veljače 2012., Sud će morati taj postupak i odluke staviti u kontekst, što neizbježno znači da će u nekoj mjeri morati uzeti u obzir prethodni postupak i odluke (vidi, slično tome, na primjer, *Jovanovic protiv Švedske*, br. 10592/12, stavak 73., 22. listopada 2015., i *Mohamed Hasan*, prethodno citirano, stavak 151.).

(b) Materijalni opseg

149. Sud primjećuje da se u zahtjevu koji su podnositelji zahtjeva podnijeli sudu 12. travnja 2013. godine izrijekom upućuje samo na odluku o lišenju prve podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb za dječaka X i odobrenju njegova posvojenja njegovim udomiteljima (vidi odluku Okružnog suda u prethodnim stavicima 107. – 112.) i ne upućuje se na zaključak također donesen tom prilikom o tome da nisu ispunjeni uvjeti za ukidanje odluke o skrbi za dječaka X (vidi prethodne stavke 99. – 106.).

150. Vijeće je smatralo da je odluka o neukidanju odluke o skrbi ipak neodvojivo povezana s odlukom o lišenju prve podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb za dječaka X i odobrenju njegova posvojenja i stoga je preispitalo prvo navedenu meritornu odluku (vidi stavke 113. – 117. presude

Vijeća) usprkos tome što su se podnositelji zahtjeva u svom zahtjevu i tvrdnjama pred Vijećem isključivo usmjerili na posljednje navedenu odluku.

151. Veliko vijeće primjećuje da, dok tužena Vlada nije iskazala svoje neslaganje s takvim pristupom Vijeća, podnositelji zahtjeva iznijeli su tvrdnje u kojima su ukazali na to da njihov prigovor obuhvaća i odluku o neukidanju odluke o skrbi donesenu u okviru istog postupka.

152. Veliko vijeće primjećuje da je odbijanje ukidanja odluke o javnoj skrbi toliko usko povezano i isprepletено s odlukom o lišenju prve podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb i odobrenje posvojenja da se mora smatrati jednim elementom njezina prvobitnog prigovora Sudu. Naime, kao što proizlazi iz članka 4-20. Zakona o zaštiti djece (vidi prethodni stavak 122.), da bi se ta odredba mogla primjenjivati, javno skrbništvo mora i dalje biti opravdano. Stoga će Veliko vijeće, kao što je učinilo i Vijeće, uključiti odluku o neukidanju odluke o skrbi u ispitivanje je li došlo do povrede prava podnositeljâ zahtjeva iz članka 8.

2. Pravo prve podnositeljice zahtjeva da podnese prigovor u ime drugog podnositelja zahtjeva

(a) Presuda Vijeća

153. Naglašavajući da se prigovor odnosi na odluku o lišenju prve podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb za dječaka X i odobrenje posvojenja – što je dovelo do toga da je prvo navedena izgubila zakonsko skrbništvo nad dječakom X – a ne na činjenice nastale nakon te odluke, Vijeće je zaključilo da je prva podnositeljica zahtjeva imala pravo podnijeti prigovor u ime drugog podnositelja zahtjeva, dječaka X.

(b) Tvrdnje stranaka

154. U okviru prethodnog prigovora pred Velikim vijećem Vlada je tvrdila da prva podnositeljica zahtjeva nije imala pravo podnošenja zahtjeva u ime dječaka X. Njegovi posvojitelji bi imali to pravo, no oni to nisu učinili. Sud je prihvatio zahtjev koji je majka podnijela u ime svog djeteta u predmetu *Scozzari i Giunta protiv Italije* [VV], br. 39221/98 i 41963/98, stavak 138., ECHR 2000–VIII, zbog konkretnih okolnosti iz tog predmeta. U ovom predmetu interes dječaka X zastupali su i njegovi posvojitelji, koji sudjeluju kao umješaći pred sudom u postupku.

155. Podnositelji zahtjeva ustvrdili su da, prema utvrđenoj sudskoj praksi Suda, biološki roditelj koji je lišen prava na roditeljsku skrb može podnijeti prigovor protiv tog lišenja u ime djeteta na koje se to odnosi. Prva podnositeljica zahtjeva stoga je imala neupitno pravo zastupati dječaka X u ovom predmetu.

(c) Razmatranja suda

156. Sud primjećuje da je osporavano lišenje prava na roditeljsku skrb i odobrenje posvojenja koje je odredio Županijski odbor za socijalnu skrb 8. prosinca 2011. godine, a 22. veljače 2012. godine potvrdio Okružni sud, protiv čega su žalbeni sudovi odbili dopustiti podnošenje žalbe, nedvojbeno dovelo do prekida pravnih veza između prve podnositeljice zahtjeva i drugog podnositelja zahtjeva. Sud je smatrao da taj čimbenik nije odlučujući u odlučivanju o pitanju ima li roditelj *locus standi* da podnese zahtjev pred Sudom u ime djeteta (vidi, na primjer, *A.K. i L. protiv Hrvatske*, br. 37956/11, stavak 46., 8. siječnja 2013.). U toj je presudi Sud nadalje naveo:

„... Uvjeti koji se primjenjuju na pojedinačne zahtjeve prema Konvenciji nisu nužno isti kao i nacionalna mjerila koja se odnose na *locus standi*. Svrha nacionalnih pravila u tom pogledu može biti različita od one predviđene člankom 34., te iako te svrhe ponekad mogu biti slične, ne mora uvijek biti tako (vidi, *mutatis mutandis*, *Norris protiv Irske*, 26. listopada 1988., stavak 31., Serija A br. 142).

47. Sud želi svratiti pozornost na načelo prema kojem predmet i svrha Konvencije kao instrumenta za zaštitu pojedinačnih ljudskih bića zahtjeva da njezine odredbe, i postupovne i materijalne, budu tumačene i primjenjivane tako da jamstva koja ona pružaju budu i praktična i učinkovita (vidi, između drugih izvora, predmet *Loizidou protiv Turske* (prethodni prigovori), 23. ožujka 1995., stavci 70. – 72., Serija A br. 310). Članak 34. zahtjeva pažljivo razmatranje položaja djece, budući da se djeca općenito moraju pouzdati u druge osobe, da one podnesu njihove zahtjeve i zastupaju njihove interese, te možda nisu takve dobi ili sposobnosti da bi mogli dati ovlaštenje za poduzimanje bilo kakvih koraka u njihovo ime u bilo kakvom stvarnom smislu (*P.C. i S. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), br. 56547/00, 11. studenog 2001.). Sud smatra kako u ovom području treba izbjegavati ograničavajuć ili tehnički pristup.” (ibid., stavci 46. – 47.)

157. Budući da je dječak X posvojen, prema nacionalnom pravu njegovi jedini zastupnici u pitanjima koja se odnose na činjenice nastale nakon pravomoćnosti rješenja o posvojenju bili bi njegovi posvojitelji. No, kad je riječ o postupku posvojenja koji se vodio u vrijeme kada je prva podnositeljica zahtjeva još uvijek snosila svu odgovornost za dječaka X, prema sudskoj praksi Suda u načelu je u interesu djeteta da sačuva obiteljske veze, osim kad postoje uvjerljivi razlozi koji opravdavaju prekid tih veza (vidi, na primjer, *A.K. i L. protiv Hrvatske*, prethodno citirano, stavak 49.). Osim toga, u nekoliko je predmeta Sud prihvatio u kontekstu članka 8. Konvencije da roditelji bez prava na roditeljsku skrb mogu podnijeti zahtjev u ime svoje maloljetne djece (vidi *Scozzari i Giunta*, prethodno citirano, stavci 138. – 139.), pri čemu je u tim predmetima Sudu ključni kriterij bila opasnost da mu se na određeni interes djece ne skrene pozornost i da se djeci uskrati učinkovita zaštita njihovih konvencijskih prava (vidi *mutatis mutandis*, *Lambert i drugi protiv Francuske* [VV], br. 46043/14, stavak 94., ECHR 2015 (izvadci)).

158. Kada biološki roditelj podnese zahtjev pred Sud u ime svog djeteta, ipak se može dogoditi da Sud utvrdi da su interesi roditelja i djeteta sukobljeni. Sukob interesa važan je za pitanje je li zahtjev koji je podnijela jedna osoba u ime druge osobe dopušten (vidi, na primjer, *Kruškić protiv Hrvatske* (odl.), br. 10140/13, stavci 101. – 102., 25. studenoga 2014.). Vlada je prigovorila na toj osnovi u ovom predmetu.

159. Sud smatra da se pitanje mogućeg sukoba interesa između prve podnositeljice zahtjeva i drugog podnositelja zahtjeva preklapa i usko je isprepletano s pitanjima koje je Sud pozvan ispitati pri odlučivanju o prigovoru koji je prva podnositeljica zahtjeva sastavila u svoje ime i u ime drugog podnositelja zahtjeva, a koji se odnosi na povredu njihova prava na poštovanje obiteljskog života iz članka 8. Utvrđuje da u ovom predmetu ne postoji sukob interesa zbog kojeg bi trebalo odbiti zahtjev prve podnositeljice zahtjeva koji je ona podnijela u ime drugog podnositelja zahtjeva. Stoga se prigovor Vlade mora odbiti.

B. Osnovanost

1. Presuda Vijeća

160. Vijeće je uvjeren da je domaći postupak na koji se prigovara bio u skladu sa Zakonom za zaštitu djece iz 1992. godine i da se njime htio ostvariti legitimni cilj „zaštite zdravlja ili morala” i „prava i sloboda” dječaka X u skladu s člankom 8. stavkom 2. Konvencije. Kad je riječ o daljnjem pitanju o tome je li bilo „nužno” i osporavano miješanje, Vijeće je smatralo da je prva podnositeljica zahtjeva bila u potpunosti uključena u domaći postupak u cjelini i da je domaći proces donošenja odluka bio pošten i sposoban zaštititi prava podnositelja zahtjeva iz članka 8. Većina u Vijeću zatim je primijetila da je Okružni sud imao težak i osjetljiv zadatak uspostavljanja pravične ravnoteže između relevantnih suprotstavljenih interesa u složenom predmetu. Većina je smatrala da je očito da se Okružni sud vodio interesima dječaka X, točnije njegovom potrebom za sigurnosti u udomiteljskoj obitelji, s obzirom na njegovu psihološku ranjivost. Osim toga, uzimajući u obzir zaključak Okružnog suda da nije došlo ni do kakvog pozitivnog pomaka u sposobnosti prve podnositeljice zahtjeva tijekom susreta i druženja u tri godine tijekom kojih je imala prava na susrete i druženje te činjenicu da su domaće vlasti imale tu prednost da budu u izravnom kontaktu sa svim osobama na koje se predmet odnosi, većina u Vijeću utvrdila je da su u ovom predmetu postojale izvanredne okolnosti koje mogu opravdati predmetne mjere i da su domaće vlasti bile motivirane prioritarnom pretpostavkom da je to u najboljem interesu dječaka X.

2. *Tvrdnje stranaka*

(a) **Podnositelji zahtjeva**

161. Podnositelji zahtjeva ustvrdili su da je Vijeće u svojoj presudi propustilo uzeti u obzir konkretan norveški kontekst, odnosno da je norveški sustav za zaštitu djece predmet raširenih kritika na nacionalnoj i međunarodnoj razini, što ukazuje na ozbiljan sistemski problem.

162. Prema mišljenju podnositelja zahtjeva, prema sudskoj praksi Suda, jedno od obilježja koncepta slobode procjene je da je riječ o kazuističkom konceptu. Sloboda koju trebaju imati nadležne nacionalne vlasti ovisi o prirodi pitanja i ozbiljnosti interesa u pitanju. Dobro je utvrđeno da u predmetima koji se odnose na stavljanje djece pod javno skrbništvo i posvojenje domaće vlasti uživaju široku slobodu procjene. No Sud je bio toliko sklon skrivanju iza koncepta slobode procjene da bi u određenoj mjeri to moglo narušiti njegov nadzor i funkcije.

163. S obzirom na narav i ozbiljnost miješanja u ovom predmetu sloboda procjene trebala je biti posebno uska čak i kad je riječ o mjerama za zaštitu djece koje su prvobitno poduzete. Većina u Vijeću osim toga nije razmotrila osnove za iznimno ograničena prava na susrete i druženje dodijeljena od samog početka.

164. U sudskoj praksi Suda jasno je utvrđeno da je zaštita biološke obitelji prioritet. Ovaj se predmet odnosi na vrlo malo djeteta i u takvim predmetima vlasti mogu postupati samo iz izvanredno uvjerljivih razloga. Konkretna ranjivost dječaka X na koju u svojim odlukama upućuju domaće vlasti nikada nije potkrijepljena konkretnim i materijalnim dokazima. Nikada nisu objašnjene ni njegove potrebe za posebnom skrbi, kao što je istaknula manjina u Vijeću.

165. Prava na susrete i druženje u Norveškoj osobito su ograničena i Sud ih je javno osudio u nekoliko predmeta. Budući da su ograničena prava na susrete i druženje imala osobito štetan utjecaj u prvim tjednima, mjesecima i godinama života djeteta, činjenice u ovom predmetu osobito su zapanjujuće. Prava na susrete i druženje prve podnositeljice zahtjeva drastično su ograničena bez ikakvih objektivnih razloga u vrlo kratkom razdoblju. Određivanje iznimno ograničenih prava na susrete i druženje uništilo je bilo kakvu mogućnost spajanja obitelji i onemogućilo je dječaku X da stvori prirodne veze s prvom podnositeljicom zahtjeva. Budući da su domaće vlasti izravno odgovorne za razdvajanje obitelji, neprihvatljiva je tvrdnja da dječak X nije imao nikakve psihološke veze sa svojom majkom.

166. Doista je došlo do sukoba između prve podnositeljice zahtjeva, udomiteljice i službe za zaštitu djece, no takav sukob nije ništa izvanredno i nije ga teško razumjeti. Vlasti nisu učinile ništa kako bi pomirile prvu podnositeljicu zahtjeva s vlastima i udomiteljicom. Upravo suprotno, udomiteljica je prisustvovala svim susretima i druženjima iako to nije naloženo ni dopušteno nijednom domaćom odlukom. U skladu s pozitivnom

obvezom iz članka 8. Konvencije vlasti moraju predložiti izmjenu uvjeta koji se odnose na prava na susrete i druženje ili donijeti odluke s tim učinkom. Županijski odbor za socijalnu skrb i Okružni sud usredotočili su se na kratkoročne posljedice razdvajanja dječaka X od njegovih udomitelja i propustili su razmotriti dugoročni utjecaj trajnog razdvajanja od biološke majke na njega. Domaće vlasti trebale su pribjeći manje intruzivnim mjerama.

167. Domaće vlasti nisu pristupile rješavanju predmeta u dobroj vjeri, nego upravo suprotno. Navodima o tome da prva podnositeljica zahtjeva nema vještina skrbi oštro proturječi spis predmeta. Ne može joj se zamjeriti što je postavila ista pitanja nekoliko puta tijekom boravka u obiteljskom centru, a osoblje centra prijetilo joj je da će staviti dječaka X pod javno skrbništvo. Iako se u izvješćima vještaka navode općenite fraze kao što su „ozbiljni nedostatak sposobnosti nužnih za majčinsku ulogu”, „poteškoće s kontroliranjem osjećaja” i „neodgovarajuće osnovne roditeljske vještine”, ti navodi nisu potkrijepljeni. Nije bilo nikakvih konkretnih i materijalnih dokaza kojima bi se opravdala navodna osnovna ograničenja prve podnositeljice zahtjeva i njezinih vještina skrbi.

168. Stara i nova istraživanja o povezanosti djece ukazuju na to da su domaće vlasti zanemarile osnovna i temeljna načela u tom području kojima se zalaže za spajanje obitelji. Nisu dokazale da bi povratak dječaka X prvog podnositeljici zahtjeva prouzročio dječaku ozbiljne probleme.

(b) Vlada

169. Vlada je općenito pozvala Veliko vijeće da slijedi pristup većine u Vijeću, koji je bio ispravan i reprezentativan u pogledu tumačenja i primjene konvencijskog prava. Istodobno je upozorila na pokušaj manjine u Vijeću da provede „forenzičko ispitivanje činjenica”: ponovno ocjenjivanje činjenica koje su mnogo godina prije utvrdili nacionalni sudovi moglo bi dovesti do proizvoljnosti preispitivanja, a osim toga protivno je doktrini Suda o četvrtom stupnju.

170. Vlada je tvrdila da je domaći proces donošenja odluka bio pošten i sposoban zaštititi prava podnositelja zahtjeva iz članka 8. Konvencije. Predmet je preispitan neovisno i nepristrano na nekoliko sudskih stupnjeva.

171. Najbolji interesi djeteta, koji su se s vremenom promijenili, bili su od najveće važnosti. Prva podnositeljica zahtjeva nastojala je ostvariti svoje pravo na obiteljski život, no iako je iznijela zahtjev koji se morao ocijeniti na temelju članka 8. Konvencije, on u biti nije bio toliko zahtjev za zaštitu postojećeg „obiteljskog života” koliko pokušaj ostvarivanja biološkog prava čak i u okolnostima u kojima je postojala mala ili nikakva povezanost. Drugo podnositelj zahtjeva, dječak X, također je imao pravo na zaštitu svog obiteljskog života iz članka 8. Stoga se otvorilo pitanje sastoji li se njegov „obiteljski život” od bioloških veza s prvom podnositeljicom zahtjeva ili od jedinog poznatog obiteljskog života, odnosno s osobama koje su preuzele

skrb nad njime kada je imao tri tjedna i koje on smatra svojim pravim roditeljima.

172. Predmet je uključivao suprotstavljene interese, no ne postoji konsenzus među državama ugovornicama o mjeri u kojoj se javne vlasti mogu miješati u obiteljski život radi dobrobiti djeteta, što ukazuje na to da bi trebale imati širu slobodu procjene. U ovom predmetu razlozi za osporavane odluke koje su iznijela domaća tijela vlasti bili su mjerodavni i dostatni. Dječak X bio je izložen vrlo ozbiljnom zanemarivanju u prvih tri tjedna svog života. Prva podnositeljica zahtjeva potom je propustila pokazati bilo kakav napredak u svom pristupu prema njemu. Dječak X bio je osjetljiv na ponavljanje istog obrasca ispada i reakcija. Da se njegove potrebe skrbi nisu ispunile, postajala bi opasnost od ponavljanja traume i poništenja pozitivnog napretka u njegovu funkcioniranju. Prva podnositeljica zahtjeva i dalje „[nije pokazivala] nimalo takve empatije i razumijevanja” koji bi bili potrebni da joj se vrati dječak X.

173. Domaće vlasti ispunile su svoje pozitivne obveze. Prva podnositeljica zahtjeva nije prihvatila pomoć službe za zaštitu djece. Vlasti su također uzele u obzir njen nedavni brak i drugo dijete, no te promjene nisu bile dovoljne da bi prevagnule nad potrebom za osporavanim mjerama. Manjina u Vijeću pogrešno je pretpostavila da je istraga službe za zaštitu djece u općini u koju se prva podnositeljica zahtjeva preselila pokazala da „nema nikakvih nedostataka”.

174. Manjina u Vijeću zanemarila je članak 35. stavak 1. Konvencije i „obnovila” je starije predmete. Manjina je time pogrešno primijenila standard „strožeg nadzora” kako na odluku o posvojenju tako i na prethodne odluke o udomljavanju dječaka X. Osim toga, manjina je pogriješila i u pogledu činjenica. Postojalo je prethodno rješenje kojim su dodijeljena minimalna zakonska prava na susrete i druženje. To nije isključivalo mogućnost daljnjih susreta i druženja da je to bilo u najboljem interesu dječaka X. Međutim, troje vještaka zaključilo je da nije bilo nikakvog pozitivnog pomaka u odnosu dječaka X i prve podnositeljice zahtjeva. Umjesto da iskoristi mjere podrške i usredotoči se na dječaka X, prva podnositeljica zahtjeva nastavila je tijekom susreta i druženja razvijati svoje mišljenje da je žrtva nepravde. Prvenstveno su prva podnositeljica zahtjeva i njezina obitelj smatrale da je došlo do „sukoba” između prve podnositeljice zahtjeva, službe za zaštitu djece i udomiteljice.

175. Ukratko, okolnosti su bile izvanredne i osporavane odluke očito su bile motivirane prioritarnom pretpostavkom da je to u najboljem interesu dječaka X. Okružni sud uspio je u teškom i osjetljivom zadatku uspostavljanja pravične ravnoteže između relevantnih suprotstavljenih interesa u složenom predmetu.

3. *Primjedbe trećih strana*

(a) **Belgijska Vlada**

176. Belgijska Vlada navela je da, iako se mišljenja o tome koja je vrsta intervencije primjerena u zaštiti djece, belgijskim zakonodavstvom nije dopušteno posvojenje kada mu se protive biološki roditelji. Zatim je ustvrdila da su domaće vlasti u predmetima poput ovoga trebale uravnotežiti najbolje interese djeteta i interese bioloških roditelja. Belgijska Vlada zatim je iznijela niz razmatranja o činjenicama kako su ponovljene u presudi Vijeća te je istaknula da se one razlikuju od činjenica iz predmeta *Aune*, prethodno citirano.

(b) **Bugarska Vlada**

177. Bugarska Vlada ustvrdila je da bi predmet zaštite djeteta trebalo preispitati u cijelosti jer su ranije odluke, kao što su one o udomljavanju i pravima na susrete i druženje, neodvojivo povezane s postupkom posvojenja. Države ugovornice imaju široku slobodu procjene kada odlučuju o stavljanju pod javno skrbništvo, no stroži je nadzor bio potreban u pogledu svih daljnjih ograničenja. U slučaju daljnjih ograničenja Sud je pozvan ne samo da ispita procesne aspekte procesa donošenja odluka, nego i da prema potrebi nadiđe puku formu i ocijeni bit predmeta. Nadalje, bugarska Vlada istaknula je pozitivnu obvezu konkretnog nastojanja da se omogući spajanje obitelji čim je to razumno izvedivo i naglasila da nije dovoljno samo pokazati da bi dijete moglo biti smješteno u pogodnije okruženje za svoj odgoj.

(c) **Vlada Češke Republike**

178. Vlada Češke Republike uglavnom se usredotočila na pristup nadležnih tijela vlasti nakon žurnog ili trajnog udomljavanja djece s obzirom na to da, kako je ustvrdila, neposredni aktivni rad s biološkim roditeljima nakon smještaja i učestalost susreta i druženja djece i njihovih bioloških roditelja ključni su čimbenici u održavanju prvobitnih obiteljskih veza.

179. Zatim je naglasila da, kada se ocjenjuje jesu li vlasti ispunile svoje obveze iz članka 8. Konvencije, treba uzeti u obzir situaciju svih članova obitelji. Postoji široki konsenzus, uključujući i u međunarodnom pravu, da u svim odlukama koje se odnose na djecu njihovu najbolji interesi moraju biti od najveće važnosti. Međutim, načelo „najboljeg interesa” nije osmišljeno da služi kao „adut”. Članak 8. obuhvaća najbolje interese djeteta i pravo roditelja na pomoć države u ostanku ili spajanju sa svojim djetetom. U sustavima za zaštitu djece ne bi se smjelo zanemariti postojanje prava bioloških roditelja, koji bi se propisno trebali uzeti u obzir i uravnotežiti s najboljim interesima djeteta umjesto da ih se smanji do te mjere da ih se zanemaruje.

180. Osim toga, Vlada Češke Republike istaknula je važnost susreta i druženja bioloških roditelja i njihova djeteta pod javnim skrbništvom i ostalih mjera za spajanje obitelji, među ostalim, kako bi se osiguralo da udomljavanje bude samo privremena mjera: ograničavanje susreta i druženja može biti polazna točka za otuđivanje djeteta od njegove biološke obitelji i stoga nemogućnost spajanja obitelji. Da bi se nastojanja spajanja obitelji mogla smatrati ozbiljnima, susreti i druženje trebali bi se održavati nekoliko puta tjedno, čak i ako su pod nadzorom ili uz pomoć, i s vremenom se povećavati na svakodnevne posjete. Da je tako bilo u ovom predmetu, moglo bi se razgovarati o sporom uspostavljanju veze između djeteta i njegovih bioloških roditelja. Žurni postupci također su potrebni.

181. Kad je riječ o posvojenju, smatrala je da Sud mora uravnotežiti prava bioloških roditelja i posvojitelja. Najbolji interesi djeteta morali su se procijeniti *ad hoc*, što je ponekad u sukobu s drugim uključenim interesima: trebalo je uzeti u obzir i druga prava kada se odlučivalo može li se dijete posvojiti ili ne.

(d) Danska Vlada

182. Danska Vlada tvrdila je da su domaće vlasti sveobuhvatno i detaljno ocijenile predmetnu stvar i da bi se ocjena Suda trebala ograničiti na ocjenu procesa donošenja odluka. Sud ne bi trebao, kao što je to učinila manjina u Vijeću, provoditi „forenzičko ispitivanje činjenica” i svojom ocjenom zamijeniti ocjene domaćih sudova, koji su uravnoteženje proveli u skladu s kriterijima iz članka 8. Konvencije i sudske prakse Suda.

183. Većina u Vijeću ispravno je ocijenila stvar i nije bilo uvjerljivih razloga da bi Sud trebao ponovno ocijeniti činjenično stanje predmeta kao sud četvrtog stupnja nekoliko godina nakon događaja i na temelju pisanih dokaza iznesenih pred Sud. Upućeno je na stavak 28. točku (c) Deklaracije iz Kopenhagena. Suprotstavljenim mišljenjem koje podrazumijeva potpuno novu ocjenu manjina u Vijeću pokušala je preuzeti ulogu suda četvrtog stupnja. Domaće vlasti jasno su pokazale da su provele detaljnu ocjenu stvari, koja je uključivala sveobuhvatno uravnoteženje sukobljenih interesa, kao i da razumiju da se predmet odnosi na dalekosežno miješanje u obiteljski i privatni život te da su uzele u obzir članak 8. Konvencije i vjerno primijenile kriterije iz sudske prakse Suda.

(e) Talijanska Vlada

184. Talijanska Vlada ustvrdila je da interesi prve podnositeljice zahtjeva nisu nužno bili u skladu s interesima dječaka X. Da želi osigurati zaštitu interesa dječaka X, Sud bi mogao ukazati tuženoj Vladi da bi trebalo imenovati zasebnog punomoćnika za njega. Nadalje, talijanska Vlada tvrdila je da su odluke donesene prije odluke o posvojenju dječaka X postale pravomoćne i da bi Sud postupio protivno članku 35. Konvencije da ih sada

preispita u vezi s prigovorom protiv odluke o posvojenju. Te prethodne odluke predstavljale su samo činjenice i tako je trebalo postupati s njima.

185. Osim toga, talijanska Vlada naglasila je da ne postoji konsenzus u Europi o zaštiti prava roditelja i djece na poštovanje njihova obiteljskog života, pa države ugovornice imaju široku slobodu procjene. U sudskoj praksi Suda mogu se naći primjeri predmeta u kojima je primijenjen pristup protivan općim načelima koje je u pravilu utvrdio Sud, predmeta u kojima je Sud preuzeo ulogu suda četvrtog stupnja i ispitao jesu li postojale okolnosti koje opravdavaju izdvajanje djeteta – što je povezano s idejom „forenzičkog ispitivanja činjenica” iz suprotstavljenog mišljenja priloženog presudi Vijeća – kao i predmeta u kojima je Sud pretpostavio da se najbolji interesi djeteta podudaraju s interesima njegovih bioloških roditelja.

186. Kad je riječ o najboljim interesima djeteta, talijanska Vlada naglasila je da se u mjerodavnim međunarodnim izvorima prava djeteta smatra zanemarivanim kada roditelji ne održavaju odnose potrebne za njegov odgoj ili razvoj ili kada ne pružaju psihološku i materijalnu pomoć. U tom je pogledu talijanska Vlada otvorila pitanja o dugotrajnoj skrbi. Djeca u skrbi žive u limbu između bioloških roditelja i zamjenskih skrbnika, što stvara probleme kao što su sukobi lojalnosti. Uputila je na *Barnea i Caldararu protiv Italije*, br. 37931/15, 22. lipnja 2017., i *Paradiso i Campanelli protiv Italije* [VV], br. 25358/12, 24. siječnja 2017. Specijalisti i vještaci istaknuli su da očuvanje veza s biološkom obitelji nije pravilo i da bi trebalo biti pravilo samo kada donosi korist djetetu u određenom predmetu. Potrebnu procjenu povezanu s tim pitanjem mogu provesti samo nacionalni donositelji odluka. Sud nije imao alate potrebne da bude sud četvrtog stupnja i provede „forenzičko ispitivanje činjenica”.

(f) Slovačka Vlada

187. Slovačka Vlada ustvrdila je da je u sudskoj praksi Suda potpuno jasno utvrđeno da prvenstveno štiti biološku obitelj. Udomljavanje djeteta ekstremna je mjera i domaće su vlasti bile obvezne donijeti druge mjere, ako su one bile dostupne, kako bi postigle cilj koji se htio ostvariti. Konkretno, kada je odluka obrazložena potrebom za zaštitom djeteta od opasnosti, trebalo bi doista i utvrditi postojanje te opasnosti. Istodobno bi se udomljavanje djeteta trebalo smatrati privremenom mjerom koju je potrebno ukinuti čim okolnosti to dopuste, a sve mjere provedbe trebale bi biti u skladu s krajnjim ciljem spajanja biološkog roditelja i djeteta.

188. Slovačka Vlada iznijela je dodatne primjedbe o predmetu u kojem su mjere za zaštitu djece utjecale na slovačke građane te o međunarodnim bojaznima povezanim s mjerama za zaštitu djece donesenima u tuženoj državi.

(g) Vlada Ujedinjenog Kraljevstva

189. Vlada Ujedinjenog Kraljevstva ustvrdila je da bi se u predmetima poput ovoga Sud trebao u načelu usredotočiti na primjerenost postupaka i dostatnost razloga domaćih vlasti umjesto na provedbu *de novo* analize činjenica.

190. Sud je naveo niz čimbenika koji se mogu utvrditi, a vjerojatno je da su relevantni u predmetu poput ovoga. Vlada Ujedinjenog Kraljevstva osobito je primijetila da je trajnost sastavni dio bilo koje odluke o posvojenju i da je potrebno uravnotežiti interese, no da se pritom treba voditi načelom da su najbolji interesi djeteta od najveće važnosti. Djetetove veze s njegovom *de facto* obitelji stoga treba uzeti u obzir, a člankom 8. Konvencije nije propisano da će domaće vlasti poduzimati bezbrojne pokušaje spajanja obitelji.

191. Kad je riječ o supsidijarnosti, Vlada Ujedinjenog Kraljevstva uputila je na stavak 28. Deklaracije iz Kopenhagena. U predmetima poput ovoga u obzir treba uzeti relativnu stručnost i uključenost domaćih vlasti u odnosu na Sud, stupanj uključenosti stranaka na koje se odnosi domaći postupak i stupanj konsenzusa među državama ugovornicama. Ozbiljnost predmetne intervencije također je bitna, no stroži nadzor ne može podrazumijevati novu ocjenu činjenica, osobito ako je prošla znatna količina vremena od donošenja odluke koja se preispituje. Moglo bi se zaključiti da manjina u Vijeću nastoji utvrditi da bi Sud trebao provoditi vlastitu ocjenu temeljnih činjenica umjesto da preispituje odluke, osobito kada upućuje na potrebu za „forenzičkim ispitivanjem činjenica” i ukazuje na to da su suci sa suprotstavljenim mišljenjima zamislili da bi Sud sam trebao donijeti „odluku o činjenicama“. Vlada je pozvala Veliko vijeće da odbaci taj pristup. Kao što je navela većina u Vijeću, Sud mora razmotriti jesu li domaće vlasti iznijele mjerodavne i dostatne razloge za svoje odluke, no samo domaće vlasti mogu utvrditi što je u najboljem interesu djeteta.

(h) ADF International

192. ADF International ustvrdio je da je obitelj međunarodno priznata kao temeljna društvena skupina i da je od posebne važnosti za djecu. Prema sudskoj praksi Suda države ugovornice obvezne su organizirati svoje službe za zaštitu djece tako da su one usmjerene na omogućavanje spajanja obitelji, osim ako postoje jasni dokazi o opasnosti za dobrobit djeteta. Nadalje, ADF International istaknuo je dužnost održavanja kontakta između roditelja i djece te pružanja praktične pomoći obiteljima.

(i) AIMMF

193. AIMMF je naglasio važnost osobnog sudjelovanja biološkog roditelja, uz pravnu pomoću, pred domaćim vlastima, kao što je to bio slučaj s prvom podnositeljicom zahtjeva. Osim što je iznijela nekoliko primjedbi o

odluci o žurnom smještaju, organizacija je naglasila i potrebu za pravnom pomoći za dijete kako bi se osiguralo da su njegovi najbolji interesi zaštićeni.

194. Nadalje, AIMMF je ustvrdio da je multidisciplinarni sastav Županijskog odbora za socijalnu skrb i Okružnog suda bio osobito važan aspekt koji je istaknuo i Sud u predmetu *Paradiso i Campanelli*, prethodno citirano, stavak 212. Donositelji odluka s multidisciplinarnim sposobnostima tvorili su ključni aspekt pravosudnog sustava prilagođenog djeci.

195. Osim toga, organizacija je naglasila važnost uzimanja u obzir da se ovaj predmet odnosi konkretno na dječaka X i da su se trebala pronaći rješenja za njega s obzirom na njegovu ranjivost i povijest, uključujući iskustva sa susretima i druženjem i njegove veze s udomiteljima. Prema presudi Vijeća većina u Vijeću pokazala je da potrebe dječaka X razumije bolje od onog što je vidljivo u suprotstavljenom mišljenju. Domaće su vlasti upravo na temelju konkretnih okolnosti i povijesti dječaka X došle do zaključka da je u njegovom najboljem interesu da ojača odnose s udomiteljima.

(j) AIRE Centre

196. AIRE Centre pozvao je Sud da ponovi da je Konvencija „živi instrument” i da treba uzeti u obzir razvojnu narav pravâ djece iz Konvencije o pravima djece.

197. Kad je riječ o procjeni najboljih interesa djeteta, organizacija je naglasila važnost obiteljskog jedinstva i pravo djeteta da bude saslušano zaštićeno člankom 12. Konvencije o pravima djeteta. Kad je riječ o pragovima za izdvajanje i posvojenje djeteta, organizacija je ponovila načela bitna za pitanja nužnosti i proporcionalnosti. Zatim je istaknula potrebu za pravnom sigurnošću i fleksibilnošću te naglasila da su „*otvoreno posvojenje*” ili dugotrajno udomljavanje alternativa „*zatvorenom*” posvojenju. Iako je moguće da u vrlo izvanrednim okolnostima susreti i druženje s biološkim roditeljima ne bi bili u najboljem interesu djeteta (na primjer, kada su roditelji vođe pedofilskog kruga ili su sudjelovali u trgovanju djecom ili sustavnom zlostavljanju djece), taj zaključak ne bi trebalo automatski donijeti na temelju odluke o tome da je djetetu potreban stabilan, trajan dom koji ne uključuje biološke roditelje.

198. AIRE Centre zatim je ustvrdio da se djeca čiji roditelji imaju intelektualne teškoće često izdvajaju iz obitelji kao novorođenčad, pri čemu je primarni razlog zanemarivanje kao što je sporo dobivanje na težini, općeniti izostanak napretka i nerazumijevanje potreba djece. Roditelji s intelektualnim teškoćama imaju pravo na podršku, a ta pozitivna obveza istaknuta je, među ostalim, u Općoj napomeni br. 14 (2013.) uz Konvenciju o pravima djeteta.

(k) Posvojitelji

199. Posvojitelji dječaka X ustvrdili su da je zastupanje pred Sudom otvorilo ključno pitanje u predmetu. Načelo najboljeg interesa djeteta također se trebalo primijeniti na postupovna pravila zastupanja. Prema sudskoj praksi Suda pravila povezana sa zastupanjem djece fleksibilna su i primjenjuju se na način kojim se osigurava da će se pozornost Suda svratiti na sve relevantne interese. Dopuštanjem da biološki roditelji zastupaju dijete koje je imalo zaštićeni obiteljski život s udomiteljima ili posvojiteljima nije se osigurala učinkovita zaštita konvencijskih prava djeteta.

200. Prema sudskoj praksi Suda „obiteljski život” u biti je činjenično pitanje. U predmetu u kojem je dijete razvilo obiteljske veze s dvije različite obitelji Sud je naglasio da je osobito važno uspostavljanje pravične ravnoteže između javnog interesa i mnogih različitih privatnih interesa uključenih u predmet. Upućeno je, među ostalim, na predmet *Moretti i Benedetti protiv Italije*, br. 16318/07, 27. travnja 2010. Trebalo je uzeti u obzir i druge veze koje su stvorene, npr. s braćom i sestrama.

201. Nadalje, u sudskoj praksi Suda utvrđeno je da su najbolji interesi djeteta od najveće važnosti i odlučujući čimbenik u predmetima koji se odnose na stavljanje djece pod javno skrbništvo i njihovo posvojenje. Veliko vijeće trebalo bi nastojati kombinirati sudsku praksu o obiteljskom životu djeteta i udomitelja i sudsku praksu o tome da su najbolji interesi djeteta od najveće važnosti u ovom predmetu.

4. Razmatranja Suda**(a) Opća načela**

202. Prvim stavkom članka 8. Konvencije svima se jamči pravo na poštovanje obiteljskog života. Kao što je dobro utvrđeno u sudskoj praksi Suda, uživanje roditelja i djeteta u međusobnom društvu čini temeljni element obiteljskog života, a domaće mjere koje ometaju takvo uživanje predstavljaju miješanje u pravo zajamčeno tom odredbom. Svako miješanje te vrste u to pravo predstavlja povredu tog članka osim ako je ono „u skladu sa zakonom”, služi postizanju jednog cilja ili više ciljeva koji su legitimni u skladu s njegovim drugim stavkom i ako je „u demokratskom društvu nužno” (vidi, među drugim izvorima prava, *K. i T. protiv Finske* [VV], br. 25702/94, stavak 151., ECHR 2001-VII, i *Johansen*, prethodno citirano, stavak 52.).

203. Kada odlučuje je li ispunjen posljednje naveden uvjet, Sud će uzeti u obzir jesu li, u svjetlu predmeta u cjelini, razlozi koji su navedeni kao opravdanje za poduzetu mjeru mjerodavni i dostatni u smislu stavka 2. članka 8. (vidi, među mnogim drugim izvorima prava, *Paradiso i Campanelli*, prethodno citirano, stavak 179.). Koncept nužnosti usto podrazumijeva da miješanje predstavlja neodgodivu društvenu potrebu i

osobito da je razmjerno legitimnom cilju koji se htio ostvariti, pri čemu se uzima u obzir pravična ravnoteža koja se mora uspostaviti između relevantnih suprotstavljenih interesa (ibid., stavak 181.).

204. Kad je riječ o obiteljskom životu djeteta, Sud ponavlja da postoji široki konsenzus, uključujući i u međunarodnom pravu, u prilog tome da su u svim odlukama koje se odnose na djecu njihovi najbolji interesi od najveće važnosti (vidi, među ostalim izvorima prava, *Neulinger i Shuruk protiv Švicarske* [VV], br. 41615/07, stavak 135., ECHR 2010). Naime, Sud je naglasio da u predmetima koji se odnose na skrb za djecu i ograničenje susreta i druženja interes djeteta mora imati prednost pred svim drugim razmatranjima (vidi *Jovanovic*, prethodno citirano, stavak 77., i *Gnahoré protiv Francuske*, br. 40031/98, stavak 59., ECHR 2000-IX).

205. Istodobno treba napomenuti da se obiteljsko jedinstvo i spajanje obitelji u slučaju razdvajanja neizbježno moraju uzeti u obzir pri razmatranju prava na poštovanje obiteljskog života iz članka 8. Isto tako, kada je određeno javno skrbništvo koje ograničava obiteljski život, vlasti imaju pozitivnu obvezu poduzimanja mjera za omogućavanje spajanja obitelji čim je to razumno izvedivo (*K. i T. protiv Finske*, prethodno citirano, stavak 178.).

206. U slučajevima kada su interesi djeteta i interesi roditelja u sukobu člankom 8. propisano je da domaće vlasti moraju uspostaviti pravičnu ravnotežu između interesa djeteta i interesa roditelja, te da se u postupku uravnoteženja posebna važnost treba pridati najboljim interesima djeteta, koji, ovisno o njihovoj prirodi i težini, mogu nadilaziti interese roditelja (vidi, na primjer, *Sommerfeld protiv Njemačke* [VV], br. 31871/96, stavak 64., ECHR 2003-VIII (izvadci) i u njemu sadržane reference).

207. Općenito, najbolji interesi djeteta s jedne strane zahtijevaju održavanje veza djeteta s obitelji, osim u slučajevima kada se obitelj pokaže osobito neprikladnom, s obzirom na to da prekidanje tih veza znači i odvajanje djeteta od njegovih korijena. Proizlazi da se obiteljske veze mogu prekinuti samo u izvanrednim okolnostima i da je potrebno učiniti sve kako bi se sačuvali osobni odnosi i, ako i kada je to prikladno, „obnovila” obitelj (vidi *Gnahoré*, prethodno citirano, stavak 59.). S druge strane očito je i u interesu djeteta da se osigura njegov razvoj u pogodnom okruženju, a roditelj ne može na temelju članka 8. imati pravo zatražiti poduzimanje mjera koje bi štetile zdravlju i razvoju djeteta (vidi, među mnogim drugim izvorima prava, *Neulinger i Shuruk*, prethodno citirano, stavak 136., *Elsholz protiv Njemačke* [VV], br. 25735/94, stavak 50., ECHR 2000-VIII, i *Maršálek protiv Češke Republike*, br. 8153/04, stavak 71., 4. travnja 2006.). Važan međunarodni konsenzus postoji o tome da se dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je odvajanje potrebno radi najboljih interesa djeteta, što je podložno sudskom ispitivanju (vidi članak 9. stavak 1. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta,

citirano u prethodnom stavku 134.). Osim toga, države ugovornice moraju uspostaviti praktična i učinkovita postupovna jamstva za zaštitu najboljih interesa djeteta te osigurati njihovu provedbu (vidi Opću napomenu br. 14 (2013.) Odbora Ujedinjenih naroda za prava djeteta o pravu djeteta na vođenje računa prvenstveno o njegovim najboljim interesima, stavci 85. i 87., citirano u prethodnom stavku 136.).

208. Još jedno vodeće načelo jest da se odluka o skrbi treba smatrati privremenom mjerom koju je potrebno ukinuti čim okolnosti to dopuste te da sve mjere privremenog skrbništva trebaju biti u skladu s krajnjim ciljem spajanja bioloških roditelja i djeteta (vidi, na primjer, *Olsson protiv Švedske (br. 1)*, 24. ožujka 1988., stavak 81., Serija A br. 130). Prethodno navedena pozitivna obveza poduzimanja mjera kako bi se omogućilo spajanje obitelji čim je to razumno izvedivo sve se intenzivnije nameće nadležnim tijelima od početka razdoblja skrbništva, pri čemu se uvijek mora uspostaviti ravnoteža između te obveze i obveze razmatranja najboljih interesa djeteta (vidi, na primjer, *K. i T. protiv Finske*, prethodno citirano, stavak 178.). U ovoj vrsti predmeta primjerenost mjere treba prosuđivati na temelju brzine njezine provedbe s obzirom na to da tijekom vremena može uzrokovati nepopravljive posljedice za odnose između djeteta i roditelja s kojim dijete ne živi (vidi, među ostalim, *S.H. protiv Italije*, br. 52557/14, stavak 42., 13. listopada 2015.). Stoga, kada su odgovorne za razdvajanje obitelji jer nisu ispunile prethodno navedenu obvezu, vlasti ne mogu temeljiti odluku o odobrenju posvojenja na nepostojanju veza između roditelja i djeteta (vidi *Pontes protiv Portugala*, br. 19554/09, stavci 92. i 99., 10. travnja 2012.). Nadalje, veze među članovima obitelji i izgledi za njihovo uspješno spajanje bezuvjetno će se oslabiti ako se nametnu prepreke koje onemogućuju jednostavne i redovite međusobne susrete i druženje (vidi *Scozzari i Giunta*, prethodno citirano, stavak 174., i *Olsson (br. 1)*, prethodno citirano, stavak 81.). Međutim, kada je protekla znatna količina vremena od prvobitnog stavljanja djeteta pod javno skrbništvo, interes djeteta da se njegova *de facto* obiteljska situacija ponovno ne mijenja mogla bi nadilaziti interese roditelja da se obitelj spoji (vidi *K. i T. protiv Finske*, prethodno citirano, stavak 155.).

209. Kad je riječ o zamjeni udomiteljskog modela dalekosežnijom mjerom kao što je lišenje prava na roditeljsku skrb i odobrenje posvojenja, čija je posljedica potpuni prekid pravnih veza podnositelja zahtjeva i djeteta, treba ponoviti da „takve mjere trebale bi se primjenjivati samo u izvanrednim okolnostima i mogu se opravdati jedino ako su motivirane prioritarnom pretpostavkom da je to u najboljem interesu djeteta” (vidi, na primjer, *Johansen*, prethodno citirano, stavak 78., i *Aune*, prethodno citirano, stavak 66.). Posvojenju je svojstveno da ne postoje izgledi za obnovu ili spajanje obitelji i da je umjesto toga u najboljem interesu djeteta da se trajno smjesti u novu obitelj (vidi *R. i H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 35348/06, stavak 88., 31. svibnja 2011.).

210. Kada odlučuje o mjerodavnosti i dostatnosti razloga za osporavane mjere u smislu stavka 2. članka 8. Konvencije, Sud će uzeti u obzir činjenicu da se poimanje primjerenosti intervencije javnih vlasti u skrb za djecu razlikuje ovisno o državi ugovornici, odnosno o čimbenicima kao što su tradicije povezane s ulogom obitelji te intervencija države u obiteljska pitanja i dostupnost resursa za javne mjere u tom području. No razmatranje onoga što je u najboljem interesu djeteta od presudne je važnosti u svakom predmetu. Štoviše, potrebno je uzeti u obzir činjenicu da nacionalne vlasti imaju prednost izravnog kontakta sa svim dotičnim osobama, i to često u samoj fazi predviđanja mjera stavljanja pod skrbništvo ili neposredno nakon provedbe tih mjera. Iz toga proizlazi da zadaća Suda nije da bude zamjena za domaće vlasti pri obavljanju njihovih zadaća povezanih s uređenjem sustava skrbi za djecu i pravima roditelja čija su djeca stavljena pod javno skrbništvo, nego je njegova zadaća preispitati, u svjetlu Konvencije, odluke donesene od strane tih vlasti u ostvarivanju njihove slobode procjene (vidi, na primjer, *K. i T. protiv Finske*, prethodno citirano, stavak 154., i *Johansen*, prethodno citirano, stavak 64.).

211. Sloboda procjene koju trebaju imati nadležne nacionalne vlasti ovisi o prirodi pitanja i ozbiljnosti interesa u pitanju, kao što je s jedne strane važnost zaštite djeteta u situaciji za koju se ocijeni da je ozbiljna prijetnja njegovom zdravlju ili razvoju i s druge strane cilj spajanja obitelji čim to okolnosti omogućuju. Sud stoga uvažava da vlasti uživaju široku slobodu procjene kada ocjenjuju nužnost stavljanja djeteta pod skrbništvo (vidi, na primjer, *K. i T. protiv Finske*, prethodno citirano, stavak 155., i *Johansen*, prethodno citirano, stavak 64.). No ta sloboda nije neograničena. Na primjer, Sud je u određenim predmetima smatrao važnom činjenicu jesu li vlasti prije stavljanja djeteta pod javno skrbništvo prvo pokušale poduzeti manje drastične mjere, na primjer mjere podrške ili preventivne mjere, te jesu li se te mjere pokazale uspješnim (vidi, na primjer, *Olsson (br. 1)*, prethodno citirano, stavci 72. – 74., *R.M.S. protiv Španjolske*, br. 28775/12, stavak 86., 18. lipnja 2013., stavak 86., i *Kutzner protiv Njemačke*, br. 46544/99, stavak 75., ECHR 2002-I). Potreban je stroži nadzor u pogledu bilo kakvih daljnjih ograničenja, kao što su ograničenja roditeljskih prava na susrete i druženje od strane tih vlasti, te u pogledu bilo kakvih pravnih zaštitnih mjera namijenjenih osiguranju učinkovite zaštite prava roditelja i djece na poštovanje njihova obiteljskog života. Ta daljnja ograničenja podrazumijevaju opasnost od stvarnog ograničenja obiteljskih odnosa između roditelja i malog djeteta (vidi *K. i T. protiv Finske*, prethodno citirano, *ibid.*, i *Johansen*, prethodno citirano, *ibid.*).

212. U predmetima koji se odnose na mjere stavljanja pod javno skrbništvo Sud će, osim toga, uzeti u obzir proces donošenja odluka od strane vlasti kako bi odlučio je li on proveden na način kojim se osigurava da su vlasti upoznate s mišljenjima i interesima bioloških roditelja i da su ih propisno uzele u obzir, kao i da roditelji mogu pravodobno iskoristiti sva

raspoloživa pravna sredstva (vidi, na primjer, *W. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 8. srpnja 1987., stavak 63., Serija A br. 121, i *Elsholz*, prethodno citirano, stavak 52.). Treba odlučiti jesu li, s obzirom na konkretne okolnosti predmeta i osobito ozbiljnost odluka koje su se trebale donijeti, roditelji bili uključeni u cjelokupni proces donošenja odluka u mjeri dostatnoj za pružanje potrebne zaštite njihovih interesa te je li im omogućeno da u potpunosti izlože svoj predmet (vidi, na primjer, *W. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, prethodno citirano, stavak 64., *T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 28945/95, stavak 72., ECHR 2001-V (izvadci), *Neulinger i Shuruk*, prethodno citirano, stavak 139., i *Y.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 4547/10, stavak 138., 13. ožujka 2012.). Iz prethodnih razmatranja proizlazi da se činjenica da su biološki roditelji iskoristili pravna sredstva da bi spojili obitelj sa svojim djetetom ne bi trebala upotrijebiti protiv njih. Osim toga, u predmetima ove vrste uvijek postoji opasnost da će odgoda postupka dovesti do *de facto* odluke o pitanju iznesenom pred sudom prije održavanja bilo kakve rasprave. Isto tako, učinkovito poštovanje obiteljskog života zahtijeva da se budući odnosi između roditelja i djeteta utvrde isključivo u svjetlu svih relevantnih razmatranja, a ne samo protekom vremena (vidi *W. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, prethodno citirano, stavak 65.).

213. Jesu li u procesu donošenja odluka bili dostatno zaštićeni interesi roditelja ovisi o konkretnim okolnostima svakog pojedinog predmeta (vidi, na primjer, *Sommerfeld*, prethodno citirano, stavak 68.). Kako bi ispitao to pitanje u ovom predmetu, Sud primjećuje da je u prethodno navedenom predmetu pozvan da ispita pitanje nalaganja psihološkog vještačenja o mogućnostima održavanja susreta i druženja djeteta i podnositelja zahtjeva. Primijetio je da je, kao opće pravilo, na nacionalnim sudovima da ocjenjuju dokaze koji su im podneseni, uključujući sredstva za utvrđivanje relevantnih činjenica (vidi *Vidal protiv Belgije*, 22. travnja 1992., stavak 33., Serija A br. 235-B). Bilo bi pretjerano reći da su domaći sudovi uvijek dužni uključiti vještaka psihologa kada je riječ o pitanjima dodjele prava na susrete i druženje roditelju koji nema skrbništvo, ali to pitanje ovisi o specifičnim okolnostima svakog pojedinog predmeta, pri čemu se uzima u obzir dob i zrelost djeteta na koje se predmet odnosi (vidi *Sommerfeld*, prethodno citirano, stavak 71.).

(b) Primjena navedenih načela na ovaj predmet

214. Nesporno je za stranke, a Sud smatra da je to nedvojbeno utvrđeno, da su osporavane odluke donesene u postupku koji je pokrenula prva podnositeljica zahtjeva 29. travnja 2011. godine (vidi prethodni stavak 81.), tj. sve odluke od odluke Odbora od 8. prosinca 2011. do odluke Odbora za žalbe Vrhovnog suda od 15. listopada 2012., predstavljale miješanje u pravo podnositeljâ zahtjeva na poštovanje njihova obiteljskog života iz prvog stavka članka 8. Nadalje je nesporno da su one donesene u skladu sa

zakonom, odnosno Zakonom o zaštiti djece (vidi prethodni stavak 122.) i da su se njima htjeli ostvariti legitimni ciljevi, odnosno „zaštita zdravlja ili morala” i „prava i sloboda” dječaka X. Sud ne vidi razlog da smatra drugačije. Miješanje je stoga ispunilo dva od tri uvjeta opravdanosti predviđenih drugim stavkom članka 8. Spor u ovom predmetu odnosi se na treći uvjet: je li miješanje bilo „nužno u demokratskom društvu”.

215. Vodeći računa o ograničenjima opsega ispitivanja kako su opisana u prethodnim stavcima od 147. do 148., Sud će se u svom ispitivanju usredotočiti na preispitivanje Okružnog suda iz njegove presude od 22. veljače 2012., koja je postala pravomoćna i izvršiva 15. listopada 2012. godine kada je Odbor za žalbe Vrhovnog suda odbio žalbu prve podnositeljice zahtjeva (vidi prethodne stavke 98. – 113, 118. i 121.).

216. Sud na samom početku primjećuje da se vijeće Okružnog suda sastojalo od profesionalnog suca, suca laika i psihologa. Održalo je trodnevnu raspravu kojoj je prisustvovala prva podnositeljica zahtjeva zajedno sa svojim punomoćnikom iz redova odvjetnika koji pružaju besplatnu pravnu pomoć i na kojoj je iskaz dao dvadeset jedan svjedok, uključujući vještaci (vidi prethodni stavak 98.). Osim toga, Sud primjećuje da je Okružni sud djelovao kao žalbeni sud i da je postupak sličan postupku vođenim pred tim sudom prethodno proveden, uz iznošenje sličnih iscrpnih razloga, pred Županijskim odborom za socijalnu skrb, koji je imao sastav sličan sastavu Okružnog suda (vidi prethodne stavke 89. – 95.). Presudu Okružnog suda preispitao je Žalbeni sud u postupku za dopuštanje podnošenja žalbe (vidi prethodne stavke 114. – 118.), koji je pak preispitao Odbor za žalbe Vrhovnog suda (vidi prethodne stavke 119. – 121.).

217. Okružni sud u svojoj je presudi odlučio da neće ukinuti odluku o skrbi za dječaka X, da će lišiti prvu podnositeljicu zahtjeva prava na roditeljsku skrb za njega i da će njegovim udomiteljima odobriti posvojenje u skladu s člancima 4-21. odnosno 4-20. Zakona o zaštiti djece (vidi prethodni stavak 122.). Iako uvažava da se Okružni sud pozvao na nekoliko osnova kako bi opravdao svoje odluke, Sud primjećuje da je prema prethodno navedenim odredbama glavni uvjet za određivanje osporavanih mjera povezan sa sposobnosti bioloških roditelja da preuzmu skrb. Stoga je prema članku 4-21. preduvjet za ukidanje odluke o skrbi velika vjerojatnost da će roditelj moći pružiti odgovarajuću skrb za dijete. Prema članku 4-20. posvojenje se može odobriti samo ako se mora smatrati vjerojatnim da će roditelj biti trajno nesposoban pružiti odgovarajuću skrb za dijete.

218. Okružni sud ocijenio je to pitanje prvenstveno u dijelu obrazloženja koje se odnosi na zahtjev prve podnositeljice zahtjeva da se ukine odluka o skrbi, a može se sažeti kako slijedi. Njezina se situacija poboljšala u određenim područjima (vidi prethodni stavak 100.). No dječak X bio je ranjivo dijete koje je imalo emocionalne reakcije na susrete i druženje (vidi prethodne stavke 101. – 102.). Izvedeni dokazi jasno su pokazali da su osnovna ograničenja prve podnositeljice zahtjeva i dalje postojala u vrijeme

donošenja presude Žalbenog suda u prethodnom postupku. Nije poboljšala svoju sposobnost da se nosi sa susretima i druženjem, potvrdila je da će se boriti sve dok joj se dijete ne vrati te je navela da ne smatra da bi javno izlaganje i opetovani pravni postupci mogli biti dugoročno štetni za dijete (vidi prethodne stavke 103. – 104.). Nadalje, vještaci koji su dali iskaz pred sudom, osim K.M., savetovali su da se dječak X ne vrati majci (vidi prethodni stavak 105.). Nije postojao nikakav razlog da se detaljnije razmotre ostale tvrdnje o sposobnosti pružanja skrbi prve podnositeljice zahtjeva s obzirom na to da povratak dječaka X u njezinu skrb nije bio moguć ni u kojem slučaju zbog ozbiljnih problema koje bi mu prouzročilo izdvajanje iz udomiteljske obitelji (vidi prethodni stavak 106.).

219. Kada je odlučivao o zahtjevu službe za zaštitu djece za lišenje prve podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb za dječaka X i odobrenje njegova posvojenja, Okružni sud potvrdio je obrazloženje Odbora o alternativnim kriterijima iz točke (a) članka 4-20. Zakona o zaštiti djece, odnosno da se mora smatrati vjerojatnim da će prva podnositeljica zahtjeva biti trajno nesposobna pružiti odgovarajuću skrb za dječaka X ili da se dječak X toliko povezao sa svojom udomiteljskom obitelji i tim okruženjem da bi, na temelju opće procjene, njegovo izdvajanje moglo dovesti do ozbiljnih problema za njega (vidi prethodni stavak 108.). Kad je riječ o pitanju vještina skrbi, u ovom kontekstu vrijedi izdvojiti sljedeće zaključke Odbora. Nije postojalo ništa što bi ukazivalo na to da su se vještine skrbi prve podnositeljice zahtjeva poboljšale od presude Žalbenog suda od 22. travnja 2010. Ona nije bila svjesna da zanemaruje dječaka X i nije se mogla usredotočiti na dijete i što je najbolje za njega. Iako se uzela u obzir činjenica da se prva podnositeljica zahtjeva udala i rodila još jedno dijete, to nije bilo odlučujuće u utvrđivanju njezine sposobnosti da se skrbi za dječaka X. On je bio osobito ranjivo dijete i iskusio je ozbiljno zanemarivanje opasno po život u prvih tri tjedna svog života. Odbor je također uzeo u obzir iskustvo tijekom susreta i druženja. Nadalje, budući da je dječak X živio u udomiteljskoj obitelji tri godine i nije poznao prvu podnositeljicu zahtjeva, za njegov povratak njoj bila bi potreba velika sposobnost empatije s dječakom i razumijevanja dječaka i problema s kojima bi se susreo. Unatoč tome, prva podnositeljica zahtjeva i njezina obitelj nisu pokazivale nimalo takve empatije i razumijevanja (vidi prethodni stavak 90.).

220. Sud je potpuno svjestan da je interes djeteta primaran u procesu donošenja odluka. No postupak koji je okončan lišenjem prava na roditeljsku skrb i odobrenjem posvojenja pokazuje da domaće vlasti nisu pokušale stvarno uravnotežiti interese djeteta i njegove biološke obitelji (vidi prethodne stavke 207. i 208.), nego su se usredotočile na interese djeteta umjesto da pokušaju pomiriti interese obiju stranaka, a osim toga nisu ni ozbiljno razmotrile mogućnost spajanja djeteta s njegovom biološkom obitelji. U tom kontekstu Sud osobito nije uvjeren da su nadležne

domaće vlasti propisno uzele u obzir potencijalni značaj činjenice da je, u vrijeme kada je podnijela zahtjev za ukidanje odluke o skrbi odnosno za dodjelu proširenih prava na susrete i druženje, prva podnositeljica zahtjeva prolazila kroz velike promjene u svom životu: u ljeto odnosno jesen kada je počeo osporavani postupak udala se i rodila drugo dijete. U tom pogledu, s obzirom na to da se odluka Okružnog suda uvelike zasnivala na procjeni da prva podnositeljica zahtjeva nije sposobna pružiti skrb, činjenično stanje na kojem se temeljila ta procjena ukazuje na nekoliko nedostataka u procesu donošenja odluka.

221. Sud primjećuje da su odluke koje se razmatraju donesene u vrijeme kada je bio vrlo ograničen kontakt između prve podnositeljice zahtjeva i dječaka X. Odbor u svojoj odluci od 2. ožujka 2009. i Žalbeni sud u svojoj presudi od 22. travnja 2010. (kojom je preinačena presuda Okružnog suda od 19. kolovoza 2009.) oslonili su se na pretpostavku da je vrlo vjerojatno da će udomljavanje biti dugotrajno rješenje i da će dječak X odrasti u udomiteljskoj obitelji (vidi prethodne stavke 31., 43. i 75.). Žalbeni sud naveo je da susreti i druženja stoga mogu poslužiti za održavanje kontakta između majke i sina tako da se on upozna sa svojim korijenima. Svrha nije bila uspostavljanje odnosa radi budućeg povratka djeteta pod skrb biološke majke (ibid.). Kad je riječ o provedbi rasporeda susreta i druženja, Sud također primjećuje da on nije bio osobito pogodan za omogućivanje prvoj podnositeljici zahtjeva da se neometano poveže s dječakom X, na primjer u pogledu mjesta održavanja susreta i druženja te prisutnih osoba. Iako susreti i druženja često nisu dobro prošli, čini se da nije puno truda uloženo u pronalazak alternativnih modela za provedbu susreta i druženja. Ukratko, Sud smatra da se iz malog broja susreta i druženja koji su održani između podnositeljâ zahtjeva od udomljavanja dječaka X dobio ograničen broj dokaza na temelju kojih bi se donosili jasni zaključci o vještinama skrbi prve podnositeljice zahtjeva.

222. Nadalje, Sud smatra da je važno da nije izrađeno nijedno novije izvješće od izvješća vještaka čija je izrada naložena u prethodnom postupku koji se vodio od 2009. do 2010. u vezi sa stavljanjem pod javno skrbništvo. Riječ je o izvješću psihologinje B.S. i obiteljske terapeutkinje E.W.A., čiju je izradu naložila služba za zaštitu djece u vezi s reakcijama dječaka X na susrete i druženje početkom rujna 2009. godine (vidi prethodni stavak 58.), te izvješću psihologinje M.S., koju je Žalbeni sud imenovao 15. studenoga 2009. godine (vidi prethodni stavak 61.). Prvo navedeno izvješće dostavljeno je 20. veljače 2010. godine, a posljednje navedeno izvješće dostavljeno je 3. ožujka 2010. godine (vidi prethodni stavak 62. odnosno 63.). U trenutku kada je Okružni sud donio svoju presudu od 22. veljače 2012. oba su izvješća bila stara dvije godine. Doista, uz ostale svjedoke kao što su članovi obitelji, na raspravi Okružnog suda iz 2012. iskaze su dale i psihologinje B.S. i M.S. (vidi prethodni stavak 98.). No te dvije psihologinje nisu obavile nikakve preglede nakon izrade svojih

izvješća s početka 2010. godine, a samo se jedno od izvješća, ono psihologinje M.S., temeljilo na opažanjima o interakciji podnositeljâ zahtjeva, i to samo u dvije prilike (vidi prethodni stavak 63.).

223. Sud ne previđa činjenicu da je služba za zaštitu djece od prve podnositeljice zahtjeva zatražila informacije o njezinoj novoj obitelji koje je ona navodno odbila dostaviti (vidi prethodne stavke 85. i 115.). Istodobno primjećuje da je punomoćnik u ime prve podnositeljice zahtjeva izrijeком zatražio da se provede novo vještačenje, no da je Žalbeni sud odbio taj zahtjev (vidi prethodne stavke 114. i 118.). Ni Okružni sud nije naložio novo vještačenje *proprio motu* tijekom postupka pred njim. Iako bi u pravilu domaće vlasti trebale odlučiti jesu li vještačenja potrebna (vidi, na primjer, *Sommerfeld*, prethodno citirano, stavak 71.), Sud smatra da je izostanak novog vještačenja znatno ograničio činjeničnu procjenu nove situacije prve podnositeljice zahtjeva i njezinih vještina skrbi u predmetnom razdoblju. U takvim okolnostima, protivno onome što navodi Okružni sud, nije razumno da se protiv nje upotrijebi činjenica da nije osvijestila da bi ponavljanje sudskog postupka moglo biti dugoročno štetno za dijete (vidi prethodne stavke 104. i 218.).

224. Nadalje, iz obrazloženja Okružnog suda proizlazi da je u ocjeni vještina skrbi prve podnositeljice zahtjeva posebnu pozornost posvetio potrebi dječaka X za posebnom skrbi razmatranoj s obzirom na njegovu ranjivost. No, iako je ranjivost dječaka X bila glavni razlog za prvobitnu odluku o njegovu udomljavanju (vidi, na primjer, prethodne stavke 31. i 42.), u presudi Okružnog suda nije bilo nikakvih informacija o tome kako bi se on i dalje mogao smatrati ranjivim iako živi u udomiteljskoj obitelji od kada je imao tri tjedna. U njoj također nije gotovo uopće analizirana priroda njegove ranjivosti, nego su samo navedeni kratki opisi vještaka o tome da se dječak X lako uznemiri i da mu je potrebno puno mira, sigurnosti i podrške te o tome da je odbijao i potom pasivno prihvaćao susrete i druženje s prvom podnositeljicom zahtjeva, konkretno kada je ona imala emocionalne ispade (vidi prethodne stavke od 101. do 102.). Sud smatra da su, s obzirom na ozbiljnost predmetnih interesa, nadležna tijela trebala detaljnije procijeniti ranjivost dječaka X u postupku koji se preispituje.

225. U takvom kontekstu, imajući posebno na umu ograničen broj dokaza koji bi se mogli dobiti iz održanih susreta i druženja (vidi prethodni stavak 221.) u kombinaciji s propustom – ne dovodeći u pitanje novu obiteljsku situaciju prve podnositeljice zahtjeva – da se naloži novo vještačenje o njezinoj sposobnosti pružanja odgovarajuće skrbi i središnji značaj tog čimbenika u ocjeni Okružnog suda (vidi prethodne stavke od 222. do 223.), kao i izostanak obrazloženja o kontinuiranoj ranjivosti dječaka X (vidi prethodni stavak 224.), Sud ne smatra da je proces donošenja odluka u okviru kojeg je doneseno osporavano rješenje od 22. veljače 2012. proveden na način kojim se osiguralo da su se propisno uzeli u obzir sva mišljenja i interesi podnositeljâ zahtjeva. Stoga nije

uvjeren da je predmetni postupak bio popraćen zaštitnim mjerama koje su bile primjerene težini miješanja i ozbiljnosti predmetnih interesa.

226. S obzirom na prethodno navedene čimbenike Sud zaključuje da je došlo do povrede članka 8. Konvencije u odnosu na oba podnositelja zahtjeva.

II. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

227. Članak 41. Konvencije glasi:

„Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci.”

A. Naknada štete

228. Svaki podnositelj zahtjeva potražuje iznos od 25.000,00 eura (EUR) na ime naknade nematerijalne štete.

229. Vlada je zatražila Sud da, ako utvrdi da je došlo do povrede, dodijeli pravednu naknadu unutar ograničenja iz članka 41. Konvencije.

230. Sud smatra primjerenim u ovom predmetu dosuditi naknadu štete prvoj podnositeljici zahtjeva uzimajući u obzir duševnu bol i patnju koju je ona iskusila zbog postupaka povezanih s njezinim zahtjevom za povratak dječaka X i zahtjevom službe za zaštitu djece za lišenje prava na roditeljsku skrb za dječaka X i odobrenje njegova posvojenja. Dosuđuje 25.000,00 eura (EUR) prvoj podnositeljici zahtjeva. Kad je riječ o dječaku X, uzimajući u obzir i njegovu dob u predmetnom razdoblju i činjenicu da nije iskusio predmetne postupke na isti način kao prva podnositeljica zahtjeva, Sud utvrđuje da se utvrđivanje povrede može smatrati dostatnom pravednom naknadom.

B. Troškovi i izdaci

231. Podnositelji zahtjeva također su potraživali 50.000,00 eura (EUR) na ime naknade troškova i izdataka nastalih pred domaćim sudovima i Vijećem te 9.564,00 eura (EUR) na ime naknade troškova i izdataka nastalih pred Velikim vijećem.

232. Vlada je zatražila Sud da, ako utvrdi da je došlo do povrede, dodijeli pravednu naknadu unutar ograničenja iz članka 41. Konvencije.

233. Prema sudskoj praksi Suda podnositelj zahtjeva ima pravo na naknadu svojih troškova i izdataka samo ako je dokazano da su stvarno i nužno nastali i bili razumni glede iznosa.

234. U ovom predmetu, uzimajući u obzir dokumente koje posjeduje i prethodno navedene kriterije, Sud odbacuje zahtjev za naknadu troškova i izdataka u domaćim postupcima i pred Vijećem s obzirom na to da

podnositelji zahtjeva nisu dokazali da su zapravo pretrpjeli te troškove. Kad je riječ o troškovima i izdacima pred Velikim vijećem, Sud primjećuje da se u podnesenom zahtjevu, osim na putne troškove, upućivalo na ugovor o troškovima zastupanja (prema rezultatu) prema kojem prva podnositeljica zahtjeva mora platiti svom punomoćniku 9.000,00 eura (EUR) u slučaju „uspjeha pred Europskim sudom za ljudska prava”. Takve vrste ugovora – na temelju kojih nastaju obveze isključivo između punomoćnika i klijenta – ne mogu obvezivati Sud koji iznos troškova i izdataka koje će dosuditi mora procijeniti s obzirom na to jesu li troškovi doista nastali, kao i jesu li bili opravdani (vidi, na primjer, *Iatridis protiv Grčke* (pravedna naknada) [VV], br. 31107/96, stavak 55., ECHR 2000-XI). Stoga Sud prvo mora kao temelj za procjenu ispitati druge informacije kojima su podnositelji zahtjeva potkrijepili svoj zahtjev. U skladu s pravilom 60. stavkom 2. Poslovnika Suda specifikacija svih zahtjeva mora se dostaviti jer u protivnom Sud može u cijelosti ili djelomično odbaciti zahtjev (vidi, među ostalim, *A, B i C protiv Irske* [VV], br. 25579/05, stavak 281., ECHR 2010). U ovom predmetu, uzimajući u obzir da zahtjev nije osporavan, Sud smatra razumnim dosuditi iznos od 9.350,00 eura (EUR) za postupak pred Velikim vijećem. U danim okolnostima primjereno je dosuditi tu naknadu samo prvoj podnositeljici zahtjeva.

C. Zatezna kamata

235. Sud smatra primjerenim da se stopa zatezne kamate temelji na najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke uvećanoj za tri postotna boda.

IZ TIH RAZLOGA SUD

1. *Odbija* s petnaest glasova prema dva prethodni prigovor Vlade;
2. *Presuđuje* s trinaest glasova prema četiri da je došlo do povrede članka 8. Konvencije u odnosu na oba podnositelja zahtjeva;
3. *Presuđuje* sa šesnaest glasova prema jednom da utvrđenje povrede samo po sebi predstavlja dostatnu pravednu naknadu za nematerijalnu štetu koju je drugi podnositelj zahtjeva pretrpio;
4. *Presuđuje* s trinaest glasova prema četiri
 - (a) da tužena država treba isplatiti prvoj podnositeljici zahtjeva, u roku od tri mjeseca od datuma kada presuda postane konačna u skladu s člankom 44. stavkom 2. Konvencije, sljedeće iznose koje je potrebno preračunati u norveške krune (NOK) po tečajnoj stopi važećoj na dan namirenja:
 - (i) 25.000,00 eura (EUR) (dvadeset pet tisuća eura) na ime naknade nematerijalne štete uvećano za sve poreze koji bi se mogli zaračunati;
 - (ii) 9.350,00 eura (EUR) (devet tisuća tristo pedeset eura) na ime naknade troškova i izdataka uvećano za sve poreze koji bi se mogli zaračunati;
 - (b) da se od protoka prethodno navedena tri mjeseca do namirenja plaća obična kamata koja je jednaka najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke tijekom razdoblja neplaćanja, uvećanoj za tri postotna boda;
5. Jednoglasno *odbija* preostali dio zahtjeva prve podnositeljice zahtjeva za pravednu naknadu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku i doneseno na javnoj raspravi u zgradi Suda u Strasbourgu 10. rujna 2019. godine.

Søren Prebensen
Zamjenik tajnika

Linos-Alexandre Sicilianos
Predsjednik

U skladu s člankom 45. stavkom 2. Konvencije i pravilom 74. stavkom 2. Poslovnika Suda ovoj se presudi prilažu sljedeća izdvojena mišljenja:

- (a) suglasno mišljenje suca Ranzonija kojem su se priključili suci Yudkivska, Kūris, Harutyunyan, Paczolay i Chanturia;
- (b) suglasno mišljenje suca Kūrisa;
- (c) zajedničko suprotstavljeno mišljenje sudaca Kjølbrea, Poláčková, Koskele i Nordén;
- (c) zajedničko suprotstavljeno mišljenje sutkinja Koskele i Nordén.

L.A.S.
S.C.P.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA RANZONIJA KOJEM SU SE PRIKLJUČILI SUCI YUDKIVSKA, KŪRIS, HARUTYUNYAN, PACZOLAY I CHANTURIA

I. Uvod

1. Zajedno s većinom glasao sam da je došlo do povrede članka 8. Konvencije. No djelomično se ne slažem s obrazloženjem u kojem, prema mom mišljenju, nisu dostatno razmotrena glavna pitanja koja su dovela do upućivanja predmeta Velikom vijeću. U tom se pogledu većina priklonila prekomjerno uskom pristupu koji je podrazumijevao vrlo ograničenu „postupovnu” povredu.

2. Ovaj se predmet može sažeti kako slijedi. Dana 25. rujna 2008. godine prva podnositeljica zahtjeva rodila je sina, drugog podnositelja zahtjeva. Zatim je s njima boravila u obiteljskom centru. Dana 17. listopada 2008. godine vlasti su odlučile dijete žurno udomiti, pri čemu je majci bilo dopušteno da sina posjećuje jednom tjedno na najviše jedan sat i trideset minuta. Odlukom Županijskog odbora za socijalnu skrb od 2. ožujka 2009. dječak je redovno udomljen i određeno je da ga majka može posjetiti šest puta godišnje na dva sata. Tu je odluku ukinuo Okružni sud, no u svojoj presudi od 22. travnja 2010. Žalbeni sud potvrdio je odluku Županijskog odbora za socijalnu skrb o prisilnom smještaju i smanjio prava na susrete i druženje na četiri posjeta godišnje od dva sata. Dijete je ostalo u udomiteljskoj obitelji do odluke Odbora od 8. prosinca 2011. o lišenju majčinih prava na roditeljsku skrb i odobrenju njegova posvojenja njegovim udomiteljima. Povodom žalbe prve podnositeljice zahtjeva Okružni sud potvrdio je 22. veljače 2012. godine tu odluku, koja je postala pravomoćna po donošenju odluke Odbora za žalbe Vrhovnog suda od 15. listopada 2012.

3. Dok se većina u obrazloženju usredotočila na postupak povezan s odlukom Odbora od 8. prosinca 2011. i osobito na presudu Okružnog suda od 22. veljače 2012., ja smatram da su se „prava” pitanja koja je trebalo razmotriti odnosila na postupak vođen prije tih odluka i na konkretnu pravnu situaciju u Norveškoj.

II. Nedostaci u razdoblju prije prosinca 2011. godine

4. Prema sudskoj praksi Suda odluka o skrbi treba se smatrati privremenom mjerom i u načelu biti u skladu s krajnjim ciljem spajanja bioloških roditelja i djeteta (vidi stavke 207. – 208. ove presude). No u ovom predmetu taj je krajnji cilj izostao od samog početka domaćeg postupka. Dana 21. studenoga 2008. godine – dva mjeseca nakon rođenja djeteta i jedan mjesec nakon donošenja odluke o skrbi – Ured za djecu, mlade i obitelj istaknuo je da će dječak trebati „stabilne odrasle osobe koje

mu mogu pružiti odgovarajuću skrb” (vidi stavak 30.). Sedam dana nakon toga u zahtjevu za odluku o skrbi Odbor za socijalnu skrb pretpostavio je „da će doći do dugotrajnog smještaja i da je vjerojatno da će dječak X odrasti u udomiteljskoj obitelji”, kao i da su majčinske sposobnosti podnositeljice zahtjeva „ograničene” (vidi stavak 31.).

5. Odbor već u toj ranoj fazi nije nastojao ostvariti cilj spajanja djeteta s majkom. U odluci od 2. ožujka 2009. – četiri i pol mjeseca nakon donošenja odluke o skrbi – Odbor je ponovno predvidio da će dijete odrasti u udomiteljskoj obitelji. Istaknuo je da to znači „da bi udomitelji postali psihološki roditelji dječaka X i da bi trebalo odrediti količinu susreta i druženja koja ne bi ometala taj proces povezivanja [udomitelja i djeteta] koji je već uvelike bio u tijeku” (vidi stavak 43.). Dana 22. travnja 2010. godine – osamnaest mjeseci nakon donošenja odluke o skrbi – većina u Žalbenom sudu potvrdila je da svrha susreta i druženja nije bila uspostavljanje odnosa radi budućeg povratka djeteta pod skrb biološke majke (vidi stavak 75.).

6. Nadalje, vlasti nisu ni na koji način omogućile razvoj dobrog odnosa između majke i sina. Upravo suprotno, trajanje susreta i druženja bilo je vrlo ograničeno – dva sata četiri odnosno šest puta godišnje – i oni su održani pod nadzorom i u prisustvu udomiteljice, ponekad čak i u domu udomiteljske obitelji. U takvim okolnostima na tim se susretima i druženju očito nije mogla stvoriti pozitivna atmosfera kao ni omogućiti bilo kakvo zblizavanje majke i djeteta. Tvrdnja vlasti da bi se djetetove reakcije ublažile i razina kontakta poboljšala da su susreti i druženje rjeđi (vidi stavak 75.) može se smatrati jedino ciničnom.

7. Domaće vlasti nikada nisu smatrale udomljavanje djeteta privremenom mjerom s krajnjim ciljem spajanja majke i djeteta te nisu ozbiljno nastojale pružiti podršku majci s ciljem da se poboljšaju njezine majčinske sposobnosti. U tom su pogledu zanemarile sudsku praksu Suda i svoje, s njom povezane obveze.

8. Stav vlasti sukladan je s domaćim pravom kojim je utvrđen vrlo niski prag za stavljanje djeteta pod javno skrbništvo, no vrlo visoki prag za prekid javnog skrbništva (vidi, osobito, članak 4-21. Zakon o zaštiti djece, na koji se upućuje u stavku 122.). Da bi se ukinulo rješenje o udomljavanju, roditelji moraju dokazati da je „vrlo vjerojatno” da mogu pružiti odgovarajuću skrb za dijete. Takva je pretpostavka problematična s obzirom na sudsku praksu Suda i dužnost države da poduzme mjere za omogućavanje spajanja obitelji čim je to razumno izvedivo (vidi stavak 208.). Zakonom o zaštiti djece vlastima je dodijeljeno neograničeno diskrecijsko pravo. Nadalje, čak i ako u određenom predmetu roditelji uspiju dokazati prethodno navedeno, njihova bi nastojanja bila uzaludna „ako se dijete toliko povezalos osobama i okruženjem u kojem živi da bi ... izdvajanje djeteta moglo dovesti do ozbiljnih problema za dijete” (vidi,

ponovno, članak 4-21. Zakona). Drugim riječima, zbog pukog protoka vremena vrlo je malo vjerojatno da će se odluka o skrbi ikada ukinuti.

III. Pristup većine i moje mišljenje o predmetu

9. Većina se u obrazloženju usredotočila na ocjenu postupka koji se vodio 2011. – 2012., a odnosio se na lišenje prve podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb za sina i odobrenje njegova posvojenja. Točnije, većina se u svom ispitivanju usredotočila na preispitivanje Okružnog suda iz njegove odluke od 22. veljače 2012. (vidi stavak 215.). No u presudi se ne govori o nedostacima u razdoblju od donošenja odluke o skrbi u listopadu 2008. godine do odluke Odbora u studenome 2011. godine. Ti se nedostaci ukratko spominju u stavcima 220. i 221., no samo kako bi se objasnili nedostaci u postupku pred Okružnim sudom 2012. godine, osobito činjenica da se iz malog broja susreta i druženja koji su održani između podnositeljâ zahtjeva dobio samo ograničen broj dokaza na temelju kojih bi se donosili jasni zaključci o majčnim vještinama skrbi. Taj je aspekt u kombinaciji s izostankom ažuriranih izvješća vještaka naveo većinu da zaključi da su postojali nedostaci u procesu donošenja odluka koji je doveo do odluke Okružnog suda od 22. veljače 2012. i da je došlo do „postupovne” povrede članka 8. Konvencije.

10. Smatram da se utvrđenje povrede članka 8. ne može tako jednostavno uskladiti s tako uskim pristupom i da bi bilo poželjnije šire ocijeniti predmet i sagledati „cjelovitu sliku”.

11. U presudi se samo ispituje proces donošenja odluka pred Okružnim sudom, koji je 22. veljače 2012. godine potvrdio odluku Odbora o lišenju podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb i odobrenju posvojenja. No, iako su u tom procesu donošenja odluka pred Okružnim sudom postojali određeni nedostaci, treba prepoznati da u tom trenutku – do kojeg je dijete s udomiteljima živjelo već tri godine i četiri mjeseca – nacionalni sud u određenoj mjeri nije imao drugog izbora zbog prethodnih događaja i postupaka, kao i zbog pukog protoka vremena. Sud je stavljen pred neku vrstu gotovog čina. U toj bi fazi pokušaj uravnoteženja interesa djeteta i interesa njegove biološke obitelji gotovo nedvojbeno doveo do ostanka djeteta u udomiteljskoj obitelji. Kao što su potvrdili vještači i prihvatio sud, dijete se toliko povezalo sa svojim udomiteljima, udomiteljskim bratom i općim okruženjem udomiteljske obitelji da bi izdvajanje iz tog okruženja prouzročilo ozbiljne probleme s obzirom na to da mu primarnu sigurnost i osjećaj pripadnosti daje udomiteljska obitelj i on udomitelje smatra svojim psihološkim roditeljima (vidi, osobito, stavak 106. ove presude).

12. Sud ne bi trebao zanemariti stvarnost života i ne bi trebao ulaziti u formalističku ocjenu odluke Okružnog suda od 22. veljače 2012., kao ni prenaplašavati osobito izostanak ažuriranih izvješća vještaka. Više je nego upitno bi li bilo kakvo novo izvješće o majčnim sposobnostima u tom

trenutku imalo prednost pred najboljim interesima djeteta da ostane s udomiteljima. Glavni nedostaci, za koje su bile odgovorne vlasti, nisu se pojavili u postupku koji je vođen 2011. – 2012., nego su postojali u ranijim fazama.

13. U presudi se ne razmatraju izravno ti glavni nedostaci zbog nenadležnosti (vidi stavak 147.). Iako je, strogo govoreći, istina da Sud nije nadležan preispitati kao takvu sukladnost s člankom 8. Konvencije odluka koje su prethodile ili su preispitane u presudi Žalbenog suda od 22. travnja 2010., to ne isključuje mogućnost izravnog razmatranja prethodnih nedostataka usprkos tome.

14. Većina je (upućujući na predmet *Jovanovic protiv Švedske*, br. 10592/12, stavak 73., 22. listopada 2015., i *Mohamed Hasan protiv Norveške*, br. 27496/15, stavak 121., 26. travnja 2018.) priznala u stavku 148. da, pri ispitivanju postupka koji je povezan s odlukama donesenima 2011. – 2012., Sud mora taj postupak i odluke staviti u kontekst, što neizbježno znači da u nekoj mjeri mora uzeti u obzir prethodni postupak i odluke. Iako prihvaćam tu izjavu kao takvu, ne slažem se s uskim tumačenjem „povezanog” postupka koji nudi većina, kao ni s njezinim ograničenim tumačenjem „mjere” uzimanja u obzir.

15. U presudi se ispituje samo proces donošenja odluka izravno povezan s odlukom Okružnog suda od 22. veljače 2012. Smatram da Sud treba ocijeniti cijeli međusobno povezani proces koji je u konačnici doveo do osporavane odluke. Taj „proces” trebao bi se, osobito u predmetu poput ovoga, tumačiti u širem kontekstu. On se ne odnosi samo na konačni postupak pred sudovima, nego obuhvaća i prethodni postupak pred upravnim tijelima koji je neodvojivo povezan s kasnijim postupkom koji je doveo do osporavane odluke. Stoga bi „povezani postupak” trebao uključivati sve relevantne radnje, propuste i odluke vlasti koji su utrljali put za pravomoćne sudske odluke, stvorili njihov neodvojivi činjenični i/ili pravni temelj i u velikoj mjeri unaprijed odredile njihov ishod.

16. U tom je pogledu Sud u prethodnim predmetima naveo da se nužnost miješanja mora ocijeniti u svjetlu predmeta u cjelini (vidi, na primjer, *Paradiso i Campanelli* [VV], br. 25358/12, stavak 179., 24. siječnja 2017.). Sud se stoga ne može ograničiti na to da osporavane odluke razmatra izdvojeno (vidi *Olsson protiv Švedske (br. 1)*, presuda od 24. ožujka 1988., Serija A br. 130, stavak 68.). Odluke o lišenju prve podnositeljice zahtjeva prava na roditeljsku skrb i odobrenju posvojenja stoga se moraju staviti u kontekst, što po meni znači da se moraju staviti u izravni kontekst prethodnog postupka i s njime povezanih činjenica. Čini mi se da bi izraz „predmet u cjelini” trebao, barem u ovim okolnostima, imati šire tumačenje, odnosno da se ne bi smio ograničiti na konačni sudski postupak već proširiti na cjeloviti proces povezan s danim predmetom i stvarne posljedice odluka donesenih u tom procesu.

17. Takav pristup potkrepljuje i određena sudska praksa Suda. Stoga ćemo razmotriti u kojoj je mjeri Sud u drugim predmetima uzeo u obzir „povezani postupak”.

18. U predmetu *Gnahoré protiv Francuske* (br. 40031/98, ECHR 2000-IX) zahtjev je podnesen 1997. godine i odnosio se, među ostalim, na prigovor oca na odluku donesenu 1996. godine o odbijanju njegova zahtjeva za ukidanje odluke o skrbi. No ocjena Suda nije bila ograničena na taj postupak, nego je izrijeком obuhvatila i prvobitnu odluku o skrbi iz 1992. godine, kasnije mjere i nekoliko produljenja važenja odluke o skrbi (ibid., stavci 56. – 58.).

19. U predmetu *K. i T. protiv Finske* ([VV], br. 25702/94, ECHR 2001-VII) dvoje djece žurno je udomljeno u lipnju 1993. godine, a mjesec dana kasnije stavljeni su pod „redovno” javno skrbništvo. Iako su kasnije odluke potvrđene u sudskom postupku, protiv prethodnih odluka nisu podnesene žalbe. Sud je uvažio da je potvrda odluka o žurnoj skrbi „zapravo” potvrđena odlukama o redovnoj skrbi i da su podnositelji zahtjeva time oslobođeni podnošenja posebne žalbe (ibid., stavak 145.). Stoga je ocijenio i odluke o žurnoj skrbi iako je zahtjev podnesen Sudu više od godinu dana nakon donošenja tih odluka i iako je Sud utvrdio da su postojale materijalne i postupovne razlike između dvaju postupaka te da su odluke iz tih postupaka bile različite vrste.

20. U predmetu *Zhou protiv Italije* (br. 33773/11, 21. siječnja 2014.) podnositeljica zahtjeva prigovorila je na posvojenje njezina djeteta o kojem je odlučeno u sudskim odlukama iz 2010. No Sud je smatrao da je odlučujuće pitanje jesu li domaće vlasti, prije prekida pravnog odnosa majke i djeteta, poduzele sve potrebne i primjerene mjere koje bi razumno bile potrebne da bi dijete živjelo normalan život s vlastitom obitelji (ibid., stavak 49.). Stoga je ocijenio sve prethodne odluke vlasti koje se odnose na smještaj djeteta u udomiteljsku obitelj i na majčina prava na susrete i druženje.

21. U predmetu *Jovanovic* (prethodno citirano) Sud je prvo proglasio prigovore na odluku o stavljanju djeteta pod javno skrbništvo nedopuštenima. No u svojoj ocjeni prigovora o kasnijoj odluci o neukidanju javnog skrbništva Sud je ipak u određenoj mjeri ispitao postupak koji je doveo do prvobitne odluke o skrbi i utvrdio da je odluka nacionalnih vlasti o smještaju djeteta pod prisilno javno skrbništvo bila „očito opravdana” (ibid., stavak 78.). Stoga se Sud nije ograničio na stavljanje kasnijih odluka naprosto u kontekst tog prethodnog postupka, nego je izrijeком iznio mišljenje o opravdanosti prethodnih odluka iako je proglasio da su s time povezani prigovori nedopušteni.

22. Naposljetku, u novijem predmetu *Mohamed Hasan* (prethodno citirano) Sud je počeo ograničavati svoje ispitivanje na postupak koji se odnosi na lišenje prava na roditeljsku skrb i posvojenje, pri čemu je proglasio da je raniji postupak za udomljavanje relevantan samo utoliko što

ga Sud mora uzeti u obzir pri svom ispitivanju kasnijeg postupka. No u nekoj vrsti *obiter dictum* Sud je naveo da ne postoje osnove za pretpostavku da su postupovna pitanja iz prethodnog postupka za skrbništvo imala posljedice za kasniji postupak za posvojenje „ili [za] predmet u cjelini u toj mjeri da bi ga Sud trebao dodatno ispitati prilikom ocjene prigovora podnositelja zahtjeva na lišenje prava na roditeljsku skrb i posvojenje” (ibid., stavak 151.).

23. Za razliku od toga u ovom su predmetu ispunjene te pretpostavke. Prethodni postupak za skrbništvo vođen od 2008. do 2011. godine zapravo je imao odlučujuće posljedice za odluke donesene u kasnijem postupku vođenom 2011. – 2012. i stoga ga je Sud trebao dodatno ispitati prilikom ocjene prigovora podnositeljâ zahtjeva na lišenje prava na roditeljsku skrb i posvojenje.

24. U takvoj je situaciji Sud prisiljen pažljivo ispitati, kako je utvrđeno *inter alia* u prethodno citiranom predmetu *Zhou*, jesu li domaće vlasti, prije prekida pravnog odnosa roditelja i djeteta, poduzele sve potrebne i primjerene mjere koje bi razumno bile potrebne da bi dijete živjelo normalan život s vlastitom obitelji. Pritom treba uzeti u obzir sve prethodne postupke koji su neodvojivo povezani s tom pravomoćnom odlukom, neovisno o tome jesu li prethodne odluke službeno donesene u okviru istog formalnog postupka za posvojenje ili u zasebnom postupku koji je prethodio postupku za posvojenje.

25. Kao što je već prethodno navedeno, vlasti u ovom predmetu od samog početka nisu nastojale ostvariti cilj spajanja djeteta s njegovom majkom, nego su odmah predvidjele da će on odrasti u udomiteljskoj obitelji. Ta osnovna pretpostavka provlači se kao motiv u svim fazama postupka, počevši od odluke o skrbi. Odluka Okružnog suda od 22. veljače 2012. – donesena kada je dijete s udomiteljima živjelo već tri godine i četiri mjeseca – bila je tek „automatska” i „neizbježna” posljedica svih prethodnih događaja i odluka. Drugim riječima, nedostaci koji su postojali u listopadu 2008. godine i nakon toga doveli su do *de facto* utvrđenja u 2011. – 2012. da je odnos podnositeljâ zahtjeva narušen.

26. Taj je aspekt ujedno bio i ključni element u suprotstavljenom mišljenju uz presudu Vijeća. Manjina je istaknula da su odluke o udomljavanju djeteta „neizbježno utjecale na odluke koje su dovele do posvojenja, dovele do proteka vremena toliko štetnog za spajanje obitelji, utjecale na ocjenu najboljih interesa djeteta tijekom vremena i, ključno, stavile prvu podnositeljicu zahtjeva u neizbježan sukob s vlastima koje su naložile i produljivale smještaj i s udomiteljima, čiji je interes bilo poticanje odnosa s djetetom s krajnjim ciljem njegova posvojenja”. Iako nije dovela u pitanje odluke domaćih vlasti o smještaju, manjina je smatrala da „ne mogu se zanemariti posljedice događaja koji su prethodili posvojenju i doveli do njega” (vidi stavak 18. izdvojenog mišljenja). U potpunosti se slažem s tim razmatranjima.

27. Osim toga, treba naglasiti da ocjena „processa” na nacionalnoj razini i razloga koje su iznijele domaće vlasti ne podrazumijeva, kao što je utvrdila većina u Vijeću i u određenoj mjeri većina u Velikom vijeću, da se treba isključivo usredotočiti na poduzete postupovne korake. Postupovne pretpostavke same po sebi nemaju nikakvu svrhu, nego su sredstvo zaštite pojedinca od proizvoljnih radnji javnih vlasti. Stoga se mora sagledati situacija i izvan formalnosti postupka. Treba ispitati i stajališta i ciljeve vlasti. Postupovna ocjena ne može se svesti isključivo na ocjenu oblika u kojem su donesene pravomoćne odluke. Ako su na nacionalnoj razini, kao što je slučaj u ovom predmetu, vlasti provodile od samog početka samo „formalističku” ocjenu, a da pritom nisu poduzele nikakva stvarna nastojanja da uzmu u obzir sve uključene interese i da uravnoteže te interese u svjetlu sudske prakse Suda o članku 8. Konvencije, postupak „u cjelini”, uključujući relevantne prethodne odluke i radnje, nije proveden na zadovoljavajući način i nije popraćen zaštitnim mjerama koje su bile primjerene težini miješanja i ozbiljnosti predmetnih interesa.

IV. Zaključak

28. Iznimno bih oklijevao da glasam za utvrđenje povrede članka 8. Konvencije da sam se trebao pridržavati pristupa većine i formalno ocijeniti samo postupak preispitivanja koji je doveo do odluke Okružnog suda od 22. veljače 2012. – u vrijeme kada je dijete s udomiteljima živjelo već tri godine i četiri mjeseca. No zbog šireg ispitivanja predmeta iznesenog pred Sudom i razmatranja „pravih” pitanja povezanih s postupkom koji je prethodio toj odluci, a koji je bio stvarni izvor problema, nije mi bio problem složiti se s većinom o ishodu ovog zahtjeva i utvrđivanju povrede članka 8. u odnosu na oba podnositelja zahtjeva.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA KŪRISA

1. Ja sam se (zajedno s nekim drugim kolegama) priključio suglasnom mišljenju suca Ranzonija. Ovdje ću samo dodati nekoliko primjedbi.

2. Mnogi su primijetili da sudska praksa općenito (ne samo sudska praksa Suda u Strasbourgu) postaje sve više „analitička” u negativnom smislu te riječi jer se činjenice na koje prigovaraju stranke, a samim time i primjena prava na te činjenice, obično razdvajaju na manje dijelove koje se potom razmatra odvojeno. U novijem predmetu pred velikim vijećem (o drugoj stvari) dvoje mojih kolega i ja izrazili smo neslaganje s odlukom većine o umjetnoj i vrlo formalističkoj podjeli razmatranog razdoblja na dva dijela i ocjeni samo drugog djela kao zasebnog razdoblja bez obzira na činjenicu da su uzroci događaja iz kasnijeg „razdoblja” pripadali razdoblju koje mu je prethodi (upućujem na izdvojeno mišljenje sudaca Yudkivske, Vehabovića i mene u predmetu *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 37685/10 i 22768/12, 20. ožujka 2018.). U ovom je predmetu stvoren sličan strukturni problem.

3. Iz koje je god perspektive sagledali stvarnost je cjelina. To je činjenica – i načelo. Iako je u ovoj presudi priznato da „pri ispitivanju postupka koji je povezan s odlukom Županijskog odbora za socijalnu skrb od 8. prosinca 2011. i odlukama donesenima povodom žalbe protiv te odluke, točnije presudom Okružnog suda od 22. veljače 2012., Sud će morati taj postupak i odluke staviti u kontekst, što neizbježno znači da će *u nekoj mjeri morati uzeti u obzir* prethodni postupak i odluke” (vidi stavak 148.; isticanje dodano), nije jasno koja je to „mjera” i što točno podrazumijeva „uzeti u obzir”.

Sudovi ne bi smjeli biti nejasni u svojim presudama. U ovom je slučaju namjerno stvorena nejasnoća.

4. Pretpostavljam da je ta nejasnoća imala veze s formulacijom koja se ponavlja i upotrebljava u velikom broju predmeta, a odnosi se na to „da je sadržaj i opseg ‚predmeta’ upućenog Velikom vijeću ograničen odlukom Vijeća o dopuštenosti” (vidi stavak 144. ove presude). Iako u mnogim slučajevima neslaganje Vijeća i Velikog vijeća u pogledu – vremenskog ili materijalnog – opsega određenog predmeta ne stvara probleme, to nije uvijek tako (upućujem na svoje izdvojeno mišljenje o toj temi u predmetu *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske*, [VV], br. 76943/11, 29. studenoga 2016.). Takva „racionalizacija” prigovora podnositeljâ zahtjeva previše je mehanička. Provodi se, a da pritom samo veliko vijeće nije razmotrilo stvar. Štoviše, presuda vijeća kojom je utvrđeno da je dio prigovora podnositelja zahtjeva nedopušten nikada ne postaje konačna. Stoga zapravo nikada ne nastane pravna osnova za „racionalizaciju”.

Iako je utvrđenje Suda da mora „[u nekoj neodređenoj mjeri] uzeti u obzir prethodni postupak i odluke” (*čija* se sukladnost s člankom 8. Konvencije barem formalno *ne* ispituje) pomoglo u nadilaženju strogosti ograničenja koje je velikom vijeću nametnulo vijeće (svojom presudom koja nikada nije postala konačna), ne bi li bilo racionalno i pošteno u određenom trenutku razmotriti jesu li ta ograničenja kao takva opravdana? Dok se to pitanje ne razmotri i preispita na odgovarajući način, veliko vijeće stalno će morati osmišljati domišljate formulacije kako bi zaobišlo prepreku koju je samo postavilo. U takvim je predmetima u pitanju sveobuhvatnost ispitivanja predmeta od strane Suda.

Možda je sretna okolnost činjenica da je u ovom predmetu ishod prihvatljiv (utvrđenje povrede članka 8.) unatoč tome što je proces, koji je trebao biti ispitan u cjelini, bio podijeljen na dva dijela: jedan koji se formalno ispitivao i drugi koji se samo trebao „uzeti u obzir”.

5. Da je predmetni proces ispitan u cjelini (odnosno da se prvobitno razdoblje nije samo „uzelo u obzir”), bilo bi očitije da glavni problem u ovom predmetu nisu samo i ne toliko konkretne okolnosti predmeta podnositeljice zahtjeva, koliko su to zapravo blago rečeno određene posebnosti norveške politike na kojem se temelje osporavane odluke i proces u cjelini.

Nije samo puka slučajnost da se toliko umješaka pridružilo ovom predmetu. Među ostalim to su bile i države čije su se vlasti morale nositi s posljedicama koje su odluke koje je Norveška donijela u predmetu *Barnevernet* imale na njihove malodobne građane.

Sapienti sat.

ZAJEDNIČKO SUPROTSTAVLJENO MIŠLJENJE SUDACA KJØLBROA, POLÁČKOVÁ, KOSKELE I NORDÉN O OSNOVANOSTI PREDMETA

1. Nažalost se ne možemo složiti s većinom da je došlo do povrede članka 8. u ovom predmetu.

2. Međusobno se nismo mogli složiti o pitanju dopuštenosti zahtjeva u pogledu prava prve podnositeljice zahtjeva da podnese zahtjev u ime drugog podnositelja zahtjeva. Međutim, slažemo se o pitanju osnovanosti predmeta kako ga je većina proglasila dopuštenim.

3. U načelu se slažemo s većinom u Vijeću, čiju presudu smatramo da je dobro razmotrena i dobro obrazložena te u skladu s odgovarajućom ulogom ovog Suda (vidi stavke 111. – 130. presude Vijeća).

4. No u sljedećim razmatranjima htjeli bismo navesti nekoliko primjedbi koje proizlaze iz stvari iz ovog predmeta i pristupa koji je primijenila većina.

Nekoliko primjedbi o općim načelima Suda

5. Na samom početku napominjemo da se ovaj predmet odnosi na pitanja o kojima je Sud razvio opća načela u svojoj sudskoj praksi i koja imaju prilično dugu povijest, koja je obilježena promjenama u društvenom i pravnom okruženju koje Sud uzima u obzir u pristupu koji primjenjuje na prava osoba kao pojedinaca, članova obitelji i djece. Složenost tih pitanja, dinamika činjeničnih i pravnih promjena na kojima se ona temelje i raznolikost vrijednosti i kontekstualnih uvjeta koji prevladavaju u tim stvarima pridonijeli su stvaranju današnje situacije u kojoj su opća načela koja je Sud utvrdio puna ne samo neizbježnih nejasnoća nego i nepobitne nespojivosti i izravnih proturječja, kako „interno” tako i u odnosu na specijalizirane pravne instrumente, osobito Međunarodnu konvenciju o pravima djeteta (CRC).

6. Jedno važno pitanje povezano s tom nespojivosti i proturječjima odnosi se na to kako uskladiti „nepovredivost” biološke obitelji s najboljim interesima djeteta – pri čemu je posljednje navedeno ugrađeno u CRC, kao i u mnoge druge kasnije ustavne odredbe na nacionalnoj razini i u Povelji EU-a o temeljnim pravima. Doista nema nikakve sumnje da se odvajanje djeteta od njegovih bioloških roditelja ne može opravdati utvrđenjem da bi takva mjera omogućila smještaj djeteta u okruženje pogodnije za njegov odgoj. Nesporno je načelo prema kojem izdvajanje djeteta iz skrbi njegova biološkog (bioloških) roditelja mora proći test nužnosti u smislu da je ono u najboljem interesu djeteta i da je dostupno samo kao posljednja moguća mjera. Isto vrijedi i za stajalište da domaće vlasti moraju imati široku slobodu procjene pri utvrđivanju je li u najboljem interesu djeteta da se ono

stavi pod javno skrbništvo. Glavno pitanje koje dovodi do poteškoća i nespojivosti javlja se u situacijama u kojima se ispituju dugoročne mjere.

7. U općim načelima utvrđenima u presudi Vijeća ponovljeno je da je jedno „vodeće načelo” da se odluka o skrbi treba smatrati privremenom mjerom koju je potrebno ukinuti čim okolnosti to dopuste, a sve mjere privremenog skrbništva trebaju biti u skladu s krajnjim ciljem spajanja bioloških roditelja i djeteta. Pozitivna obveza poduzimanja mjera kako bi se omogućilo spajanje obitelji čim je to razumno izvedivo sve se intenzivnije nameće nadležnim tijelima od početka razdoblja skrbništva, pri čemu se uvijek mora uspostaviti ravnoteža između te obveze i obveze razmatranja najboljih interesa djeteta (vidi stavak 105. presude Vijeća). Slično tome, prema ovoj presudi „obiteljsko jedinstvo i spajanje obitelji ... neizbježno [se] moraju uzeti u obzir pri razmatranju prava na poštovanje obiteljskog života iz članka 8.”, a „kada je određeno javno skrbništvo koje ograničava obiteljski život, vlasti imaju pozitivnu obvezu poduzimanja mjera za omogućavanje spajanja obitelji čim je to razumno izvedivo” (vidi stavak 205.).

8. Dilema je dobro prikazana u prethodnom opisu stajališta iz presude Vijeća. Prema tom pristupu spajanje biološkog (bioloških) roditelja i djeteta „neizbježan” je i „krajnji” cilj te „vodeće načelo” kojeg se treba pridržavati. „To vodeće načelo „podložno je“ uvjetu da se „krajnji cilj“ (spajanja biološke obitelji) mora „uravnotežiti“ s obvezom da se „razmotri“ najbolji interes djeteta. . To ostavlja dojam da bi „krajnji cilj” spajanja biološke obitelji mogao imati prednost pred najboljim interesima djeteta. No, prema CRC-u i sličnim ustavnim ili drugim odredbama u mnogim domaćim pravnim porecima, to se stajalište razvilo u načelo kojim je prepoznato da se mora voditi računa prvenstveno o najboljim interesima djeteta odnosno da su ti interesi od najveće važnosti – na temelju posebne potrebe da se djecu zaštititi kao ranjiva ljudska bića. To pak podrazumijeva da najbolji interesi djeteta, kada to zahtijevaju okolnosti, mogu imati prednost pred ciljem spajanja djeteta s biološkim roditeljem (roditeljima).

9. Okolnosti koje su dovele do ta dva pristupa mogu se nesumnjivo pronaći u povijesti i kontekstu svakog od tih pravnih instrumenata. Rad ESLJP-a temelji se na zaštiti i uravnoteženju prava svih osoba u nadležnosti države, uključujući osobe koje su stvorile obitelji, dok je CRC usmjeren na jačanje i zaštitu djece kao nositelja konkretnih prava pojedinaca. Prethodno navedena nespojivost ne bi se trebala previše naglašavati, kao ni zanemarivati. Uvijek treba nastojati uskladiti prava svakog uključenog pojedinca. No postoje neizbježna ograničenja u broju mogućnosti dostupnih za to usklađenje. Stoga će u konačnici možda trebati odlučiti o tome koje od tih razmatranja ima prednost. U tom smislu nije bitno je li odlučujuće načelo to da spajanje obitelji može imati prednost pred najboljim interesima djeteta odnosno je li odlučujuće načelo to da najbolji interesi djeteta mogu

imati prednost čak i kada to znači odricanje od mogućnosti spajanja djeteta s biološkim roditeljem (roditeljima).

10. Čini se neosporivo da je to i dalje načelno pitanje koje muči Sud. Zbog toga Sud ima poteškoće u formuliranju općih načela na potpuno jasan i usklađen način.

11. Još jedan od načina na koje se manifestira prethodno navedena nespojivost činjenica je da se Sud s jedne strane – s punim pravom – bavi utjecajem vremena na izgled za uspješno spajanje obitelji. Stoga je smatrao da će se pozitivna obveza poduzimanja mjera kako bi se omogućilo spajanje obitelji čim je to razumno izvedivo sve intenzivnije nametati od početka razdoblja skrbništva, pri čemu se uvijek mora uspostaviti ravnoteža između te obveze i obveze razmatranja najboljih interesa djeteta (vidi stavak 209. ove presude). Sud je s druge strane također prihvatio da bi utjecaj vremena mogao biti štetan za to spajanje. Stoga je smatrao da bi, kada je protekla znatna količina vremena od prvobitnog stavljanja djeteta pod javno skrbništvo, interes djeteta da se njegova *de facto* obiteljska situacija ponovno ne mijenja mogao nadilaziti interese roditelja da se obitelj spoji (vidi *K. i T. protiv Finske* [VV], br. 25702/94, stavak 155., ECHR 2001-VII). U tom je kontekstu Sud stoga jasno ukazao na to da najbolji interesi djeteta mogu u konačnici imati prednost pred „krajnjim ciljem” spajanja.

12. Još jedan od načina na koje se manifestira prethodno navedena nespojivost činjenica je da je Sud smatrao da je „u načelu u interesu djeteta da sačuva obiteljske veze, osim kad postoje uvjerljivi razlozi koji opravdavaju prekid tih veza” (vidi stavak 157. ove presude). Međutim, posebno u situacijama u kojima je trebalo poduzeti mjere udomljavanja djeteta i produljiti smještaj u udomiteljskoj obitelji na dulje razdoblje, djetetov *de facto* obiteljski život i obiteljske veze mogli bi biti gotovo isključivo povezani s udomiteljskom obitelji umjesto s biološkim roditeljem (roditeljima). U tom bi smislu također krajnje pitanje bilo koja bi perspektiva, konkretno perspektiva djeteta ili biološkog (bioloških) roditelja, a (time) i koji obiteljski život, trebala imati prednost.

13. Ta nespojivost u općim načelima sigurno je izvor određenih stvarnih poteškoća s kojima se suočavaju domaće vlasti u nekoliko država ugovornica, i to ne samo one čijim je ustavnim odredbama utvrđeno da su najbolji interesi djeteta od ključne važnosti.

Pristup većine

14. U ovom predmetu većina je zauzela stajalište da će se usredotočiti na proces donošenja odluka na domaćoj razini. Ključni stavak (stavak 220.) međutim ukazuje na to da većina smatra da je osnovni problem zapravo materijalni, odnosno da su se domaće vlasti „usredotočile na interese djeteta” i da nisu „ozbiljno razmotrile” spajanje djeteta s njegovom biološkom obitelji. Taj ključni odlomak sažima i otkriva prethodno

razmatranu nespojivost te ukazuje na stajalište koje je zauzela većina u ovom predmetu o pitanju načela.

15. Smatramo problematičnim mogućnost da Sud nastavi raditi na taj način jer time zapravo vlastitim izborom zamjenjuje ocjenu domaćih vlasti unatoč činjenici da su domaće vlasti provele detaljno ispitivanje predmeta u postupku koji je uključivao sudove koji su bili sastavljeni od sudskih i drugih stručnjaka s iskustvom u predmetnom području te na temelju opsežnih dokaza. Problem nije samo u tome da je Sud u iznimno neprikladnom položaju da preuzme ulogu „suda četvrtog stupnja” u ovakvim situacijama. Ozbiljniji je problem to što davanjem prednosti svojem izboru pred načinom na koji bi trebalo odvagati i uravnotežiti suprotstavljene interese Sud zapravo onemogućuje slobodu procjene koju je važno očuvati, osobito u situacijama u kojima domaće vlasti moraju razmotriti pojedinačna prava i interese koji bi mogli biti proturječni i u situacijama u kojima bi se stajališta mogla razlikovati o tome koji je najbolji način za usklađivanje relevantnih vrijednosti, načela i suprotstavljenih mišljenja u danim okolnostima. To je još važnije u kontekstu poput ovoga, u kojem domaće vlasti imaju dužnost ispuniti svoju pozitivne obveze u odnosu na ranjivo dijete.

16. U ovom predmetu jasno se vidi da način na koji je većina utvrdila „postupovne nedostatke” zapravo proizlazi iz primijenjenog materijalnog stajališta, što je dovelo do toga da se domaće vlasti krivi jer su se „usredotočile na interese djeteta” umjesto na njegovo spajanje s biološkom obitelji. Većina stoga smatra da može zaključiti da „je izostanak novog vještačenja znatno ograničio činjeničnu procjenu” (vidi stavak 223. ove presude) i da je broj dokaza koji bi se mogli dobiti iz održanih susreta i druženja „ograničen” (vidi stavak 225.).

17. Nadalje, većina čak dovodi u pitanje zaključke domaćih vlasti o (konkretnoj) ranjivosti dječaka X(djeteta). U tom pogledu upućujemo na stavak 224. ove presude u kojem većina naprosto sumnja u to „kako bi se on i dalje mogao smatrati ranjivim iako živi u udomiteljskoj obitelji od kada je imao tri tjedna”, što treba usporediti sa stavkom 90. u kojem se u tom pogledu citira zaključak Odbora za socijalnu skrb o tome da je „[dijete] iskusi[lo] ozbiljno zanemarivanje opasno po život u prvih tri tjedna svog života”. U ovom pitanju naše rezerve nadilaze puki problem preuzimanja uloge „suda četvrtog stupnja” od strane Suda. Ne može se očekivati da su članovi Suda upoznati općenito s dječjom psihologijom niti konkretno s istraživanjima o dugoročnim učincima ranog zanemarivanja novorođenčeta. Nadalje, smatramo iznimno problematičnim činjenicu da Sud dovodi u pitanje domaće zaključke o konkretnoj ranjivosti predmetnog djeteta – do kojeg su došla tijela pred kojima su izneseni dokazi o toj stvari i koja imaju stručna znanja koja Sud očito nema – a da pritom nije postavio to isto pitanje tijekom postupka pred Sudom i time propustio pružiti mogućnost strankama da razjasne „narav ranjivosti” (djeteta) X, koju Sud očito nije

mogao razumjeti kao ni povjerovati u nju. Sud bi trebao osigurati da se pitanja za koja se utvrdi da su od posebne važnosti stave na raspravu suprotstavljenim strankama.

18. Zaključno, u ovom je predmetu teško izbjeći zaključak da većini nije odgovarao ishod predmeta na domaćoj razini i da je većina nastojala razmotriti materijalne prigovore ili bojazni pod krinkom postupovnih nedostataka. O vrijednosnim sudovima i izborima na kojima se on temelji ipak se vrijedi raspraviti na transparentniji način.

Naše stajalište

19. Prvo, ograničavajući se sada na konkretni kontekst osporavanih odluka (odbijanje ukidanja odluke o skrbi, lišenje prava na roditeljsku skrb, dopuštenje udomiteljima da posvoje dijete), slažemo se sa sudskom praksom Suda da bi se mjere kojima se u potpunosti roditelju uskrati njegov obiteljski život s njegovim djetetom i stoga se napušta cilj njihova spajanja trebale „primjenjivati samo u izvanrednim okolnostima i mogu se opravdati jedino ako su motivirane prioriternom pretpostavkom da je to u najboljem interesu djeteta” (vidi, na primjer, *Jansen protiv Norveške*, br. 2822/16, 6. rujna 2018., stavak 93., i *Aune protiv Norveške*, br. 52502/07, stavak 66., 28. listopada 2010.).

20. Smatramo da Sud nema nikakav temelj za zaključak da osporavane odluke ne ispunjavaju prethodno navedene pretpostavke, kao ni za tvrdnju da su postojali bilo kakvi nedostaci u domaćem procesu donošenja odluka.

21. Iako je Sud razmatrao samo najnovije odluke, one donesene 2012. godine, ne smije se previdjeti da predmet ima dugu povijest, počevši od mjera podrške poduzete čak i prije rođenja (djeteta) X nakon kojih su uslijedile ustrajne mjere podrške nakon njegova rođenja, a sve s ciljem da se majci pomogne da nauči kako preuzeti odgovornost i skrb za svoje dijete. Ne može se previdjeti ni činjenica da su mjere udomljavanja poduzete jer se pružena pomoć, iako intenzivna, pokazala neuspješnom. Upravo suprotno, nastale su iznimno ozbiljne okolnosti zbog kojih su mjere udomljavanja postale potrebne da bi se zaštitio život i zdravlje djeteta. Činjenično stanje predmeta, kako je navedeno u ovoj presudi, daje popriličan uvid u probleme s kojima su se suočile domaće vlasti. Konkretno, treba napomenuti da, iako prva podnositeljica zahtjeva nije osporavala odluku o skrbi Žalbenog suda iz 2010. godine, čini se da nije bila svjesna zašto bi bilo koja od poduzetih mjera bila potrebna i nastavila je vjerovati da su radnje vlasti „urota” protiv nje (vidi stavke 77., 90. i 101. ove presude). Nadalje, čini se da su se iste poteškoće pojavljivale i tijekom susreta i druženja s obzirom na to da je antagonizam prve podnositeljice zahtjeva naspram tijela za socijalnu skrb i udomiteljice prevladavao nad njezinom brigom za dijete (vidi stavke 90., 101. – 103.).

22. Kad je riječ o činjenici da nisu zatražena nova izvješća vještaka o navodnim novijim promjenama u majčinoj situaciji i vještinama skrbi (vidi stavak 223. ove presude), ne smatramo da činjenično stanje predmeta opravdava odstupanje od standardnog pristupa prema kojem je na nacionalnim sudovima da ocjenjuju dokaze koji su im podneseni, uključujući sredstva za utvrđivanje relevantnih činjenica (vidi, konkretno, *Sommerfeld protiv Njemačke* [VV], br. 31871/96, stavak 71., ECHR 2003-VIII (izvadci)). Smatramo da je nategnuto kritizirati Okružni, kao što to čini većina, jer nije naložio novo vještačenje. Domaći sud bio je obaviješten o pozitivnim promjenama u majčinoj situaciji i nije bilo sporno da je zajedno sa suprugom i uz pomoć socijalnog radnika bila sposobna skrbiti za svoju kćer. No, s obzirom na iste zaključke Županijskog odbora i Okružnog suda o izrazitom nedostatku empatije i razumijevanja majke u pogledu dječaka X i poteškoćama s kojima bi se dječak susreo da ga se vrati u njezinu skrb (vidi stavke 90. i 101. ove presude), u kombinaciji s njegovom snažnom socijalnom i psihološkom povezanosti s udomiteljima, ne možemo se složiti sa zaključkom da bi se u okolnostima ovog predmeta izostanak novog vještačenja mogao smatrati značajnim nedostatkom u domaćem procesu donošenja odluka.

23. S obzirom na činjenično stanje predmeta, kako je navedeno u ovoj presudi, jasno je da su domaće vlasti bile suočene sa situacijom koja se odnosila na ozbiljna pitanja povezana s djetetom i njegovim najboljim interesima. Ovaj Sud smatra da bi bilo pogrešno podcijeniti složenost i poteškoće koje proizlaze iz takvih okolnosti. U tom kontekstu smatramo da se domaće vlasti ne bi trebalo kritizirati jer su se „usredotočile na najbolje interese djeteta”. Ne možemo zamisliti koji bi temelj bio dostatan da bi Sud zaključio da su, u konkretnim okolnostima ovog predmeta, njihova nastojanja bila pogrešna ili da ih treba smatrati neopravdanim propustom da se dijete spoji sa svojom biološkom obitelji (majkom). Iako je istina da se osporavane mjere temelje na procjeni o tome što je potrebno da bi se zajamčili najbolji interesi djeteta, možemo prihvatiti da su u ovom predmetu, u svjetlu činjeničnog stanja predmeta i njegova detaljnog ispitivanja u domaćem postupku, postojale izvanredne okolnosti koje opravdavaju poduzete drastične mjere, a iz razloga koji se odnose na prioritarnu pretpostavku da je to u najboljem interesu djeteta (vidi prethodnu točku 19.).

**ZAJEDNIČKO SUPROTSTAVLJENO MIŠLJENJE
SUTKINJA KOSKELE I NORDÉN O PITANJU PRAVA
PRVE PODNOSITELJICE ZAHTJEVA DA ZASTUPA
DRUGOG PODNOSITELJA ZAHTJEVA**

1. Glasale smo protiv 1. točke izreke ove presude u kojoj je većina odbila prethodni prigovor Vlade koji se odnosi na pravo prve podnositeljice zahtjeva (tj. majke) da pred Sudom postupa i u ime drugog podnositelja zahtjeva (tj. djeteta). Smatramo da, u okolnostima ovog predmeta, postoji sukob interesa između majke i djeteta koji je takav da onemogućuje majci da zastupa svoje dijete u postupku pred Sudom. U tom je pogledu ovaj predmet primjer pitanjâ u vezi s kojima se, prema nama, treba izmijeniti praksa koje se dosada pridržavao Sud.

Opće napomene

2. Kao nositelji konvencijskih prava, djeca su poseban izazov kad je riječ o postupovnoj zaštiti tih prava s obzirom na to da ne mogu postupati pred Sudom kao samostalni podnositelji zahtjeva jer su malodobni. U sudskoj praksi uvaženo je da članak 34. Konvencije zahtjeva pažljivo razmatranje položaja djece, budući da se djeca općenito moraju pouzdati u druge osobe, da one podnesu njihove zahtjeve i zastupaju njihove interese, te možda nisu takve dobi ili sposobnosti da bi mogli dati ovlaštenje za poduzimanje bilo kakvih koraka u njihovo ime u bilo kakvom stvarnom smislu (vidi *A.K. i L. protiv Hrvatske*, br. 37956/11, stavak 47., 8. siječnja 2013., i *P., C. i S. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), br. 56547/00, 11. studenoga 2001.). Sud je utvrdio da treba izbjegavati restriktivni i isključivo tehnički pristup u ovom području, točnije moraju se razmotriti veze između predmetnog djeteta i njegovih „zastupnika”, predmet i svrha zahtjeva te mogućnost sukoba interesa (vidi *S.P., D.P. i A.T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 23715/94, odluka Komisije od 20. svibnja 1996., neobjavljena, *Giusto, Bornacin i V. protiv Italije* (odl.), br. 38972/06, ECHR 2007-V, i *Moretti i Benedetti protiv Italije*, br. 16318/07, stavak 32., 27. travnja 2010.). Jedan primjer predmeta u kojem se smatralo da situacija maloljetnikâ opravdava dodjelu *locus standi* srodnici koja je zahtjev podnijela samo u ime maloljetnikâ, a ne u svoje ime, jest predmet *N.TS. i drugi protiv Gruzije*, br. 71776/12, stavci 55. – 59., 2. veljače 2016.).

3. U situacijama koje uključuju mjere stavljanja pod javno skrbništvo Sud bi se trebao usredotočiti na opasnost da se Sudu možda neće skrenuti pozornost na djetetove interese i da će se stoga djetetu uskratiti učinkovita zaštita njegovih prava iz Konvencije. U slučaju da dođe do sukoba između biološkog roditelja i države o interesu maloljetnika kad je u pitanju

oduzimanje skrbništva, ne može se smatrati da država kao nositelj prava skrbništva mora osigurati djetetova konvencijska prava zbog čega je prepoznat *locus standi* biološkog roditelja da zastupa svoje dijete pred Sudom iako roditelj možda više nema prava na roditeljsku skrb na temelju domaćeg prava (vidi *Lambert i drugi protiv Francuske* [VV], br. 46043/14, stavak 94., ECHR 2015, *Scozzari i Giunta protiv Italije* [VV], br. 39221/98 i 41963/98, stavak 138., ECHR 2000-VIII, i *Sahin protiv Njemačke* (odl.), br. 30943/96, 12. prosinca 2000.).

4. Iako se taj pristup može razumjeti i opravdati u svjetlu osnovnog pitanja koje se odnosi na pristup maloljetnika Sudu, ipak iz njega proizlaze problemi u situacijama u kojima je biološki roditelj koji želi postupati u ime djeteta sam dio činjeničnog stanja predmeta na takav način da interesi roditelja i interesi djeteta nisu usklađeni nego sukobljeni.

5. To nas dovodi do biti ovog pitanja. Potreba za osiguranjem učinkovite zaštite konvencijskih prava maloljetnika podrazumijeva dvije ključne pretpostavke: prva je da mora biti moguće podnijeti pred Sud prigovore na povredu djetetovih konvencijskih prava, a druga je da se djetetovi interesi moraju propisno zastupati u postupku pokrenutom u ime djeteta. Usredotočenost na prvi aspekt nije dostatno za učinkovitu zaštitu prava djece. Drugi aspekt postaje iznimno važan upravo u situacijama u kojima okolnosti predmeta ukazuju na to da bi mogao postojati sukob između interesa osobe koja postupa u ime djeteta, neovisno o tome je li riječ o biološkom roditelju ili nekome drugome, i interesa samog djeteta.

6. Potrebu za razlikovanjem između položaja roditelja i položaja djeteta, osobito u situacijama koje uključuju mjere koje su poduzela domaća tijela za zaštitu djece, posebno naglašava činjenica da se njihove perspektive mogu razlikovati. Iz perspektive roditelja sve poduzete mjere – osobito kada su poduzete protiv njegove volje – predstavljaju miješanje u obiteljski život roditelja i djeteta, dok iz perspektive djeteta te mjere predstavljaju ispunjenje pozitivnih obveza zaštite prava i ključnih interesa djeteta koje su preuzele državne vlasti, ali su istodobno i miješanje u postojeći obiteljski život djeteta. Sam kontekst i njegova složenost stoga ukazuju na to da te dvije perspektive, odnosno perspektiva roditelja i perspektiva djeteta, možda nisu usklađene kad je riječ o nužnosti i opravdanosti osporavanih mjera.

7. Osiguranje propisnog zastupanja djeteta u postupku pred Sudom još je važnije kada, kao što je često slučaj, pitanja koja se moraju riješiti ovisе o ocjeni jesu li najbolji interesi djeteta bili primjereno zaštićeni na domaćoj razini. Koncept najboljeg interesa djeteta širok je, višeslojan i složen. Sastoji se od različitih elemenata koji, u konkretnim okolnostima pojedinačnog predmeta, mogu biti međusobno nespojivi ili u međusobnom sukobu. Dojam o tome gdje se mogu ostvariti najbolji interesi djeteta u konkretnim situacijama može ovisiti o odabranoj perspektivi, osobito u slučaju osoba koje su osobno uključene, i ispreplesti se s vlastitim interesima pojedinca. Kada nastane ozbiljan sukob između biološkog

roditelja i državnih tijela za zaštitu djece o pitanju interesa djeteta, činjenica je da se ne može smatrati da su bilo ta tijela bilo roditelj o čijim je radnjama ili propustima riječ nepristrani u tom sukobu. Da bi se djetetova prava i najbolji interesi ozbiljno uzeli u obzir, dijete mora zastupati neovisna osoba koja nije uključena u osnovni sukob i koja je sposobna predstavljati perspektivu djeteta u predmetnoj stvari.

8. U Međunarodnoj konvenciji o pravima djeteta, donesenoj prije tri desetljeća i na snazi gotovo isti broj godina, utvrđeno je da dijete ima konkretna pojedinačna prava. Kao što je navedeno u Preambuli, „djetetu, zbog njegove tjelesne i mentalne nezrelosti, potrebni [su] posebna zaštita i skrb, uključujući odgovarajuću pravnu zaštitu” (citat iz Deklaracije o pravima djeteta koju je Opća skupština UN-a donijela 20. studenoga 1959.). Stoga ključni standard najboljeg interesa djeteta ima važnu postupovnu komponentu, što je utvrđeno i u Općoj napomeni br. 14 (2013.) o pravu djeteta na vođenje računa prvenstveno o njegovim najboljim interesima. U tom dokumentu Odbor UN-a za prava djeteta navodi, među ostalim: „Dijete treba biti primjereno pravno zastupljeno kada se njegovi najbolji interesi formalno procjenjuju i o njima odlučuju sudovi i istovjetna tijela. Konkretno, u slučajevima kada dijete sudjeluje u upravnom ili sudskom postupku koji uključuje utvrđivanje njegovih najboljih interesa, djetetu treba uz skrbnika ili zastupnika njegovih mišljenja osigurati i pravnog zastupnika kada postoji mogući sukob između stranaka u odluci.”

9. Potrebi za zasebnim i neovisnim zastupanjem djeteta u situacijama u kojima postoji sukob interesa između djeteta i roditelja koji navodno postupa u vlastito ime i u ime djeteta, ovaj Sud do sada nije pridao pozornost koju ona zaslužuje. U predmetu *X, Y i Z protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (br. 21830/93, 22. travnja 1997., *Izvešća o presudama i odlukama 1997-II*) prvi je put, u kontekstu drugačijem od ovoga, sudac Pettiti u svojem suglasnom mišljenju uputio na sukob interesa između roditelja i djece te napomenu da bi u sličnim situacijama u budućnosti „bilo bez sumnje poželjno da [Komisija i] Sud predlože strankama da se imenuje punomoćnik koji bi zastupao samo interese djeteta”. No taj prijedlog nije imao nikakav utjecaj na praksu Suda.

10. Nama se čini jasno da su potrebne promjene u tom pogledu, no i da postojeći pravni okvir kojim su uređeni postupci pred Sudom nije primjeren za ispunjavanje potrebe da se djeci osigura da imaju pristup Sudu, kao i primjereno zastupanje bez sukoba u postupcima pred Sudom. U tom kontekstu čini se potrebnim razlikovati dopuštenost zahtjeva koje u ime djeteta podnese biološki roditelj (ili druga osoba) od prava na zastupanje djeteta za potrebe podnesaka o osnovanosti navodnih povreda konvencijskih prava tog djeteta.

11. Sud i države ugovornice trebali bi razmotriti to pitanje kako bi se razvila odgovarajuća rješenja i prakse, pri čemu moraju uzeti u obzir potrebu da se ostane unutar ograničenja iz članka 35. stavka 1. Konvencije

(vidi, u tom pogledu, nedavno zajedničko suglasno mišljenje sudaca Koskelo, Eickea i Ilijevskog u predmetu *A i B protiv Hrvatske*, br. 7144/15, 20. lipnja 2019.).

Ocjena u ovom predmetu

12. Vraćajući se ovom predmetu, većina „utvrđuje da u ovom predmetu ne postoji sukob interesa zbog kojeg bi trebalo odbiti [majčin] zahtjev koji je ona podnijela u ime [djeteta]” (vidi stavak 159. ove presude). Ne možemo se složiti s tom ocjenom, koja osim toga nije ni objašnjena ni obrazložena.

13. Upravo suprotno, smatramo da je postojanje sukoba interesa očito u svjetlu činjeničnog stanja predmeta. Pri ocjeni određenog pitanja – i ne dovodeći u pitanje zaključak Suda o opsegu ispitivanja osnovanosti (s kojim se slažemo), točnije da ispitivanje mora biti ograničeno na postupak koji je doveo do presude Okružnog suda od 22. veljače 2012., koja je potom postala pravomoćna – također je važno uzeti u obzir kontekst u kojem su tijela za zaštitu djece poduzela mjere u pogledu drugog podnositelja zahtjeva. Činjenično stanje predmeta, kako su ga utvrdili domaći sudovi, pokazuje da je tijekom prve trudnoće prve podnositeljice zahtjeva utvrđeno da će joj biti potrebne pomoć i podrška nakon rođenja djeteta. Nakon poroda smještena je u specijalističku ustanovu radi dobivanja te pomoći i podrške, a predviđeno je da tamo boravi tri mjeseca. Već u prvim danima njezinog boravka u ustanovi stručnjaci nadležni za rad ustanove postajali su sve zabrinutiji za majčinu sposobnost da skrbi za novorođenče i zadovolji njegove osnovne potrebe, uključujući hranjenje i higijenu. Situacija je bila ozbiljna jer je dijete dramatično gubilo na težini. Osoblje je bilo prisiljeno uvesti cjelodnevno promatranje kako bi ga zaštitilo, uključujući buđenje majke tijekom noći kako bi se osiguralo da će nahraniti svoje novorođenče (vidi stavak 20. ove presude). No nakon manje od tri tjedna boravka koji je trebao trajati tri mjeseca majka je rekla da namjerava napustiti ustanovu zajedno s djetetom te su tada zbog toga poduzete prvobitne mjere žurnog udomljavanja (ibid.).

14. Stoga činjenice iz kojih proizlazi ovaj predmet temelje se na situaciji u kojoj su se pomoć i podrška pružene majci morale zamijeniti mjerama žurnog udomljavanja jer su majčino ponašanje i namjera da se odrekne pomoći i podrške koje su joj se pružale stvorilo stvarnu opasnost od zanemarivanja novorođenčeta opasno po život. Unatoč tome, činjenice koje proizlaze iz predmeta također pokazuju da majka nije bila sposobna razumjeti, čak i u vrijeme osporavanog postupka pred Okružnim sudom, zašto su mjere poduzete te nije bila svjesna da je na bilo koji način zanemarivala dijete (vidi stavke 101. i 220. ove presude). Umjesto toga, smatrala je da se poduzete mjere temelje na lažima (kao što se vidi iz njezina prigovora upućenog županu; vidi stavak 77. ove presude) i da

predstavljaju urotu protiv nje (što je izjavila Županijskom odboru za socijalnu skrb 2011. godine; vidi stavak 90. ove presude).

15. Ako takve okolnosti ne ukazuju na sukob koji je dostatan da se na temelju njega može isključiti mogućnost majke da pred Sudom zastupa ne samo sebe nego i interese svoga djeteta, teško je reći na temelju čega bi se to onda moglo. Predmetni interesi ne mogu se izjednačiti i, dapače, iznimno su nespojivi. Ni činjenica da se pitanje izneseno pred Sud odnosi na domaću odluku o prekidu pravnih veza između majke i djeteta, ni sudska praksa Suda prema kojoj je u najboljem interesu djeteta da se sačuvaju obiteljske veze, kao ni činjenica da je domaći postupak proveden dok je majka imala pravo na roditeljsku skrb za dijete (vidi stavke 156. – 157.) ne može imati prednost pred postojanjem sukoba interesa koji proizlazi iz konkretnih okolnosti predmeta. Smatramo da se takav sukob ne može zanemariti kada se odlučuje može li roditelj postupati u ime djeteta u postupku pred ovim Sudom.

Zaključak

16. Smatramo da činjenice pokazuju da je postojao jasan i ozbiljan sukob interesa. U takvim okolnostima prvoj podnositeljici zahtjeva nije trebalo biti dopušteno da zastupa svoje dijete pred ovim Sudom.

17. Krajnje je vrijeme da Sud preispita svoj pristup i prakse kad je riječ o dopuštanju biološkom roditelju da postupa u ime svog djeteta čak i kada okolnosti predmeta ukazuju na stvaran ili moguć sukob interesa među njima. Da bi Sud zaista prihvatio, u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, ideju da su djeca nositelji konkretnih pojedinačnih prava i potrebu da se prvenstveno mora voditi računa o najboljim interesima djeteta, čini se da treba promijeniti i postupovne prakse.

© 2020 Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava

Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava provjerio je točnost prijevoda, te proveo lekturu i pravnu redakтуру istoga.